

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Psykososiaalinen stressi henkilösuojauksessa

Rantanen, Sami

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Psykososiaalinen stressi henkilösuojauksessa

Rantanen Sami
Turvallisuusalan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2017

Sami Rantanen

Psykososiaalinen stressi henkilösuojauksessa

Vuosi	2017	Sivumäärä	65
-------	------	-----------	----

Henkilösuojaustoimien tavoitteisiin pyritään ennalta estävällä ja suunnitelmallisessa toiminnalla, jossa suojattavien henkilöiden ymmärrys ja tuntemus ovat merkittävässä roolissa. Henkilösuojaustoimet yhdistettynä ympäristössä tapahtuneisiin suuriin muutoksiin, voivat aiheuttaa suojattavalle psykososiaalista stressiä. Tämä voi näkyä monella tapaa suojattavan käyttäytymisessä ja reaktioissa. Pahimmillaan akuutti stressi vaikuttaa vahingoittavasti suojattavan elämän hallintaan ja estää tätä suoriutumasta arkipäivän tehtävistä. Tilanteen pitkittyessä haitalliset vaikutukset voivat ulottua lopulta suojattavan viran tai tehtävien hoitoon ja niissä tehtäviin päätöksiin.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten suojattavilla henkilöillä ilmenevä psykososiaalinen stressi näkyy heidän käytöksessään tai toiminnassaan. Tarkoituksena oli selvittää sellaisia keinoja, joiden avulla hienovaraisesti ja kohteliaasti olisi mahdollista havaita suojattavan kohonnut stressitila ja käynnistää mahdolliset lieventävät toimenpiteet. Opinnäytetyössä selvitettiin, mitä tekijöitä tulisi suojaustilanteen käynnistysvaiheessa ottaa huomioon, jotta niillä olisi mahdollisimman positiiviset vaikutukset myöhempää sopeutumista ja mukautumista ajatellen.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jonka tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua ja avointa haastattelutilannetta. Tutkimuksen aikana haastatelluista viisi oli kokenutta henkilösuojaustoiminnan ammattilaista ja yksi psykologian asiantuntija. Haastattelu oli toimiva menetelmä saavuttaa osin arkaluonteisen aiheen tietoutta ja tuoda esiin uutta ymmärrystä vähän tutkitusta aiheesta. Haastatteluiden aikana selvitettiin mahdollisuutta hyödyntää temperamenttitutkimusta henkilösuojaustoiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä sekä ennakoivassa stressianalyysissa.

Tutkimuksessa selvisi, kuinka paljon suojattavien persoonalliset ominaisuudet ja temperamentti vaikuttavat heistä mahdollisesti havaittaviin stressimerkkeihin. Samoin temperamenttityypit vaikuttivat huomattavasti siihen, miten suojattavat sopeutuivat henkilösuojausympäristöön. Suojattavien sopeutumista on mahdollista edistää henkilösuojaustoiminnan käynnistysvaiheessa tapahtuvalla huolellisesti suunnitellulla vastaanotolla. Temperamenttitutkimus vaatii osakseen vielä lisätutkimuksia, mutta se todettiin hyvin mielenkiintoiseksi ja lupaavaksi näkökulmaksi henkilösuojaustoimintaa kehitettäessä.

Asiasanat: Henkilösuojaus, stressi, psykososiaalinen stressi, temperamentti

Sami Rantanen

Psychosocial stress in close protection

Year	2017	Pages	65
------	------	-------	----

The aims of the close protection activities are to be pursued through preventive and systematic action where the understanding and knowledge of the persons to be protected play a significant role. Close protection measures combined with major changes in the environment can cause psychosocial stress to the protected person. This can be manifested in many ways in behavior and reactions. At its worst, acute stress affects the management of the protected person's life and prevents them from performing everyday tasks.

The purpose of this thesis was to study how the psychosocial stress in the protected person's life is reflected in their behavior or activity. The purpose was to find ways to discreetly and politely detect the high stressed state of the protected person and to initiate any mitigating arrangements. The thesis clarified what factors should be taken into account in the start-up phase of the close protection situation to have as positive an impact as possible for later adaptation and conformation.

The research was carried out as a qualitative research using a half-structured interview and an open interview situation. Five of the interviewees during the study were experienced close protection officers and one psychologist. Interviewing was a viable method of achieving some of the sensitive topic knowledge and highlighting a new understanding of a little-studied subject. During the interviews, the possibility of utilizing temperament research in the design and development of personal protective activities and in the proactive stress analysis was explored.

The study found out how much the personal attributes of the protected person and the temperament affect their possible stress patterns. Likewise, temperament types had a major impact on how the protectors were adapting to the personal protection environment. Adaptive protection can be promoted by carefully planned reception at the start-up phase of the close protection. Temperament research still requires further research, but it was found to be a very interesting and promising point of view in the development of close protection.

Keywords: Close protection, stress, psychosocial stress, temperament

Sisällys

1	Johdanto.....	6
1.1	Aihe ja Tavoite	6
1.2	Rajaus.....	6
2	Henkilösuojaustoiminnan taustaa ja aikaisemmat tutkimukset.....	7
3	Teoriaa.....	8
3.1	Henkilösuojaus	8
3.2	Korkean tason henkilösuojaus.....	9
3.3	Temperamentti.....	10
3.4	Stressi ja stressireaktio	13
3.5	Stressin mittaaminen	15
3.6	Psykososiaalinen kriisi	17
3.7	Kohtaaminen.....	18
3.8	Kohtaamisen viestintätilanne	20
3.9	Tunneällyn ja itsetunnon yhteyksiä persoonalliseen käyttäytymiseen	21
3.10	Kiintymys tunnesiteiden muodostumisessa	24
4	Stressiä lisäävät tekijät henkilösuojaustoiminnassa	25
5	Tutkimuksen prosessikuvaus.....	27
5.1	Aiheen valinta ja rajaus.....	28
5.2	Suunnitelman laadinta	28
5.3	Lähestymistavan valinta	29
5.4	Havainnointi ja tutkijan subjektiivisen kokemuksen hyödyntäminen	30
5.5	Haastattelut	31
5.6	Haastatteluiden toteutus	32
5.7	Haastatteluiden analyysi.....	35
5.8	Haastatteluiden tulkinta	36
6	Tutkimuksen tulokset.....	37
6.1	Psykologinen näkökulma	38
6.2	Ammatillinen näkökulma.....	40
7	Opinnäytetyön etiikasta ja luotettavuudesta	49
8	Johtopäätökset	51
8.1	Jatkotutkimukset	59
	Lähteet	61
	Liitteet	64

1 Johdanto

Henkilösuojusta ei tehdä näön vuoksi, sille on aina olemassa konkreettiset perusteet ja harkittu tarkoitus. Lähtökohdat henkilösuojaustoimien käynnistämiseksi voivat olla erilaisia ja eriasteisia. Virkaan, toimeen tai statukseen kuuluva henkilösuojaustoiminta alkaa yleensä henkilön ottaessa vastaan uudet tehtävät. Tällöin ne ovat olennainen ja kiinteä osa henkilön virkaa tai palvelussuhdetta, piti hän siitä tai ei. Aina ja kaikissa tapauksissa henkilösuojaustoimintaa ei kuitenkaan käynnistetä automaattisesti, vaan se voi perustua erikseen laadittuun uhka ja riskiarvioon henkilösuojauksen tarpeesta. Suojaustilanteeseen voidaan joutua henkilöä tai hänen perhettä kohtaan esitetyn uhkauksen tai jonkin konkreettisen muun turvallisuutta vaarantavan uhan tai teon johdosta. Perusteet henkilösuojaustoiminnalle voivat olla erilaisia mutta niiden kaikkien yhteinen tarkoitus on pyrkiä turvaamaan suojattavan henkilön tai henkilöiden turvallisuus ja koskemattomuus kaikissa olosuhteissa. Turvamiesten jatkuva läsnäolo, uhkan tai riskin tiedostaminen ja tilanteen tuoma muu epävarmuus voivat aiheuttaa voimakkaita psykososiaalisia reaktioita suojattavissa henkilöissä. Kohonneen stressitason nousun myötä voi oman elämän hallinta ja jopa arkipäiväisten rutiinien hoitaminen hankaloitua. Vaikutukset voivat pitkittyessään vaikeuttaa jopa viran tai tehtävien häiriötöntä hoitoa ja niihin kuuluvien päätösten tekoa.

1.1 Aihe ja Tavoite

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia, miten psykososiaalinen stressi ilmenee ja näyttäytyy suojattavan henkilön toiminnassa ja käyttäytymisessä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään miten ja millaisia ennakoivia merkkejä psykososiaalisesta stressistä voidaan havaita, jotta jo varhaisessa vaiheessa voidaan käynnistää tarvittavia lieventäviä toimia. Tutkimuksessa selvitetään, minkälaisia valmistavia toimia tulisi tehdä tai ottaa huomioon, jotta henkilösuojaustoiminnan käynnistäminen tai aloitus eivät omalta osaltaan lisäisi suojattavien henkilöiden kokemaa psykososiaalista stressiä. Tutkimuksen tavoitteena on myös selvittää voidaanko temperamenttitutkimusta hyödyntää ennakoivassa stressianalysissa ja ennalta estävässä toiminnassa.

1.2 Rajaus

Opinnäytetyön tutkimuskohteena on eräs Helsingin poliisilaitoksessa toimiva yksikkö ja sen henkilöstö. Tarkoitus on selvittää henkilöstön kokemuksia ja näkemyksiä henkilösuojaustyössä esiintyvistä psykologisista stressistä. Työn ulkopuolelle rajautuu yksityisellä sektorilla tapahtuva henkilösuojaus ja kaikki sen tarjoama toiminta. Tässä työssä keskitytään tutkimaan ainoastaan poliisin viranomaistaholla tapahtuvaa henkilösuojausta.

2 Henkilösuojaustoiminnan taustaa ja aikaisemmat tutkimukset

Henkivartijoilla ja henkilösuojaustoiminnalla on yllättävänkin pitkät perinteet ja juuret ylettyvät kauas muinaiseen historiaan. Scott toteaa Kingin (2001) teoksessa, että jo muinaisen Rooman, Kreikan, Egyptin ja Kiinan modernin historian ajoilta voidaan löytää varhaisia ensimmäisiä merkkejä henkilösuojaustoiminnasta. Tuolloin ylhäisille monarkeille ja lordeille tarjosivat henkilösuojaustoimintaa lähinnä soturiluokkaan kuuluneet eliittivartiostot ja -soturit. Henkivartijat olivat jo tuolloin valmiit uhraamaan tarvittaessa oman henkensä isäntänsä hengen tai kunnian vuoksi. Yhteiskunnallinen kehitys ja muutokset eivät ole juurikaan muuttaneet henkilösuojauksen tarvetta tai luonnetta historian saatossa. Monarkit, poliittiset päättäjät ja muut vaikutusvaltaiset henkilöt palkkaavat yhä edelleen henkivartijoita henkensä ja terveytensä suojaksi. Henkilösuojaustoiminnan perusajatus on yhä muuttumaton: suojattavan henki ja terveys on pyrittävä turvaamaan kaikin käytettävissä olevin keinoin. Jopa tarvittaessa henkivartijan oman hengen menetyksen kustannuksella. (2001, 9.)

Henkilösuojaustoiminnan varhaisimmat ammatinharjoittajat olivat lähes pääsääntöisesti taitavia taistelutaitojen harjoittajia ja ammattilaisia. Taistelutaitojen merkitys henkilösuojaustoiminnassa oli tuolloin ensisijainen, koska miekka tai tikari olivat yleensä ne ainoat aseet, joilla sekä hyökättiin, että puolustauduttiin taistelussa. Henkivartijan eliniän odotus ja eläköitymisen todennäköisyydet eivät olleet tuohon aikaan kovin suuria. Hyökkääjällä ja puolustajalla oli kummallakin lähes tasavertaiset mahdollisuudet onnistua tai epäonnistua tehtävässään. Kylmäpäisin henkivartija saattoi kuitenkin jo tuolloin ymmärtää, että ainoa menestyksellä tapa varmistaa suojattavan henki ja terveys, oli pyrkimys välttää kaikki uhkaavat riskit ja vaarat jo ennakolta. (Scott 2001, 9-10.)

Nijdam, Olff, de Vries, Martens ja Gersons (2008) ovat laatineet Hollannissa tutkimuksen uhkan ja suojaustoimenpiteiden psykososiaalista vaikutuksista suojattavien henkilöiden elämään ja käyttäytymiseen. Psychosocial effects of threat and protection on ainoita tutkimuksia, joissa huomio on kiinnittynyt juuri psykososiaalisiin vaikutuksiin ja niiden esiintymiseen, niin suojattavilla, kuin myös heitä turvaamassa olevalla henkilöstöllä. Tutkijan tietoon ei ole tullut muita ulkomaisia tai kotimaisia tutkimuksia, joissa tätä aihetta olisi käsitelty tässä laajuudessa. Aihe ja sen merkitys tunnistetaan henkilösuojausta käsittelevässä kirjallisuudessa mutta siitä itsessään ei ole juuri kovinkaan paljoa kirjoitettu. Hollantilainen tutkimus on kuitenkin erittäin laadukas ja pitää sisällään hyvin tutkittua tietoa. Nijdam ym. (2008) toteavat, että äkillinen järkyttävä kokemus, esimerkiksi henkilöön kohdistunut uhkaus tai konkreettinen uhkatilanne liitettynä tämän jälkeen mahdollisesti aloitettaviin turvatoimiin, toimivat potentiaalisina lähteinä psyykkiselle stressille. Pitkittynyt uhka, yhdessä normaaliin elämäntilanteeseen vieraiden turvatoimien kanssa, voivat johtaa krooniseen stressiin. Krooninen stressi voi merkittäväällä tavalla vaikuttaa henkilön omaan ja hänen läheistensä elämään ja käyttäytymiseen. (2008, 10-13.)

3 Teoriaa

Tässä osuudessa kuvaillaan opinnäytetyön aiheeseen liittyvää teoreettista perustaa ja viitekehystä.

3.1 Henkilösuojaus

King (2001) on pelkistänyt henkivartijan määritelmän ytimekkäästi ja toteaa, että henkivartija on henkilö, joka ottaa kantaakseen vastuun jonkun toisen henkilön suojelusta. Määritelmä on hyvin yksinkertainen ja minimaalinen, mutta kuvaa hyvin henkilösuojauksen perusajatusta. Hänen mielestään henkilösuojausta on mahdollista tarkastella perinteisen ja modernin ajattelutavan mukaisesti. Henkilösuojaustoiminnan lähtökohdat eroavat näissä ajattelutavoissa huomattavasti toisistaan ja erot tulevat näkyviin konkreettisesti, kun ajattelutapoja tutkitaan hieman tarkemmin. King toteaa, että perinteisen ajattelutavan mukaan henkivartija oli henkilö, joka surmasi henkilön, joka oli surmannut suojattavan henkilön. Perinteisen ajattelutavan mukainen henkivartija harjoitti ammattiaan luottaen lähinnä kykynsä reagoida ajan ja tilanteen mukaan ilmaantuneisiin vaaroihin tai uhkiin. Ongelmallista tässä toimintatavassa oli havainnon ja reagoinnin välinen viive. Valitettavan usein oli nähtävissä, että reagointi oli kohtalokkaan paljon hyökkääjän toimintaa hitaampi. (2001, 26-28.)

Modernin henkilösuojauksen periaatteena on Kingin (2001) mukaan sen ennalta estävä ajattelu ja lähestymistapa henkilösuojaukseen. Henkivartijan tehtävä on välttää vaaralliset tilanteet ennakoivalla toiminnalla ja pohtia mahdollisuuksia etupainotteisesti. Suojaustoiminnassa ei haluta kohdata vaarallisia tilanteita, vaan välttää niitä kaikin mahdollisin keinoin. Jos henkivartija joutuu jostain syystä tilanteessa toimimaan, on jokin ennakoivassa valmistautumisessa mennyt pieleen. Ennakoiva valmistautuminen tarkoittaa systemaattista ja kattavaa valmistautumisen prosessia, jossa erilaisten tiedusteluiden ja arviointien avulla pyritään tarkoituksella pitämään suojattava henkilö mahdollisimman hyvin kaikkien uhkien ja vaarojen ulottumattomissa. Modernin henkilösuojauksen periaatteena ja henkivartijan roolina ei ole pelkäämistään torjua suojattavan henkeen kohdistuneet hyökkäykset, vaan pyrkimys estää myös tahallisten ja tahattomien vahinkojen sattuminen suojattavan hengelle tai terveydelle. Modernin henkilösuojauksen tavoitteisiin kuuluu luonnollisena osana myös suojattavan yksityisyyden, oman elämän sekä maineen suojaaminen. (2001, 26-28.)

Moderni henkilösuojaus perustuu Kingin (2001) mukaan huolelliseen valmistautumiseen ja riskien sekä uhkien minimoimiseen. Hän toteaa, ettei täydellisen suojan tai turvan antaminen ole koskaan täysin mahdollista, koska jokainen suojaustoimi tai vaihtoehto on haavoittuvainen jossain kohtaa tai jollain alueella. Modernin henkilösuojauksen tavoitteena onkin minimoida tunnistettujen riskien ja uhkien olemassaolo sekä niiden yritysten mahdollisuus tai onnistuminen. Henkilösuojaustoimintaa suunniteltaessa on aina otettava huomioon suojattavien henki-

löiden yksityisyys, heidän persoonalliset toiveensa sekä tahtonsa siitä, kuinka henkilösuojausta tulisi käytännössä toteuttaa. Suojaustoimien riittävyys ja niiden laajuus on mitoitettava tarvekohtaisesti. Täydellinen turva ja suoja toteutetaan usein suojattavien henkilökohtaisen vapauden ja oman elämän kustannuksella. Kingin mukaan henkilösuojauksen on tarjottava tehokasta turvallisuutta tasolla ja tavalla, jossa riskit sekä uhkat on pienennetty hyväksyttävälle tasolle. (2001, 53.)

3.2 Korkean tason henkilösuojaus

”Executive protection” on Junen (2008) mukaan saanut alkunsa 1970-luvun alussa, kun U.S Secret Service perusti organisaationsa uuden toimintayksikön nimeltään Executive Protection Service. Yksikkö keskittyi ainoastaan diplomaattilähetystöjen sekä vierailevien ulkomaisten arvo- ja merkkihenkilöiden turvaamistehtäviin. Termi tarkoitti eliittisuojaus- sekä turvaamistoimintaa, jota annettiin vain yhteiskunnallisesti kaikkein arvokkaimmille ja vaikuttavimmille henkilöille. Termistä muodostui nopeasti yleinen käsite kaikkien turvallisuusalan toimijoiden keskuudessa ja on nykyisin osa vakiintunutta turvallisuusalan ammattisanastoa. Englanninkielisen termin kotimaisena vastikkeena on käytetty ”korkean tason henkilösuojaus” tai ”henkilösuojaus” -termiä. Korkean tason henkilösuojaus tarkoittaa nykypäivänä niin suuryhtiöiden johtajien, VIP kuulumisuuksien, poliittisten päättäjien kuin myös ministereiden ja presidenttien turvallisuusasioiden kaiken kattavaa turvaamista. (2008, 77-87.)

June (2008) toteaa, että korkean tason henkilösuojaus perustuu samoihin periaatteisiin kuin Kingin (2001, 53) määrittämä moderni henkilösuojaus. Korkean tason henkilösuojaus perustuu laajaan ja kattavaan uhka-arviointiin ja huolelliseen suunnitteluun ja toteutukseen. Suunnittelussa huomioitavia tekijöitä on lukuisia ja ne kattavat lähes täydellisesti suojattavan henkilön koko elämänkirjon. Suunnittelussa tarkastellaan mm. suojattavan henkilön työ-, koti- ja loma-asunnot, liike- ja lomamatkat, psykologiset ja fyysiset tekijät sekä varautuminen erilaisiin vaihteleviin tilanteisiin. Käytännön toteutuksessa huomioidaan valvontaan liittyvät elektroniset vaihtoehdot ja teknologiset ratkaisut. Käytännön toteutukseen voi myös kuulua valmistautumista uhka- ja väkivaltatilanteisiin sekä niiden jälkihoitoon. Korkean tason henkilösuojausta toteutetaan aina suojattavan henkilön kanssa yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä. Tällöin sekä suunnittelussa ja toteutuksessa pyritään huomioimaan suojattavien henkilöiden omat persoonalliset toivomukset ja tarpeet. Tarkoituksena on löytää mahdollisimman tehokkaat ja tarkoituksenmukaiset toimenpiteet sekä käytännöt, jotka mahdollisimman vähän haittaavat tai puuttuvat suojattavien henkilöiden normaaliin elämään, elämän vapauteen sekä sen hallinnan tunteeseen. (2008, 77-87.)

3.3 Temperamentti

Ihmisen perusilmiöt eivät ole vuosisatojen kehityksen aikana kovinkaan paljoa muuttuneet ja ovat aina olleet havaintojen ja tarkastelujen kohteena. Historian tutkinta osoittaa, että käsitys temperamentista ja sen eroavuuksista on ollut havaintojen kohteena aina antiikin Kreikan ajoista lähtien. Antiikin aikaisilla teorioilla ei ole nykyajan temperamenttikäsitysten kanssa paljoakaan tekemistä, mutta jo tuolloin oivallettiin temperamentin perusajatus siitä, että yksilöiden välisiä eroja voidaan kuvailla muutamilla peruspiirteillä. Psykologian professori Keltikangas-Järvinen on suomalaisen temperamentti tutkimuksen uranuurtaja ja tutkinut temperamentin vaikutuksia ihmisen yksilöllisyyteen ja elämänhallintaan. Vaikka temperamenttia on tutkittu jo vuosisatojen ajan ja sen käsitteet sekä teoriat ovat paljonkin muuttuneet, on temperamentin perusajatus kuitenkin pysynyt koko ajan samana. Temperamentti on ensimmäinen asia, jonka toisessa ihmisessä havaitsemme ja jonka perusteella häntä arvioimme. (2016, 119-120). Nykyajan temperamenttiteorioita on useita ja ne voidaan karkeasti jakaa lapsia ja aikuisia käsitteleviin teorioihin. Tästä teorioiden jaottelusta huolimatta kaikkia keskeisiä teorioita yhdistää niiden yksimielisyys temperamenttipiirteisiin kuuluvista tekijöistä niin aikuisilla kuin lapsilla. Keltikangas-Järvinen (2008) toteaa, että temperamenttipiirteet kuten esimerkiksi emotionaalinen herkkyyks ja intensiivisyys, itsesääätely, aktiivisuus ja sosiaalisuus ovat vain helpommin havaittavissa lapsilla kuin aikuisilla. Kasvatus ja oppiminen muokkaavat temperamenttia aikakausien vaatimusten ja normien mukaan ja vaikuttaa siihen, miten ihminen näyttää reaktionsa ulospäin. Keltikangas-Järvisen mukaan ihmisen temperamentti on joukko synnynnäisiä taipumuksia ja valmiuksia, joita erilaiset ympäristölliset vaikutukset ja arvostukset muokkaavat ihmisen kasvun aikana. (2008, 36-61.)

Temperamentti on yksilölle tyypillinen käyttäytymismalli, tapa toimia ja reagoida. Temperamentti vastaa kysymykseen siitä, ”miten ihminen tekee asioita, joita tekee”, eikä siihen, ”miksi tai mitä hän tekee”. Tapa reagoida asioihin on osa temperamenttia ja vaihtelee ihmisestä riippuen. Toisista tulee valvomisen myötä ärtyneitä ja huonotuulisia, toisilla itsehillintä tai suorituskyyky ei laske pitkänkään valvomisen jälkeen. Arkipäivän asiat saavat ihmisissä temperamenttierot esiin. Temperamenttia käytetään kuvailemaan yksilöiden välisiä eroja ja erilaisilla temperamenttipiirteillä viitataan nimenomaisesti ihmisten välisiin ominaisuuseroihin. Vilkas, aktiivinen, seurallinen, rauhallinen, ärtyisä, ujo tai peräänantamaton ovat kaikki erilaisia yksilöiden välisiä eroja kuvailevia temperamenttipiirteitä. Temperamentti on ulospäin suuntautuva käyttäytymistyyli, ja on parhaiten nähtävissä ihmisen käytöksessä. (Keltikangas-Järvinen 2008, 36-39.)

Keltikangas-Järvisen (2016) mukaan ihmisen temperamentti voidaan tunnistaa helposti. Tunnistaminen voi auttaa meitä ymmärtämään toisen ihmisen käyttäytymistä ja ennakoimaan reaktioita tietyissä tilanteissa tai asioissa. Se voi helpottaa meitä hyväksymään myös sen, ettei toinen ihminen tee joitain asioita pahuuttaan tai ilkeyttään, vaan toimii temperamenttinsa

mukaisesti. Asioiden tai tavaroiden järjestyksessä pitäminen on toiselle itsestäänselvyys, kun taas toiselle pieni epäjärjestys ei aiheuta minkäänlaista ongelmaa. Sovituissa aikatauluissa tai ajoissa pysyminen voi olla toiselle hankalaa, kun taas toiselle se ei tuota koskaan mitään ongelmia. Temperamentti kertoo meille ihmisten välisten toimintatyylien eroista, tavoista toimia ja reagoida. Keltikangas-Järvinen toteaa myös, että temperamentin tunteminen antaa hyviä työkaluja stressin hallintaan. Suurin osa ihmisten stressistä muodostuu temperamentin ja ympäristön välisten odotusten ristiriidoista. Jos ihmisen temperamenttipiirre ei sovi ympäröiviin odotuksiin, ihminen tuntee olevansa väärässä paikassa tai muutoin vääränlainen. Stressi ei johdu ympäristöstä vaan ihmisen temperamentin ja ympäristön huonosta vastaavuudesta. Stressiherkkyys on sisäankkirjoitettu temperamenttipiirre, joka vaikuttaa siihen, kuinka herkästi ihminen stressaantuu erilaisissa tilanteissa. Stressaava tilanne voi olla jopa täysin arkipäiväinen, ilman erityisiä ulkopuolisia odotuksia tai ympäristön vaatimuksia. Temperamentti vaikuttaa siihen, millaiset tilanteet ihminen kokee stressaavaksi. Ärsyke voi olla suuri henkilölle, jolle sosiaalisten suhteiden ylläpito tuntuu vaikealta ja hän temperamenttinsa vuoksi olisi tyytyväinen vain hyvän kirjan seuraan. Kiireinen työ ja lukuisat tapahtumat voivat tuoda toiselle tyytyväisyyttä mutta saada toisen uupumaan täysin. Matala joustavuus ja sensitiivisyys temperamentissa altistaa ihmisen tuntemaan vähäisemmätkin muutokset elämässä tai ympäristössä stressaaviksi. Temperamentti vaikuttaa siihen, kuinka voimakas ärsykkeen tulee olla, jotta se koetaan stressiksi sekä siihen, miten voimakkaana stressi koetaan. Temperamentti vaikuttaa myös siihen, kuinka pysyvää stressi on ja muodostuuko se vähitellen krooniseksi ja aina sairaudeksi asti hallitsemaan koko elämää. (2016, 209-211.)

Keltikangas-Järvisen mukaan (2008) Thomas ja Chess ovat tuoneet temperamentin persoonallisuuspsykologian termistöön ja ovat luoneet ensimmäisen nykyaikaisen temperamenttiteorian. Heidän klassista, 1950-luvulta alkanutta ja 1980-luvulle loppunutta tutkimusta New York Longitudinal Study (NYLS) pidetään koko temperamenttitutkimuksen pioneerityönä. Thomas ja Chessin mukaan temperamentti on jaettavissa käyttäytymistyyliksi ja useaan erilaiseen temperamenttipiirteeseen. Thomas ja Chess olivat keskittyneet tutkimaan lapsilla esiintyvää temperamenttia mutta totesivat, että kaikki havaitut temperamenttipiirteet löytyvät yhtä hyvin lapsilta kuin aikuisilta. Koulutus, ympäristön asettamat vaatimukset sekä elämäkokemukset vaikuttavat siihen, kuinka temperamenttipiirteet ovat myöhemmissä vaiheissa aikuisilta havaittavissa. (2008, 46-47).

Thomas ja Chess huomasivat tutkimustensa aikana, että tietyillä temperamenttipiirteillä oli taipumus esiintyä tietyinlaisina ryhminä. Ryhmien perusteella he laativat kolmeen erilaiseen temperamenttityyppiin perustuvan jaottelun, johon heidän havaintojensa mukaan suurin osa ihmisistä kyettiin sijoittamaan. Heidän jaottelunsa mukaan noin 40% omaa helpon temperamentin, noin 15% hitaasti lämpenevän ja noin 10% vaikean temperamentin. Vaikeaa temperamenttia on kutsuttu myös ”voimakkaaksi” tai ”haastavaksi” sen tuoman mielikuvan vuoksi.

Vaikea temperamentti on muiden temperamenttien kanssa yhtä normaali mutta tuo mukanaan omia haasteita vuorovaikutussuhteissa ja yhteyksissä joissa se ilmenee. (Keltikangas-Järvinen 2008, 62-66.)

HELPPO TEMPERAMENTTI:

- positiivinen suhtautuminen uuteen
- halu lähestyä uusia ihmisiä ja tapahtumia
- kyky sopeutua muutoksiin
- positiivinen mieliala
- korkea ärsytyskynnys
- ei intensiivinen tapa ilmaista tunteita
- hyväntuulisuus, hymyilee ja hurmaa
- hyväksyy pettymykset ilman suuria tunnemyrskyjä
- pahatkin turhaumat aiheuttavat vain lyhyitä kapinoita
- mukautuu sääntöihin, vaatimuksiin

Helppossa temperamenttityypissä biologiset toiminnot kuten nälkä ja unirytmii ovat melko säännöllisiä. Uusiin asioihin tai tapahtumiin suhtautuminen on positiivista eikä sopeutuminen muutoksiin tuota erityisiä hankaluuksia. Mieliala on yleensä positiivinen ja asiat, jotka eivät mene aivan totutulla tai halutulla tavalla, eivät tuota suurtakaan mielipahaa tai pitkäkestoista ärtymystä. Korkean ärsytyskynnyksen lisäksi helpon temperamenttityypin henkilöt eivät ilmaise tunteitaan erityisen voimakkaasti tai kiihkeästi. (Keltikangas-Järvinen 2008, 62-63.)

HITAASTI LÄMPENEVÄ TEMPERAMENTTI:

- kohtalaisen vaisu mutta negatiivinen reaktio kaikkeen uuteen
- hidas sopeutuminen huolimatta toistuvista mahdollisuuksista tutustua aiheeseen tai uuteen asiaan
- ei voimakkaita reaktioita, negatiivisia tai positiivisia
- tunteet eivät myrskyä
- mukautuu ilman sopeutumispaineita tai vaatimuksia vähitellen tilanteeseen ja alkaa osoittaa mielenkiintoa, mielihyvää ja positiivista suhtautumista

Hitaasti lämpenevä temperamenttityyppi suhtautuu kohtalaisen vaisusti tai negatiivisesti uuteen ja erilaiseen. Sopeutumien on hidasta ja vaatii paljon aikaa ja tutustumismahdollisuuksia. Ensireaktiot ja reaktiot ylipäänsä eivät ole voimakkaita puoleen tai toiseen. Biologinen rytmi on säännöllinen ja kaikki ympärillä tapahtuva muutos, niin hyvään kuin huonoon suuntaan, tuntuu yhtä harmilliselta. Asteittaista mukautumista uuteen tapahtuu vasta, kun tilanteet kohdataan yhä uudestaan rauhallisesti ja ilman sopeutumispaineita. Paineeton tutustuminen tuo mukanaan mielihyvää ja lopulta positiivista suhtautumista. Temperamentti ei si-

nänsä ole negatiivinen vaikka siinä on paljon negatiivisuuteen viittaavia piirteitä. Temperamentille on ominaista asioiden puntarointi ja harkitsevaisuus. (Keltikangas-Järvinen 2008, 63-65.)

VAIKEA TEMPERAMENTTI:

- asioiden tapahtuminen totutulla rytmillä
- tyytyväisyyden vaikea ennakointi
- totuttautuminen uuteen on vaikeaa
- epäsäännölliset unirytmät, vähentyy iän myötä
- sopeutuminen kestää
- mieliala on helposti negatiivinen, ärtyisä, huonolla tuulella oleva

Vaikeassa temperamentissa biologiset toiminnot ovat hyvin epäsäännöllisiä ja vaikeasti rytmittyviä. Näläntunnetta ja unirytmä on vaikea ennustaa. Totuttautuminen ja sopeutuminen uuteen on vaikeaa ja kestää pitkän aikaa. Ensireaktiot sosiaalisiin tilanteisiin tai asioihin on varautuneita ja joskus jopa välttäviä. Suhtautuminen totutusta poikkeaviin asioihin ja rytmiin näkyy voimakkaana negatiivisena reaktiona. Mieliala on yleensä negatiivinen, ärtyisä ja huonotuulinen. (Keltikangas-Järvinen 2008, 65-67.)

Thomas ja Chess huomasivat, että kaikkia ihmisiä ei voi sijoittaa suoraan näihin temperamenttityyppeihin. Heidän temperamenttia parhaiten kuvaavia piirteitä voi löytää kaikista eri temperamenttityypeistä, ja he näin ollen kuuluvat jonnekin kaikkien tyyppien välimaastoon. Temperamenttipiirteiden selkeys ja ennustettavuus voi vaihdella suuresti. Jokin havaittu vaikean temperamentin piirre ei välttämättä tarkoita sitä, että häneltä löytyisi kaikki muutkin vaikean temperamentin piirteet. Temperamenttiluokat eivät viittaa sopeutumis- tai muihin häiriöihin vaan osoittavat yksilöllisen käyttäytymisen normaalia vaihtelevuutta eri henkilöiden välillä. (Keltikangas-Järvinen 2008, 65-68).

3.4 Stressi ja stressireaktio

Stressitekijä on ilmiö tai tapahtuma, joka aiheuttaa psyykkistä stressiä ja ilmenee aktiivisena keskushermoston tilana. Psyykinen stressi on yksilöllä ilmenevä reaktio, joka voi aiheuttaa immunisoitumista eli ihmisen herkkyyden ja ärsykkeiden vastaanottavuuden vähentymistä. Kriisi on stressitekijä, jossa henkilön aikaisemmat kokemukset tai opit eivät riitä tilanteen ratkaisuun. Traumaperäinen kriisi tarkoittaa poikkeuksellista tapahtumaa, jossa koko elämä, turvallisuus tai elämän tarkoitus koetaan vakavasti uhatuksi. Traumaperäiseen kriisiin liittyy usein myös jokin poikkeuksellinen elämäntapahtuma tai elämäntilanteen muutos, joka aiheuttaa psykososiaalista kuormitusta. (Hammarlund 2010, 91-92.)

Stressitekijät ja erityisesti sellaiset, jotka voivat aiheuttaa traumaperäisen kriisin, vaihtelevat jokaisen henkilön selviytymiskokemusten ja taitojen mukaan. Hammarlund (2010) toteaa, että ihmisille aiheutuvat psykologiset kriisit vaihtelevat huomattavasti niiden lähteiden ja syiden mukaan. Kriisi voi olla loukkauskriisi, jossa traumaattiseen tapahtumaan liittynyt loukkaava kohtelu kuten pakko, hävettävä tapahtuma tai avuttomuus luo häpeän tunnetta. Vastuukriisissä ihminen voi joutua kohtaamaan epäonnistumisen tunnetta vastuullisista tapahtumista, jotka ovat voineet johtaa epäonnistumiseen tai onnettomuuteen. Menetyskriisin aiheuttaa jonkin objektin kuten ihmisen tai aseman menetys. Menetyskriisin seurauksena on surun tunne, joka on tunneperäinen vastaus menetykseen. Uhkakriisin tunneseurauksena on ahdistus, joka voi näkyä ulkopuoliselle hyvin selvästi tai se voi olla shokkitilan vuoksi täysin piilevä. Uhka voi olla fyysistä tai psyykkistä uhkaa. Fyysinen uhka voi olla tahatonta ja aiheutua ihmisen huolimattomuudesta tai väärästä toiminnasta. Tahallinen uhka voi tarkoittaa väkivaltaa, epäasiallista lähestymistä kuten stalkkausta tai jotain muuta epäsuoraa väkivallan uhkaa. Psyykkinen uhka voi taas kohdistua ihmisen itsetuntoon ja omakuvaan ahdistavalla tavalla. Kun ihminen kokee olevansa uhattuna, hänen koko elimistönsä valmistautuu voimakkaasti tuleviin tapahtumiin sekä fysiologisesti että psyykkisesti. Ihmisen valmiustila käynnistyy ja hänen ”taistelee tai kuolee”- reaktionsa aktivoituu. (2010, 93-96.)

Stressitutkimus on luonut erilaisia teorioita stressin määritelmästä ja pyrkinyt selvittämään stressin syitä ja seuraamuksia. Ellonen, Nurmi, Raivola, Väliä ja Väliä (1997) toteavat, että stressi ja sen syyt ovat luonteeltaan kokemuksellisia ja sen syntyperää on vaikea tarkasti määritellä tai mitata. Hans Selye (1907-1982), jota pidetään biologisen stressitutkimuksen isänä, tutki ihmisten fysiologisia reaktioita voimakkaisiin ulkoisiin ärsykkeisiin. (Wikipedia). Selyen tutkimustyöhön perustuvassa stressiärsyke teoriassa stressin synty perustui pelkästään ihmisen ympäristössä oleviin stressiärsykeisiin ja niistä luotuihin stressi- indekseihin. Muutosten määrällä perusteltiin henkilön kokeman stressin syvyyttä. Niin ikään Selyen kehittämässä stressireaktioteoriassa puolestaan tarkasteltiin stressin kokemisesta esiintyviä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia ihmisissä. Stressireaktioteoriassa reaktiot jaetaan kolmeen vaiheeseen, jossa hälytysvaiheessa ihmisen hormonaalinen prosessi aktivoituu uhan tai vaaran vaikutuksesta. Ihminen valpastuu kohtaamaan vaaran ja hänen pulssinsa kiihtyy adrenaliinin lisäerittymisen vaikutuksesta. Toisessa vaiheessa tapahtuu sopeutuminen, jossa ihminen arvioi tilanteen oman fyysisen ja psyykkisen suoriutuvuutensa mukaan. Jos tilanne arvioidaan itseään ja kykyjään tyydyttävällä tavalla, palautuu kehon tila tasapainoon ja stressitilanne päättyy. Vireystila palautuu normaaliksi niin fyysisesti kuin henkisesti. Jos sopeutuminen ei onnistu tai ihminen ei kykene ratkaisemaan tilannetta ja tilanne muodostuu pitkäkestoiseksi, on vaara ajautua kolmanteen stressireaktiovaiheeseen eli ns. uupumisvaiheeseen. Tällöin ihminen on jatkuvasti ylikierröksillä ja fysiologinen reaktio pitää elimistön hälytystilan vireillä, vaikka psyykkiset edellytykset tilanteen hallitsemiseksi vähenevät tilanteen pitkittyessä. (1997, 209-210.)

Ihmisen hallitsemat keinot eivät aina riitä palauttamaan tilanteen tasapainoa ennalleen. Vuorovaikutusteorian mukaan stressiä syntyy aina silloin, kun ihmisen omat voimavarat, taidot tai kyvyt eivät riitä tilanteen mielekkääseen ratkaisuun. Ihminen tulkitsee ympäristöään omien aikaisempien kokemustensa ja oppimansa kautta. Vuorovaikutusteorian mukaan stressireaktioihin vaikuttaa merkittävästi juuri se, kuinka ihminen tulkitsee oman toimintansa ja persoonallisten voimavarojen riittävyyttä erilaisissa tilanteissa tai ympäristöissä. (Ellonen ym. 1997, 209-217.)

3.5 Stressin mittaaminen

Seuraavassa esitellään muutama menetelmä mitata stressiä ja sen voimakkuutta tai tasoa.

Hanna (2014) on kirjoittanut stressin hallinnasta ja lainaa stressitutkija Robert Sapolskyn (2004) teosta kuvaillessaan stressin ihmisessä aiheuttamia fysiologisia vaikutuksia. Tutkimukset ovat osoittaneet, että stressaava tilanne vapauttaa elimistöön adrenaliinia ja kortisolia, joita erittyy erityisesti niissä ruumiin osissa, joita tarvitaan vaarasta vapautumiseen eli pakenemiseen tai taisteluun uhkaa vastaan. Ihminen on ainoa selkärankainen laji, joka kykenee kuvittelemaan mahdollisen uhan ja reagoimaan siihen todellisella tavalla. Hormonien erityyksestä seuraa joukko fysiologisia muutoksia. Sydämensyke ja verenvirtaus kasvavat, jolloin kohonnut verensokeritaso saadaan tehokkaasti energiantuottoon. Kiihtynyt aineenvaihdunta lisää voimaa, parantaa lyhytaikaista muistia ja tehostaa immuunijärjestelmän toimintaa. Jos varsinaista vaaraa tai uhkaa ei ole olemassa ja reaktio on johtunut elimistön stressitilasta, alkavat elimistön suojaustoimet kuluttaa sisäisesti kehoa ja aivoja. Pitkään jatkunut stressi lisää elimistön toksisuutta ja voi nopeuttaa mm. sydäntautien, aivohalvausten ja diabeteksen kehitystä. (2014, 36-37.)

Nykänen (2009) on kirjoittanut työstressin käsittelystä ja työelämän laadun vaikutuksista ihmisten jaksamiseen. Hän toteaa, että nykymailman 24h yhteiskunnassa työ- ja vapaa-aika sekä perhe-elämä kohtaavat usein toisiaan häiritsevällä tavalla. Stressi näkyy ihmisten subjektiivisissa stressikokemuksissa ja elimistön vääjäämättömissä reagoinneissa kuten sydämen lyöntien kohoamisessa. Nykäsen mukaan liikuntabiologian emeritusprofessori Paavo Rusko onkin kehittänyt juuri kehon sykemittaukseen perustuvan menetelmän, jossa mitataan sydämenlyöntien välisen ajan vaihtelun pituutta. (2009, 46.) Normaalitilassa olevan terveen ja hyvinvoivan henkilön sekä sairastuneen tai stressaantuneen henkilön sydämen sykevälivaihtelu voidaan erottaa toisistaan yksinkertaisella sykemittauksella. Sykevälivaihtelun katoaminen voi olla selvä merkki kehittyneestä tai alkavasta stressitilasta. Sykevälivaihtelun muutokset kertovat autonomisen hermoston muutoksista ja stressi sekä erilaiset fyysiset tai psyykkiset kuormitukset näkyvät sykevälivaihtelumittauksien tuloksissa. Tulosten tarkastelu ja tulkinta on kuitenkin suoritettava huolellisesti ja kokonaisvaltaisesti. Sykevälimuutosten takana voi toisinaan olla myös joitain piileviä sairauksia tai tulehduksia, jotka osaltaan voivat vaikuttaa

yleiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Tulosten hankalasta tulkinnasta huolimatta on esim. työterveyslaitos ottanut käyttöön sykevälivaihtelumittauksen yhtenä täydentävänä mittaustapana. (Lääkärilehti 2012.)

Wold (2012) kirjoittaa, että jokainen ihminen kohtaa elämänsä aikana tasaisen virran stressiä aiheuttavia tapahtumia ja pyrkii sopeutumaan niihin omien kykyjensä ja taitojensa mukaan. Stressiä aiheuttavat tapahtumat saattavat mennä ohitse hyvinkin nopeasti, mutta toiset, kuten vaikka puolison tai vanhemman kuolema, vaikuttavat meissä hyvinkin pitkään. Wold on perehtynyt stressin ilmenemiseen ja sen vaikutuksiin lähinnä geriatrian eli vanhusten hoidon ja lääketieteellisen näkökulman kautta mutta on havainnut, että fyysisesti ilmenevät stressimerkit ovat samanlaisia nuorilla, aikuisilla ja ikääntyneillä ihmisillä. Wold käyttää sosiaalisten ja psykologisten tapahtumien aikaansaamien stressitekijöiden mittaamiseen mukautettua mallia Thomas Holmes ja Richard Rahe 1967 laatimasta The Social Readjustment Rating Scale (SRRS) stressimittarista. (2012, 224).

Holmesin ja Rahe (1967) laatima stressimittari (SRRS) perustuu heidän tutkimukseen ja havaintoihin siitä, että erilaiset tilanteet ja tapahtumat vaikuttavat ihmisiin eriasteisina. Lihaskipu ja -särky voivat olla ihmiselle stressiä tuovia tuntemuksia mutta esimerkiksi urheilijalle, se voi olla hyvinkin toivottu olotila ja kertoa oman harjoittelun edistymisestä nousujohteisesti. Julkinen esiintyminen tai puhetilaisuus voi tuntua hyvinkin monen mielestä erittäin stressaavalta tilanteelta mutta poliitikolle se on lähinnä arkipäivän rutiinia. Holmesin ja Rahe luomassa SRRS mittaustavassa tiettyihin stressitilanteisiin on suhteutettu tietynlainen painoarvo. Stressi on heidän tutkimustensa mukaan kumulatiivista ja voi kerääntyä yhä suuremmaksi kokonaisuudeksi kasautuessaan. Kombinaatio eriasteisia pieniä stressitekijöitä voivat yhdessä lopulta muodostaa samanlaisia vaikutuksia, kuin mitä yksi suuri stressitekijä vaikuttaisi yksinään. Fyysisten, kognitiivisten ja käyttäytymisessä havaittavien vaikutusten todennäköisyys kasvaa sen mukaan, miten paljon erilaisia kumulatiivisia stressitekijöitä ihminen kohtaa. (Wold 2012, 224-225.)

Wold (2012) on jakanut stressin fyysiset merkit kognitiivisiin, emotionaalisiin ja käyttäytymisen perusteella havaittaviin merkkeihin. Fysiologisten tekijöiden kuten ”pakene tai kuole” -reaktion lisäksi stressi vaikuttaa ajatteluun, tunteisiin ja käytökseen. Wold toteaa, että stressi tai stressitila, on meille luonnollinen normaaliin elämään kuuluva tekijä ja ajoittain jopa hyvinkin tarpeellinen. Stressi ja sen nostama elimistön korkeampi valmiustila parantavat tarvittaessa suorituskykyä vaativien tai haastavien tehtävien edessä. Pitkään jatkunut korkea stressitaso voi kuitenkin lopulta johtaa fyysiseen ja henkiseen uupumukseen. (2012, 224-225.)

Stressin kognitiivisia vaikutuksia voi näkyä ihmisen kyvyssä muistaa yksityiskohtia tai yksinkertaisia ohjeita ja heikentyneessä kyvyssä ratkaista ongelmia. Ihminen voi korkean stressin alai-

suudessa kehittää itselleen ”tunnelinään”, jossa hän kapea alaisesti keskittyy vain yhteen ongelmanäkökulmaan ja sivuuttaa muut vaihtoehtoiset ratkaisumallit. Ihminen voi käyttäytyä järjettömästi tai impulsiivisesti ja tehdä harkitsemattomia ratkaisuja. Joillakin voi korkea stressitila estää päätösten- tai ratkaisujenteon lopulta kokonaan. Stressin emotionaalisia merkkejä voivat olla hermostuneisuus, ärtyisyys, lyhythermoisuus ja kiukkuisuus. Ihmiset, jotka kokevat korkeaa stressiä voivat valittaa uupuneisuutta, jännittyneisyyttä tai ahdistuneisuutta. He voivat tuntea myös oman itsearvon tai itsetunnon puutetta ja elää omaa ongelmaansa niin keskittyneesti, etteivät kykene tai jaksaa reagoida ympäristönsä kanssa. Erittäin vaikeassa stressitilassa oleva ihminen voi lopulta masentua ja saada jopa itsetuhoisia ajatuksia. (Wold 2012, 225-226.)

Ihmisten erilaiset tavat ja kyvyt hallita stressiä näkyvät heidän käytöksessään. Pyrkimys karsia kaikkea sellaista tekemistä, mikä kasvattaisi entisestään jo koettua stressitaakkaa voi tuntua toisesta luonnolliselta tavalta hallita tilannetta, kun taas toisesta lisätehtävät ja uudet haasteet auttavat peittämään stressaavien tekijöiden lähteet. Woldin (2012) mukaan nämä kummatkin vaihtoehdot vaikuttavat heikentävästi ihmisen suorituskykyyn ja heijastuvat sekasortoisuutena, virheiden kasvuna ja vaikeutena saada aloitettuja asioita valmiiksi. Ajatukset, puheet ja käytös pomppivat hajanaisesti asiasta toiseen tai ovat kokonaan muissa asioissa ja jonkin asteista pakko-oireiluun viittaavaa tekemistä, kuten rummuttelua, avainten kilisyttelyä tai jalalla tömistelyä voi selvästi havaita ihmisen käytöksessä. (2012, 226.)

3.6 Psykososiaalinen kriisi

Henriksson ja Laukkala (2009) ovat kirjoittaneet sosiaali- ja terveysministeriölle laatimassaan työryhmämuistiossa psykososiaalisesta kriisistä. Heidän muistionsa mukaan kriisin voi aiheuttaa henkilön normaaliin elämäntilanteeseen vaikuttanut huomattava ja äkillinen muutos tai käänne, johon yksilön omat voimavarat tai selviytymiskeinot eivät riitä. Henriksson ja Laukkala ovat laatineet muistionsa varautumissuunnitelmaksi suuronnettomuuksien varalta. Psykososiaalisen kriisin voi kuitenkin laukaista moni muukin tekijä. Henkilökohtaiset ominaisuudet ja valmiudet kohdata kriisejä vaikuttavat siihen, kuinka syvällisenä tilanne on koettu ja kuinka nopeasti siitä selviydytään vai voiko siitä kehkeytyä jotain vakavampaa tai akuutimpaa psykososiaalista kriisiä. (2009, 11-12.) Psykososiaalisen kriisin voi aiheuttaa esimerkiksi henkilöön itseensä tai hänen perhettä kohtaan esitetty uhkaus tai sitä kohdannut uhkaava tilanne. Korkean statuksen omaavien henkilöiden kohdalla aloitetaan viimeistään tämän kaltaisten tilanteiden jälkeen erilaisia henkilönsuojatoimenpiteitä. Tutkimusten mukaan henkilösuojaustoimet, kuten esimerkiksi turvamiesten läsnäolo tai kotiasunnon turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat, voivat olla osaltaan laukaisemassa tai syventämässä psykososiaalista kriisiä. (Nijdam ym. 2008, 9.)

Traumaattiseksi kriisiksi kutsutaan äkillistä, ennalta arvaamatonta ja voimakkaasti vaikuttavaa tapahtumaa. Tällainen tapahtuma voi vaikuttaa henkilön oman elämän tuntemukseen ja järkyttää sen perusarvoja. Tapahtuma voi aiheuttaa henkilön normaaliin elämäntilanteeseen jopa niin suuria muutoksia, ettei henkilö enää kykene toimimaan kuten on ennen tapahtumaa toiminut. Traumaattisen kriisin aiheuttamia psykososiaalisia oireita voi esiintyä ahdistuksena ja masennuksena, vireystilan muutoksina, univaikeuksina sekä välttämiskäyttäytymisenä. Henkilö voi varoa joutumasta traumaattisen tilanteen kaltaisiin olosuhteisiin tai asemaan. Lisäksi eristeisten pelko-oireiden esiintyminen kuuluu normaaliin ”taudinkuvaan” ja traumaattisen kriisin tunnusmerkistöön. Psykkisten oireiden lieventymiseen ja kriisistä selviytymiseen vaikuttavat olennaisesti henkilön psyykinen kestävyys ja ympärillä olevan sosiaalisen verkon tuki. Kriisitilanne käynnistää voimakkaan sopeutumisprosessin, jossa henkilön kaikki voimavarat ovat käytössä. Tilanteeseen liittyviä kokemuksia ja ajatuksia on mahdotonta yksin käsitellä ja tämän vuoksi akuutin kriisityön tavoitteena on tukea henkilön itseluottamusta ja vahvistaa tunnetta kyvystä selviytyä tilanteesta. Riittävän tuen ja avun saaminen helpottaa henkilön kykyä selviytyä traumaattisesta tilanteesta ja mahdollistaa kokemuksen integroitumisen omaan elämänhistoriaan ja persoonallisuuteen. Menestyksellisen kokemuksen kyvystä selviytyä vastaan tulleista vaikeuksista kasvattavat henkilökohtaista psyykkistä kestävyyttä ja sitkeyttä. Resilienssin kasvu edellyttää kuitenkin onnistunutta kokemusta ja vaatii usein ulkopuolista tukea. (Henriksson & Laukkala 2009, 12-13.)

Traumaattinen tapahtuma käynnistää monivaiheisen sopeutumis- ja selviytymisprosessin, josta selviäminen vaatii mukaan usein ulkopuolelta saatua apua ja tukea. Käytännössä tämä tarkoittaa aktiivista kuuntelua ja keskustelua järkytykseen liittyvistä tunteista sekä ymmärryksen jakamista henkilön itsessään kokemien tunteiden normaaliudesta. (Henriksson & Laukkala 2009, 13-15.) Myös Nijdam ym. (2008) korostavat tutkimuksensa päätelmässä tiedon ja sen jakamisen merkitystä. Uhkan sekä turvatoimien aiheuttamien psykososiaalisten vaikutusten tunteminen ja ymmärtäminen on erittäin tärkeää sekä suojattavien henkilöiden, kuin myös heitä turvaamassa olevien henkilöiden kohdalla. Avoimella ja oikea-aikaisella informaatiolla on kriittistä merkitystä erityisesti akuutissa uhkatilanteessa, jossa osapuolet vain yhteisymmärryksessä ja yhteisvastuullisesti voivat luoda olemassa olevasta tilanteesta mahdollisimman turvallisen. (2008, 74-75.)

3.7 Kohtaaminen

Henkilösuojaustoiminnassa pyritään varmistamaan suojattavan henkilön turvallisuus, fyysinen loukkaamattomuus ja vahingoittumattomuus sellaisilla toimilla, jotka mahdollisimman vähän haittaavat suojattavan henkilön normaalia elämää. Turvatoimet pyrkivät ensisijaisesti ennalta estävyyteen ja perustuvat henkilökohtaiseen tai tapauskohtaiseen uhka-arvioon. Tällöin henkilösuojaustoimintaa suunniteltaessa huomioidaan suojattavien henkilöiden toiveet turvatoimien käytännön toteutuksesta sekä tahto siitä, kuinka suuressa määrin toimet voivat tai saa-

vat rajoittaa suojattavien omaa elämää ja liikkumatilaa. Toisinaan suojattavien tahto on, ettei henkilösuojaustoimet saa millään tavalla näkyä tai rajoittaa heidän elämäänsä. Parhaimmassa tapauksessa päästään kuitenkin hyvässä yhteisymmärryksessä lopputulokseen, jossa turvallisuuskulmat sekä asiakkaan toiveet on tasavertaisesti huomioitu.

Henkilösuojaustoimintaa harjoitetaan sekä siviili- että viranomaistahoilla. Kummallakin taholla toiminnan lähtökohtana on yleensä asiakas ja hänen yksilölliset tarpeensa. Mattila (2007) kirjoittaa kohtaamistilanteen ammatillisuudesta ja sen vaikutuksesta vuorovaikutustilanteeseen. Ammatillisuus tarkoittaa tässä mielessä varmuutta ja luottamusta ammatinharjoittajan omaa ammattikykyä kohtaan. Ammatillisuus ei hänen mukaansa suoraan auta henkilöä kohtaamaan asiakasta mutta helpottaa sitä tuomalla tilanteessa tarvittavaa tietoutta sekä työkaluja luoda rakentavaa vuorovaikutus- ja asiakassuhdetta. Hyvä asiakassuhde tarvitsee kuitenkin vielä muutakin kuin palvelun toimittajan hyvää ammatillista osaamista. Asiakassuhde tarvitsee ihmisyyttä, ymmärrystä ja arvostusta asiakkaan tilannetta ja elämän kokonaisuutta kohtaan. On kyettävä kuuntelemaan ja unohtettava ammattimainen kylmä suorittaminen. Ammatillisuuden taakse ei voi piiloutua ja unohtaa aitoa läsnäoloa ja asiakkaan arvostavaa kohtaamista. (2007, 12-13.)

Korkean tason henkilösuojaustyössä hienotunteisuus, tilannetaju ja vaitiolovelvollisuus ovat itsestäänselvyksiä. Luottamus ja luotettavuus ovat myös Mattilan (2007) mukaan edellytykset asiakassuhteen hyvälle yhteistoiminnalle ja hoidolle. Luottamus ei synny itsestään ja vaatii toisinaan suurta rohkeutta. Aikaisemmat kokemukset vuorovaikutussuhteista vaikuttavat asiakkaan rohkeuteen rakentaa luottamuksellista asiakassuhdetta. (2007, 23.) Luottamuksellisen suhteen muodostaminen toiseen ihmiseen ei ole aina helppoa, etenkin olosuhteissa, jotka muutenkin ovat jo stressaavat. Paineen ja stressin alaisena reagoimme ja käyttäydymme usein aivan toisella tavalla, kuin miten toimisimme normaalissa tai rennossa tilanteessa. Mattilan (2007, 25) mukaan vuorovaikutussuhteessa ei välttämättä aina löydetä yhteistä kieltä ja jo sanavaraston erilaisuus voi vaikeuttaa luottamuksen syntymistä. Dunderfelt (2012) on jakanut ihmiset reaktioiden ja persoonallisuuksien tyyppierojen mukaisesti neljään erilaiseen väriin. Värien nelikenttä kuvaa perustavanlaatuisia tyyppieroja, joita tarkastelemalla on mahdollista paremmin ymmärtää ihmisten erilaisia reaktiotyylejä erilaisissa tilanteissa. Ihmiset ovat harvoin vain yhden värin tai persoonatyyppin mukaisia ja toimivat usein eri tilanteissa ja eri ihmisten kanssa eri tavalla. Dunderfeltin mukaan omaamme yleensä yhden hieman vahvemman persoona- tai temperamenttityylin ja tämän lisäksi yhden tai kaksi sivutemperamenttia. Nämä sivutemperamentit ovat havaittavissa vain harvoin ja usein melko salakavalasti. Kodin, työpaikan ja perhe-elämän vaikeudet ja kiireet tuovat helposti mukanaan vuorovaikutussuhdetta vaikeuttavaa kitkaa ja vääristävät joskus tahattomasti ulospäin tarkoitettua viestiä. (2012, 65-83.)

3.8 Kohtaamisen viestintätilanne

Henkilösuojaustoiminnassa on periaatteessa kyse myös asiakaspalvelutyöstä, jossa asiakasläh-
töisesti toteutetaan asiakkaan yksilölliset tarpeet ja toiveet mahdollisimman täydellisesti.
Dunderfelt (2012) on kirjoittanut kohtaamistilanteiden psykologiasta sekä vuorovaikutustilan-
teen viestinnästä. Kohtaamistilanteessa emme viestitä pelkästään sanallisesti, mukana on
myös huomattava määrä tahatonta ja tiedostamatonta, niin sanottua sanatonta viestintää.
Sanaton viestintä tarkoittaa tiedostamatonta tai tiedostettua eleillä, ilmeillä ja olemuksella
tapahtuvaa viestintää. Tulkitsemme sanatonta viestintää alitajuntaisesti ja huomaamattam-
me. Sanattomaan viestintään vaikuttavat ajatuksemme, asenteemme ja toisinaan jopa vireys-
tilamme. Vuorovaikutustilanteessa muodostamme toiseen ihmiseen tiedostamattoman ja puo-
lihuomaamattoman yhteyden, jossa sanallinen ja sanaton viestintä muodostavat yhdessä sosi-
aalisen kokonaisuuden. Dunderfeltin mukaan sosiaalisessa kentässä persoonalliset tasot koh-
taavat tai sitten eivät. (2012, 81-82.) Kauppila (2005) toteaa, että sanattoman viestinnän
osuus on jopa 60% sosiaalisessa kanssakäymisessä. Sanattoman viestin on todettu olevan luo-
tettavampaa erityisesti kriittisissä tilanteissa kuin sanallisen viestinnän. (2005, 33.)

Tutkailtaessa itsetuntemusta, on ensimmäiseksi pyrittävä ymmärtämään kuinka persoonalli-
suus ja sen tasot muodostuvat. Persoonallisuudella tarkoitetaan ihmisen fyysistä, sosiaalista,
psykkistä ja henkistä kokonaisuutta. Käytännössä kaikki, minkä voidaan kuvitella vaikuttavan
ihmisen henkilökohtaiseen elämään, heijastuu jollakin tapaa tämän persoonallisuuteen. Dun-
derfelt (2012) toteaa, että persoonallisuudessa on useita erilaisia minuuksia ja muotoja. Hän
esittelee yhden tavan, jossa minuuksia luokitellaan kuuteen erilaiseen minuuteen. Fyysinen -,
rooli-, kulttuuri-, kasvatettu - ja ydinminuus sekä temperamentti. Luettelo on Dunderfeltin
mielestä hyvä ja arkinen kuvaus ihmisestä ja persoonallisuuden eri ulottuvuuksista ja hän to-
teaa, että kaikki persoonallisuuden muodot toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa yh-
dessä systeemissä. Dunderfelt haluaa tuoda erityisesti esille kokonaispersoonallisuudesta
temperamentin, joka usein on lopulta se tekijä, joka vaikuttaa merkittävimmin siihen, kuinka
muut näkevät toisen ihmisen. Temperamentti on ulospäin näkyvä ja kuuluva tekijä, ja kuvas-
taa henkilön luonteenomaista tapaa ja tyyliä toimia. (2012, 13-21.)

Dunderfelt (2012) on vahvasti sitä mieltä, että henkilökemia ja sanaton viestintä ovat osal-
taan vaikuttamassa ristiriitojen ja yhteistyökatkoksen syntyyn ihmisten välisessä kanssakäy-
misessä. Perimmäiset syyt voivat vaihdella, mutta henkilökemian ja sanattoman viestinnän
huomaamattomat ajatusten, ilmeiden ja eleiden tasolla tapahtuvat signaalit synnyttävät ta-
hattomia sekaannuksia. Henkilökemialliset yhteistyökatkokset aiheutuvat usein juuri ihmisten
erilaisten persoonallisuuden projisoinnista ja polarisaatiosta. Projisoinnissa ihminen heijas-
taa omaa persoonallista minäänsä ja tapojaan sekä itsessään hyväksymättömiä ja kieltämiään
piirteitä ja toimintoja toiseen ihmiseen. Dunderfeltin mielestä juuri projisointien vuoksi on
oma itsetuntemus kaiken ihmissuhdetyön lähtökohta. Polarisaatiossa ihminen aistii toisen

toimintatapojen ja tyylien erilaisuuden ja ryhtyy vaistomaisesti korostamaan omia väheksymällä tai tuomitsemalla toisen tyyliä tai toimintatapoja. (2012, 89-92.)

Kohdatessa toinen ihminen kiinnitämme ensimmäiseksi huomiota hänen kasvoihinsa. Kasvojen ilmeet ja niiden tulkinta tuottavat kaikkein vähiten tulkintaongelmia ja vääränlaista viestiä. Tutkimusten mukaan kasvoista voidaan helposti havaita tunteita kuten hämmästyksiä, pelkoa, vihaa, vastenmielisyyttä tai onnellisuutta. Vihan ilmeet havaitaan herkemmin, sillä ne vaativat toisen ihmisen huomiota enemmän kuin onnellisuus. Ilmeiden tunnistamista auttaa toisen ihmisen tuntemus joka rakentuu vuorovaikutussuhteessa toisen kanssa. (Kauppila 2005, 35.)

3.9 Tunneällyn ja itsetunnon yhteyksiä persoonalliseen käyttäytymiseen

Saarinen (2001) on kirjoittanut työyhteisöjen ja yksilöiden tunneällyn merkityksestä oman itsensä tuntemisessa ja uusien ratkaisumallien löytämisessä muutos ja painetilanteissa. Saari- nen kirjoittaa, että tunneällyn merkitys ja olemassaolo ihmisten tekemien ratkaisujen ja on- nistumisten taustalla on tunnustettu jo historian Platonin ajoista alkaen. Platon on aikanaan todennut, että tunteilla on hyvin paljon merkitystä käyttäytymistä ohjaavana voimana. Tun- teet ohjaavat käyttäytymistämme uusissa tilanteissa ja ympäristöissä. Tunneällyn avulla voimme tutustua välittömästi ja kohteliaasti uusiin ihmisiin ja sopeutua luontevasti uusiin olo- suhteisiin. Hänen mukaansa tunneäly muodostuu osaltaan kahdenlaisesta älykkyydestä. Osal- taan perinteisestä, koulutodistuksilla ja muilla mittareilla mitattavasta järjestä mutta myös suurelta osin taktisesta ”tässä ja nyt” taidosta. Taktinen ”tässä ja nyt”- taito auttaa meitä soveltamaan strategiset suunnitelmamme käytännön toimintaan. Saarinen lainaa amerikka- laista psykologia Reuven Bar-Onia, joka 1980-luvulla kiinnostui tutkimaan, miksi korkea älyk- kyysosamäärä ja hyvät taustatekijät eivät taanneet suoraan menestystä työelämässä tai va- paa-ajalla. Bar-On käytti tutkimuksensa taustateorioina Maslowin ”tarvehiarkiaa”, Wechslerin ”älykkyydosamäärätestejä”, Gardnerin ”seitsemän älykkyyden lajia” sekä muita tuon ajan tunnettuja pioneereja ja heidän laatimia teorioita. Bar-Onin tunneällyn määritelmän mukaan tunneäly on ”Joukko henkilökohtaisia, emotionaalisia ja sosiaalisia kykyjä ja taitoja, jotka vaikuttavat yksilön kykyyn selviytyä onnistuneesti ympäristön vaatimuksista ja paineista”. (2001, 19-25.)

Henkilösuojaustyössä joudutaan toimimaan toisinaan puutteellisin tai vajavaisin ennakkotie- doin. Toimintaa ohjaavat tuolloin lähes pelkästään reagointiin ja tilanteen mukaisiin ratkai- suihin perustuvat päätökset. Päätöksenteon nopeus ja tilannetajun herkkyyys ovat erityisen merkityksellisiä silloin, kun henkilösuojausta tehdään ehdoilla, joissa lähtökohtana on suojat- tavan henkilön normaalin elämänrytmin, tapojen ja käytänteiden säilyttäminen mahdollisim- man normaalina. Ammatinharjoittajan kannalta tilanteet muuttuvat ja vaihtuvat nopeasti ja usein ilman ennakoivia varoituksia tai merkkejä. Toimintaympäristön nopeat muutokset sekä suojattavan henkilön tekemät odottamattomat päätökset siitä, mitä tapahtuu ja milloin, nos-

tavat henkilösuojausta tämän kaltaisessa ympäristössä tekevien henkilöiden ”tässä ja nyt”-taktisten taitojen merkityksen huomattavaan arvoon. Toiminnan ja reagoinnin sekä päätöksenteon taustalla on ammatin harjoittajan saama koulutus, työ- ja elämäkokemus mutta myös persoonalliset ominaisuudet sekä sosiaaliset taidot.

Saarinen (2001) kertoo Bar-Onin 1990- luvulla aloittamasta tieteellisestä tutkimuksesta, jossa tilastollisten analyysien pohjalta luotiin teoriaa tunneälystä. Siinä alun perin tuhansien tutkimusmuuttujien joukosta nousi esille viisi tunneällyn päätekijää ja 15 osatekijää. Päätekijät ovat tunneälykkäälle toiminnalle välttämättömiä perustoja ja kuvaavat tunneällyn ilmenemisen ulottuvuuksia tekemissämme ratkaisuisissa. Osatekijät tasapainottavat sekä mahdollistavat päätekijöiden ja kokonaistunneällyn käyttämisen ratkaisujen ja toiminnan perustana. 5 tunneällyn päätekijää on Bar-Onin mukaan seuraavanlaisia. Intra- ja interpersoonallinen tunneäly, sopeutuminen, paineensieto ja yleinen hyvinvointi. (2001, 25-27.)

Intrapersonallinen tunneäly tarkoittaa henkilön oman itsensä ja minänsä hahmottamista ja kokemusta sekä sisäisen minän eheyttä ja sujuvuutta. Intrapersonallisia ominaisuuksia ovat itsetuntemus, omien tunteiden tiedostaminen, vakuuttavuus sekä itsenäisyys. Interpersoonalliset tekijät ovat puolestaan henkilön kykyä hyödyntää sosiaalisia taitoja vuorovaikutussuhteissa toisten ihmisten kanssa. Ihmissuhdetaitoiset kykenevät rakentamaan ympärilleen luotamuksellisen ilmapiirin, hallitsevat vuorovaikutussuhteiden etikettisäännöt ja ymmärtävät sanattomia viestejä. Tällaisia vuorovaikutus- ja ihmissuhdetekijöitä ovat esimerkiksi empatia ja sosiaalinen vastuuntunto. Sopeutuminen tunneällyn päätekijänä tarkoittaa tunneällyn kykyä ja nopeutta vastata eteen tuleviin vaikeisiin ja yllättäviin kysymyksiin tai tilanteisiin. Kykenemmekö hallitsemaan luontaisia ja sisäänrakennettuja reaktioita ja suhteuttamaan toimintamme aikaisempiin kokemuksiin ja oppeihin. Sopeutuminen tarkoittaa kykyä etsiä joustavia ja todellisuudentajuisia ratkaisumalleja ristiriitatilanteissa tiedostamattomien refleksien sijasta. Tunneällyn paineensietotekijöitä ovat stressinsieto ja impulssien hallinta. Paineensiedolla tarkoitetaan henkilön kykyä kestää ja hallita stressiä erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. (Saarinen 2001, 35-44.) Stressi voi joillakin henkilöillä vahvistaa toimintavalmiutta ja kykyä, toisilla se voi taas heikentää suoritusta hyvinkin paljon. Toiminta stressin tai voimakkaan paineen alaisuudessa voi edesauttaa jopa vahingollisten tai tiedostamattomien ratkaisumallien käyttämisen tilanteissa, joissa vaistonvarainen reagointi voittaa opitun tai koulutetun käyttäytymis- tai toimintamallin. Tunneällyn paineensietotekijöissä impulssien hallinta tarkoittaa yksilön kykyä säilöä tai säilyttää stressiä sisällään. Saarisen (2001) mukaan tällä tarkoitetaan kykyä pitää saatua tietoa omanaan ja kykyä hallita hetken mielijohteet. Bar-Onin tunneällyn viides pääalue on henkilön yleinen hyvinvointi. Tällä pääalueella kuvastetaan henkilön suhdetta ja näkemystä maailmaan ja elämään yleensä. Hänen mukaansa hyvinvoivien henkilöiden olemus ja asenteet ovat optimistisia ja elämänmyönteisiä. (2001, 35-44.)

Tunneällyn ja persoonallisuuden muotoutumisen erääksi tärkeäksi tekijäksi Saarinen (2001, 32) katsoo temperamentin, joka voidaan nähdä synnynnäisenä toimintaa ja persoonallisuutta ohjaavana tekijänä. Saarinen yhtyy Keltikangas-Järvisen (2008, 36) näkemykseen temperamentin kuulumisesta persoonallisuuden yhdeksi osatekijäksi. Keltikangas-Järvisen laatiman määritelmän mukaan temperamentti määrää, kuinka ihmiset luontaisesti tulkitsevat ympäröivää maailmaa ja suhtautuvat siinä esiintyviin ärsykkeisiin. Saarinen toteaa vielä, että tunnistamalla ja ymmärtämällä temperamentin ohjaamia erilaisia persoonallisuuksia sekä toimintatapoja, kykenemme kääntämään totutut epäsuotuisat toimintamallit voimavaroiksi ja näin kehittämään omaa tunneälyämme. (2001, 32-33.)

Jaari (2004) kirjoittaa akateemisessa väitöskirjassaan itsetunnon taustatekijöistä työelämässä sekä itsetunnon yhteyksistä oman elämänhallintaan. Hänen mukaansa itsetunto on yksi yleisimmin tutkittuja minän rakenteen osa-alueita. Itsetunnosta käytetään useita erilaisia nimityksiä kuten itsearvostus, omanarvontunto ja itsekunnioitus. Yhteistä näillä kaikilla nimityksillä kuitenkin on niiden arvioiva asenne omaa itseään kohtaan. Jaari toteaa, että itsetunnon tutkijoiden näkemykset, katsantokannat ja käsitteen määrittelyt ovat eläneet vuosien saatossa ja nykyisin tutkijoiden mielenkiinto onkin kääntynyt tutkimaan ennemminkin itsetunnon määrän, vahvuuden ja laadullisuuden puoleen. Jaari on päätenyt omassa väitöskirjassaan käyttämään sen keskeisenä lähtökohtana Morris Rosenbergin (1965) teoriaa itsetunnon kehittymisestä. Jaarin mukaan Rosenbergin teoria tuo esille muista teorioista poikkeavan, sosiaalipsykologisen näkemyksen itsetunnon kehittymiseen. Rosenbergin teorian mukaan ”yksilön minäkäsitys ja itsetunto muovautuvat yksilön ja ympäristön välisessä jatkuvassa vuorovaikutuksessa”. Teorian mukaan sosiaaliset vuorovaikutustekijät kuten vastavuoroinen samaistuminen muihin yksilöihin ja heiltä saatu palaute, vaikuttavat merkittävästi minäkäsityksen ja itsetunnon muodostumiseen. Itsetunnon tutkimuksissa on usein selvitetty itsetunnon yhteyksiä persoonallisiin piirteisiin ja vaikutuksia yksilön käyttäytymiseen. Itsetunnon on huomattu korreloivan positiivisella tai negatiivisella tavalla persoonallisuuden piirteisiin ja yksilön käyttäytymiseen. Jaari (2004) viittaa tutkimuksessaan mm. Ahon (1996, 55), joka on todennut, että defensiiviseen vahvaan itsetuntoon liittyy välinpitämättömyyttä ja ylimielisyyttä, joka johtaa usein oman edun tavoitteluun ja toisten ihmisten alistamiseen. Ahon (1996) mukaan defensiivisen itsetuntoisen ihmisen on vaikea ottaa vastaan toimintaan kohdistuvia ohjeita, palautetta tai kritiikkiä. Heikon itsetunnon omaavat henkilöt omaavat toisaalta hyvinkin vahvoja puolustuksellisia mekanismeja mutta ovat toisaalta joustavampia ja vähemmän riippuvaisia julkisivustaan ja kykenevät myöntämään omat heikkoutensa defensiivisiä helpommin. (1996, 55.) Jaari (2004) viittaa tutkimuksessaan myös McCraen & Costa (1996) aineistoon, jonka mukaan hyvä itsetunto korreloi selvästi ulospäin suuntautuneisuutena, avoimuutena sekä tunnollisuutena. Negatiivinen itsetunto heijastui masentuneisuutena ja ahdistuneisuutena. Jaarin mukaan Richard Keshen (1996) on kuitenkin löytänyt eräänlaisen välimaaston positiivisen ja negatiivisen itsetunnon väliltä. Keshenin mukaan kohtuullinen itsetunto mahdollistaa niin oman

henkilökohtaisen arvokkuuden löytämisen kuin myös toisten ihmisten hyvinvoinnin edistämisen ja huomioimisen. (2004, 39-41.)

Keltikangas-Järvinen (2008) puolestaan kirjoittaa, että itsetunto on oman minäkuvansa heijastuma ja ihmisen tekemä oma subjektiivinen käsitysarvio itsestään. Itsetunto on toisin sanoen laadullinen arvio hyvistä ja huonoista taidoista, kyvyistä, arvoista sekä tavoista toimia tai ajatella. Subjektiivinen itsetunto ei ole riippuvainen ulkopuolisista arvioista tai kriteereistä, eikä se ilmene välttämättä suoraan henkilön käyttäytymisestä tai ulkoisesta menestymisestä. Keltikangas-Järvisen mukaan voi hyvin olla, että ulkoinen vaatimattomuus ja itsensä vähättely pitää sisällään vankkumattoman itsetunnon sekä luottamuksen omaan itseensä. Toisaalta on siis vastavuoroisesti mahdollista, että itsevarma ja ulkoisesti menestyvä henkilö on hyvin epävarma ja tarvitsee jatkuvaa kohennusta itsetunnonleen. Terve itsetuntoinen henkilö tunnistaa omat puutteensa ja myöntää heikkoutensa, suhtautuu voittopuoleisen positiivisesti itseensä, uskaltaa ottaa vastaan haasteita sekä asettaa tavoitteita ja päämääriä. Terveeseen itsetuntoon kuuluu myös tietoinen itsearvostus, jolloin henkilö kykenee tarvittaessa puolustamaan itseään loukkauksilta ja huonolta kohtelulta. Keltikangas-Järvisen mukaan tähän ei kuitenkaan liity Ahon (1996, 55) mainitsemia vahvan itsetunnon aggressiivisia defenssi piirteitä, vaan nämä liittyvät pikemminkin heikkoon itsetuntoon ja sen pönkittämiseen. Keltikangas-Järvinen toteaa, että huonon itsetunnon omaava henkilö tuntee toisten menestyksen ja kiitoksen uhkaksi ja tulkitsee toisten saaman menestyksen omaan itseensä kohdistuneeksi arvosteluksi. Keltikangas-Järvinen erottaa vielä erikseen suomalaisen itsetunnon kahteen erilliseen osaan; julkiseen ja yksityiseen itsetuntoon. Yksityinen itsetunto on henkilön varsinaista itsetuntoa siitä millaiseksi hän itsensä kokee kun taas julkinen itsetunto on sitä itsetuntoa, mitä hän muille esittää tai kertoo. Julkiseen itsetuntoon vaikuttavat ympäröivä kulttuuri ja hyväksyntä sekä sen muodostamat odotukset. (2008, 99-105.)

3.10 Kiintymys tunnesiteiden muodostumisessa

Horppu (1998) viittaa kiintymysteorian luojaan John Bowlbyn (1979), jonka mukaan ihmisillä on vaistonvarainen ja sisäsyntyinen tarve muodostaa läheisiä tunnesiteitä. Bowlby tutki lasten ja heidän vanhempiansa välisiä tunnesiteitä ja niiden kehittymistä. Bowlby oli myös kiinnostunut eläinten kiintymyskäyttäytymisestä eläinten lajikehityksellisessä ja biologisessa selviytymismielessä. Bowlbyn mukaan lapsen kiintymyskäyttäytymisen tarkoituksena on pyrkiä säilyttää kiinteä yhteys lapsen ja aikuisen hoitajansa välillä ja näin turvata lapsen selviytyminen vaaroilta ja taata hengissä selviytyminen. Kiintymyskäyttäytyminen ei ole kuitenkaan pelkäämistään lasten vaistonvaraista toimintaa, vaan sitä esiintyy ihmisen koko eliniän ajan. Horpun mukaan aikuisten keskinäinen kiintymyssuhde voidaan määritellä pitkäaikaiseksi suhteeksi toiseen ihmiseen, jonka nähdään kykenevän antamaan fyysistä ja/tai psyykkistä turvaa itseensä, toiseen ihmiseen tai heidän suhteeseensa kohdistuvaa uhkaa vastaan. Suhde voi myös olla puhtaasti vuorovaikutteinen, jolloin kummatkin osapuolet saavat yhdenvertaista turvaa

toisistaan. Horpun mukaan kiintymyskohdetta pidetään aikuisten välisessä kiintymyssuhteessa turvasatamana tai tukikohtana, jolloin jo pelkkä tieto turvan läsnäolosta mahdollistaa elämän aktiviteetteihin osallistumisen. Horppu mainitsee myös Bartholomewin, joka on tuonut kiintymystutkimukseen esille ihmisten sisäisten mallien vaikutukset kiintymyssuhteiden muodostumiseen. Bartholomewin mukaan aikuisten kiintymyssuhteiden muodostumiseen vaikuttavat useat kokemukselliset tekijät, kuten aikaisemmista suhteista saadut kokemukset sekä positiiviset ja negatiiviset käsitykset itsestä ja muista. Kokemukset ja niistä muodostuneet sisäiset mallit heijastuvat lisäksi kiintymyssuhteiden tavoitteisiin ja motiiveihin. Ihmiset käyttävät hyvinkin erilaisia ja toisistaan poikkeavia strategisia lähestymistapoja saavuttaakseen kiintymyssuhteiden perustana olevat turvallisuustavoitteet. Toiselle suhteen motiivi perustuu syvälyiseen läheisyyteen ja toiselle motiivi on pyrkiä välttämään torjutuksi tulemistä. Suhteen motiiveihin ja tavoitteisiin voi toisaalta kuulua pyrkimys säilyttää mahdollisimman suuri riippumattomuus läheisissä suhteissa. (1998, 144-147.)

4 Stressiä lisäävät tekijät henkilösuojaustoiminnassa

Henkilösuojaustoiminta saattaa olla yksi tekijä monien muiden joukossa, jotka lisäävät suojattavan henkilön kokemaa stressiä. June (2008) on todennut, että henkilösuojaustoiminnan aikana suojattavat henkilöt joutuvat luopumaan hyvinkin merkittävässä määrin omasta yksityisyydestään ja itsenäisestä elämästään. Henkilösuojaustoiminnan aikana heidän turvallisuutensa tarkkaillaan usein jopa ympärivuorokautisesti niin fyysisesti kuin teknisten laitteiden avulla. Käytännössä tämä tarkoittaa, että suojattavan jokaista liikettä ja tekemistä seurataan, hänen tapaamansa henkilöt tarkastetaan ja paikat, jossa hän käy tai vierailee, tarkastetaan ennakolta. Tilanteen kuormittavuutta lisää vielä se tosiseikka, että henkilöt jotka tätä työtä suojattavan vuoksi tekevät, voivat suurimmalta osaltaan olla suojattavalle täysin tuntemattomia ja vieraita ihmisiä. Tämän kaltainen luopuminen henkilön omasta riippumattomasta vapaudesta ei voi tuntua kovinkaan reilulta vaihtokaupalta, vaikka vaakakupin toisessa päässä painaisikin henkilön hengen ja terveyden uhka. (2008, 37.)

Luopuminen oman elämän kontrollista sekä tietoisuus jatkuvasta tarkkailusta ja seurannasta voivat aiheuttaa merkittäviä psykososiaalisia vaikutuksia suojattavalle henkilölle tai tämän perheelle. Vaikutukset voivat olla ohimeneviä ja normalisoitua hetimiten, mutta voivat pahimmillaan lopulta heijastua henkilöiden kykyyn suoriutua jokapäiväisistä tehtävistä ja vaikuttaa heidän virkaan tai toimeensa kuuluviin tehtäviin sekä niissä tehtäviin päätöksiin asti. Junen (2008) mukaan pitkittynyt tilanne voi lopulta johtaa suojattavan henkilön hermoromahdukseen, ahdistushäiriöön tai siihen, ettei suojattava omilta pelkotiloiltaan uskalla liikkua julkisesti ja kärsii tästä johtuvasta vakavasta masennuksesta. Näin vaikea asteiset oireet ovat äärimmäisen harvinaisia, mutta ovat kuitenkin seikkoja, jotka on otettava huomioon ja joihin on henkilösuojaustoiminnassa varauduttava. (2008, 37.)

June (2008) tuo myös esille havaintonsa toisenlaisesta reaktiosta ja käyttäytymisestä, jossa henkilösuojaustoiminnan kohde alkaakin tuntea eräänlaista vääristynyttä turvallisuudentunnetta. Tällöin käytöksessä voi esiintyä yltiöpäisyyttä ja itsensä tarkoituksellisesti asettamista alttiiksi vaaroille tai uhille. Henkilö voi haastaa totutun ja tavanomaisen turvallisuuden kokeilemalla rajojaan riskialttiiden aktiviteettien parissa tai vierailemalla tietoisesti alueilla tai kohteissa, jotka tiedetään vaarallisiksi tai uhkarohkeiksi. Joillekin suojattaville henkilösuojaustoimintaa tekevien henkilöiden läsnäolo ja tietoisuus siitä, että he ovat myös tarvittaessa valmiit tekemään suojattavan turvallisuuden eteen lähes kaiken mahdollisen, voi kasvattaa ajatuksen omasta pelottomuudesta ja loukkaamattomuudesta. Tämä voi näkyä suojattavan henkilön käytöksessä vääristyneenä uhmakkuutena ja mahtipontisuutena. Junen mukaan kyseenlaista käytöstä näkyy kuitenkin ainoastaan vain silloin, kuin tuki ja turva on lähellä ja on tarvittaessa valmis puuttumaan tilanteen kulkuun. Provosoiva ja haastava käytös muuttuu välittömästi, kun turva ei olekaan paikalla puolustamassa suojattavaansa. (2008, 37-38.)

Usein voidaan myös selkeästi havaita, että suojattavat henkilöt saattavat pitää henkilösuojausta vain välttämättömänä pahana ja harmina. Henkilösuojausta tekevät ihmiset ovat heille täysin merkityksettömiä ja toisarvoisia. Tämänkaltaisessa tilanteessa suojattavan ja henkilösuojausta tekevän henkilöstön välinen kommunikointi on olematonta ja täysin epäonnistunutta. Suojattavien käytös voi olla ilkeää ja heillä voi olla pyrkimys käyttää heitä turvaamassa olevaa henkilöstöä heille itselleen tai jollekin muulle palvelusväelle kuuluvien asioiden tai tehtävien juoksupoikina. Suojattavat odottavat kaikesta epäkohteliaasta ja ylimielisestä käytöksestä huolimatta itse äärimmäisen kunnioittavaa kohtelua ja täydellistä palvelua. (June 2008, 37-38.)

June (2008) toteaa, että tämän tyyppin henkilöillä, tai tämän kaltaisessa toiminnassa, on ainoastaan kyse vallasta ja sen käyttämisestä umpimähkäisesti ja tunteettomasti tukemaan oman egonsa puutteita. Tällöin voidaan olla myös tekemisissä narsistisen persoonallisuuden kanssa, jonka vääristyneen itsekuvan vaatimus on olla kaiken huomion keskipisteenä. Tämän tyyppiset henkilöt ovat kaikesta huolimatta niitä, jotka ensimmäisenä huutavat apua ja turvaa tuntiesaan itsensä uhatuksi. Edellä kuvattujen kanssa täydellisiä vastakohtia ovat henkilöt, jotka ovat hyvin sopeutuvaisia ja hyväksyvät tarvittavat henkilösuojaustoimenpiteet välttämättöminä ja tarpeellisina. Heidän käytöksensä on kaikkia kohtaan hyvin huomioivaa ja miellyttävää ja heidän kommunikointinsa henkilösuojausta tekevän henkilöstön kanssa on avointa ja rakentavaa. Tämän tyyppin henkilöt harvoin kyseenalaistavat niitä päätöksiä tai ratkaisuja, joita henkilösuojausta tekevät henkilöt tekevät henkilösuojauksen käytännön toimista. Junen mukaan kaksi edellistä kuvausta edustaa usein suojattavien henkilöiden ääripäitä ja ovat usein nuoria aikuisia tai vain hyvin itsekeskeisiä persoonia. Näillä henkilöillä voi olla myös vakavia persoonallisuustaitojen puutteita, jotka osittain voivat juuri selittää sen, miksi he ylipäänsä

tarvitsevat henkilösuojausta. Junen näkemys on, että henkilösuojausta tekevien henkilöiden on erittäin tarpeellista tietää, tunnistaa ja ymmärtää näitä kaikkia erilaisia tyyppejä, jotta heidän käytöstään osataan oikealla tavalla tulkita ja tulla niiden kanssa toimeen. (2008, 37-38.).

Oatman (2009) puolestaan kirjoittaa henkilösuojaustoiminnan haasteista tilanteessa, jossa suojattava henkilö ei halua henkilösuojausta tai suhtautuu siihen muuten hyvin kriittisesti tai negatiivisesti. Oatman kutsuu tällaisia henkilöitä ”haluttomiksi suojattaviksi” ja kirjoittaa ongelman yleisyydestä tietynlaisessa henkilösuojaustoiminnassa. ”Haluton suojattava” on Oatmanin mukaan henkilö, joka ymmärtää hyvin kaikki ne riskit ja uhat, jotka kohdistuvat suoranaisesti häneen tai hänen hoitamaansa virkaan tai asemaan, mutta kieltäytyy kaikesta hänen vuokseen tehtävästä turvallisuustyöstä. ”Haluton suojattava” ymmärtää uhkien ja riskien konkreettisuuden ja tiedostaa olevansa akuutissa henkilösuojaustarpeessa, mutta kieltäytyy silti ja saamastaan informaatiosta huolimatta, hänelle tarjotusta suojauksesta. Oatmanin mukaan tällaiset henkilöt vetoavat usein henkilösuojauksen epämukavuuteen ja sopimattomuuteen sekä siihen, että se saa heidät näyttämään heikoilta ja haavoittuvilta. Suojauksen tarpeessa oleva henkilö voi kuitenkin olla oman organisaationsa tärkeintä pääomaa tai instituutionsa edustaja. Heidän loukkaantuminen tai menetys ei ole korvattavissa eikä hyväksyttävissä oleva vaihtoehto. Organisaatioilla on käytössään paljon erilaisia mahdollisuuksia suojata omaisuuttaan ja hallussaan olevia tärkeitä tietoja mutta asian järjestäminen ”haluttoman suojattavan” kanssa ei ole yhtä yksinkertainen. (2009, 77-80.)

5 Tutkimuksen prosessikuvaus

Tässä osiossa kuvaillaan opinnäytetyön valmistumista ja etenemistä valmiiseen lopputyöhön asti. Opinnäytetyössä sovellettiin pääosin Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2009) esittämää tutkimuksellisen kehittämistyön prosessikuvausmallia. He ovat kuvailleet mallin, jossa kehittäminen etenee vaihe vaiheelta aiheen valinnasta alkaen aina valmiiseen lopputyöhön saakka. Esitetty prosessi etenee järjestelmällisesti selkeiden kuvausten ja siirtymävaiheiden mukaisesti. Järjestelmällisyys, suunnitelmallisuus sekä työn selkeät vaiheet auttavat tutkijaa huomioimaan jokaisessa vaiheessa olevat oleelliset seikat ja vähentää näin mahdollisuuksia ajautua tutkimustyössä ohi sen alkuperäisten tavoitteiden. Ojasalo ym. kuitenkin huomauttavat, että käytännön prosessityö ei aina hyvästä suunnittelustakaan huolimatta etene järjestelmällisesti vaihe vaiheelta, vaan ajoittain voidaan joutua palaamaan takaisin aikaisempaan vaiheeseen. Kehittämistyön prosessin vaiheita onkin joskus hieman hankala erottaa toisistaan, eikä tästä syystä ole syytä olla huolissaan, jos oma kehittäminen tai opinnäytetyö ei etene täysin tutkimuksellisen kehittämistyön prosessikuvauksen mukaisesti. (2009, 22-24.)

5.1 Aiheen valinta ja rajaus

Opinnäytetyön aiheen ja sen näkökulman valinta voi kestää hyvinkin pitkään. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2010) esittävät aiheen valinnan olevan käytännössä prosessi, jossa monien neuvotteluiden ja harkintavaiheiden jälkeen päädytään lopulliseen tulokseen. (2010, 66). Tämän opinnäytetyön aiheen valinta perustui pitkälti tutkijan henkilökohtaiseen mielenkiintoon tutkittavaa asiaa kohtaan. Tutkija työskentelee yksikössä, jonka päätoimena on henkilösuojaus. Aiheen valintaan vaikutti oman mielenkiinnon lisäksi tutkijan tavoite tuoda työelämään uutta tietoa ja ymmärrystä aihepiiristä, jossa oli havaittavissa paljon kehittämismahdollisuuksia.

Henkilösuojaustoiminnan psykologista näkökantaa oli käsitelty hyvin vähän alan kirjallisuudessa ja siitä ei oltu laadittu Nijdam ym. (2008) lisäksi muita tutkijan tietoon tulleita julkisia tutkimuksia. Aiheen valinnan kanssa ainoa seikka, joka aiheutti tutkijalle pientä epävarmuutta, oli sen katsantokannan valinta. Opinnäytetyön aiheen soveltuvuus ja sen näkökulma oli ensin varmistettava toimintayksikön päällikön sekä aiheen parissa kiinteästi työskentelevien muiden esimiesten kanssa. Syksyn 2016 aikana käytyjen keskusteluiden ja pohdintojen jälkeen päädyttiin lopulta siihen, että tutkimuksen näkökulmassa pitäydytään henkilösuojausta tekevän työntekijän ja suorittajan näkökulmassa. Asiakkaan eli henkilösuojausta nauttivan henkilön tai henkilöiden näkökulma päätettiin rajata tällä kertaa tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tähän päätökseen vaikuttivat kohteen sekä tutkittavan aiheen arkaluonteisuudesta ja hienovaraisuudesta johtuvat tekijät. Opinnäytetyön tuloksellista tavoitetta oli vielä tässä vaiheessa mahdoton täysin tunnistaa, mutta oli nähtävissä, että lopputulemana voisi olla suosituksia tai malleja toimintatapoihin ja käytänteisiin liittyen.

5.2 Suunnitelman laadinta

Toimintaympäristön hyvä tuntemus helpottaa kehittämistehtävän aiheen ja sen tavoitteiden määrittelyä ja auttaa hahmottamaan opinnäytetyön kokonaisuutta ja sen laajuutta. Perehtyminen kehittämiskohteesta käsittelevään teoreettiseen tietoon vaatii tutkijalta kriittisyyttä ja kykyä tehdä valintoja opinnäytetyölle valitun näkökulman mukaisesti. Oleellista on löytää ne keskeiset tekijät, jotka muodostavat opinnäytetyön teoreettisen tietoperustan ja taustan. Ojasalo ym. (2009, 24-25).

Opinnäytetyön aihe esiteltiin 8.12.2016 Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjajalle Jukka Ojasalolle, jonka kanssa alustavasti pohdittiin tutkimukseen soveltuvista menetelmistä ja niiden laajuuksista sekä opinnäytetyöstä kokonaisuutena. Kvalitatiivinen tutkimus ja haastattelu sen menetelmänä todettiin lähtökohtaisesti hyväksi tavaksi kerätä uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Kvantitatiivinen kysely päätettiin jättää tässä vaiheessa toissijaiseksi tutkintamenetelmäksi. Ojasalon kanssa käydyn keskustelun aikana laadittiin taululle piirros, jossa esitettiin periaatteessa koko opinnäytetyön laadintaan tarvittavat oleelliset pääkohdat.

Opinnäytetyön aihe oli tätä ennen ollut tutkijan laatima kirjallinen esitys ja lähtökohtainen ajatus siitä, mitä aihe tulisi käsittelemään. Piirros konkretisoi opinnäytetyön ohjaajan kanssa käytyä keskustelua ja selkeytti huomattavasti opinnäytetyön kokonaisuutta ja sitä, miten asiassa tulisi tämän jälkeen edetä. Piirroksista otetut kuvat toimivat myöhemmin hyvänä tutkijan muistiapuna ja laaditun palaverimuistion hyvänä mallina.

5.3 Lähestymistavan valinta

Opinnäytetyön ohjaajan kanssa käytyjen keskustelujen, valitun aiheen sekä sovittujen näkökulmien perusteella, oli tässä opinnäytetyössä otollista lähteä toteuttamaan tapaustutkimuksellista lähestymistapaa sekä siihen soveltuvia menetelmiä. Ojasalon ym. (2009) mukaan lähestymistavan valinta vie kehittämistyötä konkreettisesti eteenpäin ja helpottaa selkeyttämään suunnittelua ja toteutusta. Lähestymistavan valintaan vaikuttavat pitkälti kehittämistyön aihe sekä työn tarkoitus ja tavoitteet. Lähestymistavan valinnan jälkeen on helpompi valita työn tavoitteiden kannalta sopivat tutkimusmenetelmät. Tapaustutkimus soveltuu hyvin juuri silloin, kun halutaan tutkia organisaation tilannetta tai siinä esiintynyttä ongelmaa. Tapaustutkimuksen avulla on mahdollista tuoda organisaatiolle kehittämis ehdotuksia ja ideoita havaittuun ongelmaan. Tapaustutkimuksessa tutkitaan kohdetta tai henkilöstöä sen omassa ympäristössä. (2009, 36-37.)

Tämän opinnäytetyön tutkimussuuntaus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa tarkoitus on tutkia erityisesti ihmisten omiin subjektiivisiin havaintoihin ja näkemyksiin perustuvaa kokemusta henkilösuojaustyössä. Ronkaisen, Pehkosen, Lindblom-Ylännen ja Paavilaisen (2011) mukaan laadullisessa tutkimuksessa korostuu ihminen elämismaailmallisena kokijana ja havainnoijana. Havainnot ja kokemukset sulautuvat aikaan, paikkaan ja tilanteisiin. (2011, 81-82). Hirsjärvi ym. (2010) toteavat, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa pidetään tyypillisesti ihmistä tiedon keruun lähtökohtana ja tutkija käyttää havainnointia ja keskustelua tutkimuksensa havaintovälineinä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan menetelmiä kuten teemahaastattelu tai osallistuva havainnointi, joissa tutkittavien subjektiiviset näkökulmat pääsevät parhaiten esille. Haastattelut ovat tyypillisesti tarkkaan valikoituja ja hyvin tarkoituksenmukaisia (2010, 160).

Ronkaisen ym. (2011) mukaan etnografista tutkimusta pidetään laadullisen tutkimuksen prototyyppinä ja malliesimerkkinä. Etnografinen tutkimus perustuu vieraita kulttuureita tutkivaan antropologiaan. Antropologiassa kulttuurien tutkimus tapahtuu havainnoimalla ja osallistumalla jonkin tietyn ajanjakson aikana. Etnografinen tutkimus on oman kulttuurin ja siinä tapahtuvien tilanteiden merkitysten tutkimista. Etnografiselle tutkimukselle on hyvin ominaista tutkijan oma kenttäkokemus ja hänen subjektiivisen kokemuksensa korostaminen. (2011, 92.) Tässä opinnäytetyössä on lähtökohtaisesti tapaustutkimuksellinen lähestymistapa, mutta myös joitain etnografiseen tutkimukseen viittaavia tekijöitä. Henkilösuojaustoiminta perustuu

jossain mielessä varsin vakiintuneisiin käytänteisiin ja malleihin, jotka omassa suljetussa yhteisössään kyetään ajattelemaan kulttuurina tai konseptina, tapana toimia ja toteuttaa kyseistä toimintaa. Näin ajateltuna etnografisen tutkimuksen kohteena voitaisiin varsin helposti pitää henkilösuojaustoiminnan erilaisissa tilanteissa tapahtuvan toiminnan ja siitä suojattaville henkilöille aiheutuvien muutosten tutkimusta.

5.4 Havainnointi ja tutkijan subjektiivisen kokemuksen hyödyntäminen

Ojasalo ym. (2009) kirjoittavat, että havainnointi on hyödyllinen tutkimuksellinen menetelmä, jonka avulla on mahdollista saada hyvin tietoa ihmisten käyttäytymisestä ja tapahtumista heidän omassa ympäristössään. Havainnointia käytetään usein täydentämään kyselyjen tai haastatteluiden tuloksia tutkimuksen luonnollisessa ympäristössä. Havainnoinnin aikana on mahdollista saada tietoa siitä, toimivatko ihmiset kuten ovat kertoneet ja kuinka yksilöiden toiminta vaikuttaa vuorovaikutustilanteeseen. Tutkimuksellinen havainnointi on järjestelmällistä työtä, joka on suunniteltava ja valmisteltava huolellisesti etukäteen. Havainnointi kohdistuu ennalta määrättyyn asiaan ja siitä saadut tulokset tallennetaan kaavakkeelle tai muistiinpanoihin. (2009, 103-104.) Tässä opinnäytetyössä on hyödynnetty lähinnä tutkijan omaa kokemusperäistä havainnointia henkilösuojaustyössä. Varsinaista järjestelmällistä ja suunniteltua havainnointia ei ole tässä opinnäytetyössä käytetty. Sen sijaan on hyödynnetty tutkijan omaa usean vuoden kokemusta erilaisissa tehtävissä valtiopäämiestason henkilösuojaustyössä. Tätä kokemusta on hyödynnetty ennen kaikkea opinnäytetyön haastatteluiden suunnittelussa sekä niiden tulosten analysoinnissa.

Anttila (2006) kirjoittaa laajennetun tiedon käsitteestä ja esittelee Aristoteleen kolmen kohdan määritelmää tiedon lajittelusta. Nämä kolme kohtaa ovat havaintotieto, kokemustieto ja tieteellinen tieto. Aristoteleen määritelmä rakentuu kahteen erilaiseen tapaan hankkia tietoa. Määritelmän mukaan tietoa on mahdollista hankkia aistimusten ja havaintojen avulla, jolloin tieto perustuu kokemusten ja havaintojen kautta saavutettuun ymmärrykseen. Toinen tiedon hankintatapa perustuu tieteellisiin menetelmiin, jolloin perusteellisesti voidaan todeta mikä ja miksi jokin on mitä on. Aistimusten ja kokemusten avulla saavutettu tieto voi olla esimerkiksi tietoa siitä, kuinka erilaiset työvälineet toimivat ja kuinka niitä voidaan parhaiten hyödyntää. Tämänkaltaisen tieto on usein ns. hiljaista tietoa tai ammatin harjoittamisen kautta saavutettua ammattitaitoa. Arkikokemusten perusteella voidaan esimerkiksi sanoa, kuinka jonkin asian tila on, mutta tätä ei voida kuitenkaan pitää varsinaisena tieteellisenä totuutena ellei sitä tieteellisin menetelmin sellaiseksi todeta. (2006, 50-51.)

Hiljaisen tiedon tärkeyttä ja sen merkitystä on alettu vuosien saatossa ymmärtämään entistä enemmän. Anttila (2006) mainitsee kirjassaan Michael Polanyin (1966), joka on todennut ettemme kykene sanoin ilmaisemaan kuin osan siitä, mitä loppujen lopuksi tiedämme. Polanyin mukaan sanoin ja numeroin ilmaistu tieto on vain jäävuoren huippu kaikesta hallussamme

olevasta tiedosta. Hiljainen tieto terminä on varsin vakiintunut, mutta Anttila käyttää siitä myös nimityksiä ”sisäinen tieto” ja ”tekijän tieto”. Englannin kielessä hiljaisesta tiedosta käytetään termiä ”tacit knowledge”. Termi tarkoittaa tietoa ja taitoa, joka on hankittu yhdessä kokemusten, havaintojen sekä varsinaisen tekemisen avulla. Anttila toteaaakin, ettei suomen kielessä ole englannin kielistä termiä vastaavaa käsitettä, mutta tuo malliksi esille kansankielisen sanonnan ”näppituntuma”, joka vastaa hänen tulkintansa mukaan hyvin sisällöltään englannin kielistä termiä. Hiljaisen tiedon käyttämisestä on usein vierastettu erilaisilla tieteenaloilla ja tutkimuksissa. Tutkimuksen laatijan ammatillista tietämystä ja näkemystä eli aikaisemmin mainittua ”hiljaista tietoa”, on edelleen verrattain vaikea hyväksyä ammatillisten tutkimusten laadinnassa. (2006, 55-57.) Tämä tuo oman haasteensa erityisesti sellaisille ammatillisille aloille, joista ei ole juurikaan kirjoitettu tai laadittu tieteellisiä tutkimuksia niiden arkaluonteisuuden tai luottamuksellisuuden vuoksi. Tämänkaltaisilla aloilla on usein erityisen suuri merkitys juuri kokemuksella ja sen kautta hankitulla hiljaisella tiedolla. Hiljainen tieto, jonka on voinut hankkia vain pitkälle viedyllä harjoittelulla sekä käytännössä harjaantuneen ”pelisilmän” avulla. Tämän kaltaista osaamista ja Anttilan mainitsemaa ”näppituntumaa” on erittäin vaikea arvioida niiden toimesta, jotka kyseistä toimialaa eivät tarkemmin tunne. Anttila (2006) toteaaakin, että monilla luovilla ja käytännönläheisillä toiminnan aloilla vain alan omalla asiantuntijalla on kyky kokemuksella saadun sisäisen tiedon avulla arvioida jonkin tietyn ongelman käytännön ratkaisua. Hän toteaa myös, että monilla taitoa ja luovuutta vaativilla aloilla on taito-tietotaso kehittynyt niin pitkälle, että arvioinnin kykenee suorittamaan vain kyseisen alan kollegat. Tämä seikka korostuu erityisesti sellaisilla aloilla, joissa ei ole olemassa varsinaista kirjallista tietoperustaa. (2006, 215-216.)

5.5 Haastattelut

Ojasalo ym. (2009) toteavat haastattelun soveltuvan hyvin tutkimusmenetelmäksi kohteissa, joita on vain vähän tutkittu. Haastattelun avulla on mahdollista saada subjektiivista tietoa ja kokemusta aiheista, joissa yksilöllisten havaintojen merkitys korostuu. Haastattelun avulla voidaan tarkastella myös arkaluonteisia ja luottamuksellisia aiheita tai tietoja ja saada avattua uusia näkökulmia. Haastatteluiden lisäksi kannattaa käyttää myös toisia soveltuvia ja tiedonhankintaa tukevia menetelmiä (2009, 95). Tässä opinnäytetyössä on käytetty ensisijaisena tutkimusmenetelmänä haastattelua tutkittavan aiheen arkaluonteisuuden ja luottamuksellisuuden vuoksi. Haastattelu päätettiin valita tutkimusmenetelmäksi myös siksi, että haastatteluiden avulla katsottiin mahdolliseksi saada selville käytännön tietoa suoraan niiltä henkilöiltä, jotka ovat toimineet pitkään tutkittavaa aihetta käsittelevissä tehtävissä. Haastatteluissa oli lisäksi mahdollista käyttää hyväksi tutkijan kokemusta ja näkemystä henkilösuojaustyön käytännön toteutuksesta sekä tutkijan ja haastateltavien välistä luottamusta. Kananen (2015) toteaa, että haastatteluissa on mahdollisuus vääränlaisille tulkinnoille etenkin jos haastattelijat ja haastateltavat eivät omaa yhteistä informatiivista kieltä. (2015, 81). Tässä tutkimuksessa tutkija ja haastateltavat toimivat samassa työyhteisössä ja tuntevat hyvin tutkittavan kentän.

Tämä seikka tuki vahvasti haastattelun valintaa ensisijaiseksi tutkimusmenetelmäksi tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksen sekä opinnäytetyön tulosten merkittävyyden kannalta tärkeimmän tiedon; hiljaisen tiedon tai ”näppituntuman” kuten Anttila (2006, 55-57) sen hieman toisella tapaa esittää, keräämiselle haastattelu on mahdollisesti kaikista toimivin menetelmä. Hirsjärvi ym. (2010) toteavat, että haastattelun avulla on mahdollista säädellä aineiston keruuta vastaajia myötäillen. Haastattelu mahdollistaa myös vähän kartoitetun ja tuntemattoman alueen tai aiheen tutkimuksen. (2010, 205.)

Tämän opinnäytetyön tutkimuksen toteutuksessa päädyttiin haasteluihin osittain juuri siksi, että haastatteluiden aikana on mahdollista saada arkaluonteisesta aiheesta syventäviä ja perusteluja tietoja. Kun tutkitaan ilmiöitä tai siinä toimivia ihmisiä, ja tutkittavasta asiasta halutaan saada aitoa tietoa, on usein havaittavissa, että haastateltavien näkökannoissa voi olla paljon vaihtelevuutta. Yhtä totuutta ei välttämättä ole olemassa (Kananen 2015, 83-85). Kananen ja Hirsjärvi ym. (2010, 206) kuitenkin varoittavat, että haastatteluiden tekeminen vie hyvin paljon aikaa ja niihin on valmistauduttava huolella. Hirsjärvi ym. (2010) tuovat esille huomion, että haastatteluiden aikana haastateltavat saattavat puhua toisin kuin toimisivat oikeassa tilanteessa. He painottavat haastattelijan taitoa tulkita haastateltavien vastauksia. ”Tutkimusteksti on tutkijan tulkinta tietystä aineistosta ja tietyistä lähteistä. Tutkijan edellytetään noudattavan työssään sekä menetelmällistä, että kielellistä objektiivisuutta”. (Hirsjärvi ym. 2010, 207.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa keskustelu pyritään haastattelijan toimesta pitämään tietyssä teemassa tai aiheessa. (Hirsjärvi ym. 2010,206). Kananen (2015) toteaa, että teemahaastattelua varten tutkijan tulee laatia haastattelusuunnitelma ja haastattelurunko. Teemahaastattelu muodostuu käytännössä tutkijan ja haastateltavan vuoropuhelusta, jossa tutkija avaa keskustelun ja ohjaa haastateltavan aiheen pariin. Tutkija tekee tarkentavia kysymyksiä vuoropuhelun aikana ja ohjaa keskustelua haastattelusuunnitelmansa mukaan. Vuoropuhelun aikana voi myös aueta täysin uusia keskustelupolkuja tai näkökulmia, joita ei välttämättä ole tullut haastattelua suunniteltaessa otettua huomioon. Teemahaastatteluissa tutkija yleensä tallentaa keskustelun sanelimelle ja myöhemmin haastattelun jälkeen purkaa tallenteen tietokoneelle analysointia ja litterointia varten. (2015, 83-85).

5.6 Haastatteluiden toteutus

Hirsjärvi ym. (2010) toteavat, että kvalitatiivisen aineiston keruussa käytetään aineiston riittävyyteen ja kylläisyyteen viittaavaa saturaatio käsitettä. Tällä tarkoitetaan, ettei tutkija välttämättä päättää etukäteen, kuinka monta tapausta hän tutkii tai haastattelee. Tutkija voi

aloittaa haastattelut ja jatkaa niitä niin kauan, kuin haastattelut tuovat tutkimuksen kannalta uutta tietoa. Aineisto on riittävä, kun haastatteluissa ei ilmene uutta tietoa tai samat asiat alkavat kertautua haastatteluiden aikana. Tällöin on tutkimuksen kannalta sen saturaatio saavutettu. Tutkimuksen aineisto on saturaatiossa saavuttanut sen teoreettisen tuloksen ja merkittävyyden kannalta riittävän tason. (2010, 182). Ronkainen ym. (2011) ovat samaa mieltä aineiston riittävyydestä ja toteavat lisäksi, että aineisto on riittävää silloin, kun uusi aineisto ei tuo enää uutta tietoa vaan toistaa tutkittavaa teemaa. Aineiston riittävyyteen vaikuttavat tutkimuksen tavoitteen ja kysymyksen lisäksi sen hankintatapa ja mahdollinen tarve tulosten yleistämisestä johonkin suurempaan perusjoukkoon. Tapaustutkimuksessa ei tutkimuksen kannalta kriittisin merkitys ole aineiston määrä vaan se, että aineistolla kyetään keräämään riittävä määrä tietoa juuri tutkittavan tapauksen ympäriltä. Näkökulmat, osapuolet, henkilöiden kokemukset sekä tapahtumaan vaikuttavat tekijät ovat tällöin tärkeimmässä roolissa. (2011, 117-118.)

Tähän opinnäytetyöhön haastateltiin yhteensä 6 henkilöä, joista 5 oli henkilösuojausyksikön työntekijää sekä 1 aiheeseen perehtynyt psykologi. Haastattelut sijoituivat viikoille 10-14 henkilökohtaisten ohjelmien ja kalenterien mukaisesti. Haastattelut oli tarkoitus heti haastattelutilaisuuden jälkeen litteroida ja tästä syystä oli järkevää haastatella vain kaksi haastattelua yhden viikon aikana. Litteroinnille jäisi näin ollen riittävä määrä aikaa ennen seuraavia haastatteluja. Kaikki haastattelut olivat kestoltaan noin 1,5 tuntia. Haastattelut toteutettiin haastateltavien työpaikalla erikseen sovittuina ajankohtina, jolloin häiriötekijöitä tai keskeytyksiä ei ollut odotettavissa. Haastattelut pidettiin kokous- tai muissa rauhallisissa tiloissa, jolla pyrittiin turvaamaan keskusteluille mahdollisimman luottamuksellinen ja rauhallinen ympäristö.

Opinnäytetyön ohjaajan kanssa tehdyssä suunnitelmassa todettiin, että tämän tutkimuksen kannalta noin 5-10 haastattelua voi olla hyvinkin riittävä määrä. Haastatteluiden lopullinen määrä haluttiin jättää auki juuri Hirsjärven ym. (2010, 182) ja Ronkaisen ym. (2011, 117-118) esittämien näkökohtien vuoksi. Kuitenkin todettiin, että yli 10 haastattelua tuskin enää toisi tutkittavaan asiaan lisäinformaatiota ja lisäisi vain turhaan tutkijan työmäärää.

Haastattelut pyrittiin litteroimaan heti samana tai viimeistään jo seuraavana päivänä, jolloin haastattelutilaisuus ja sen tuomat ajatukset olivat vielä mahdollisimman tuoreena tutkijalla mielessä. Litteroinnin perusteella oli mahdollisuus laatia seuraavaa haastattelua ajatellen tarkentavia kysymyksiä niistä asioista tai näkökohdista, jotka kaipasivat vielä tarkennusta tai vahvistusta. Haastattelut rakentuivat tätä mallia käyttäen kerroksittain ja täydensivät puuttuvilta osilta toisiaan.

Ennen haastatteluiden aloitusta tutkija kertoi mihin haastatteluilla pyritään ja miksi haastateltava oli valikoitunut haastateltavaksi. Tutkijan tarkoitus oli kerätä tietoa ja kokemusta sel-
laisilta henkilöiltä, jotka omaavat mahdollisimman pitkän kokemuksen kyseisistä tehtävistä. Tavoitteena oli myös kerätä kokemuksia mahdollisimman monen suojattavan henkilön kanssa
palveluilla henkilöiltä, jolloin olisi mahdollisimman monet erilaiset kokemukset ja niiden
vaihtelevuus saavutettavissa. Ennen haastattelun aloitusta tutkija aina täsmensi, että tilai-
suus nauhoitetaan sanelimelle kirjallisten muistiinpanojen lisäksi. Samalla varmistettiin suos-
tumus tilanteen nauhoitukseen. Motivoivaan kevyeen keskusteluun käytettiin tilanteesta riip-
puen riittävä määrä aikaa. Kyseiset asiat oli jo käyty läpi haastateltavien kanssa haastattelu-
tilaisuuden ajankohtaa sovittaessa, avoimella toiminnalla pyrittiin kuitenkin lisäämään tilai-
suuden luotettavuutta ja vähentää tilanteen luomaa jähmeyttä.

Ruusuvuori ja Tiittula (2009) toteavat, että nauhoittaminen sanelimella on yksi yleisimpiä ta-
poja taltioida haastattelut analyysia ja raportointia varten. Nauhoittaminen antaa mahdolli-
suuden palata haastatteluihin uudestaan myöhemmässä vaiheessa ja tuo parhaiten esille vuo-
rovaikutustilanteessa tapahtuneet erilaiset painotukset ja sävyt. Haastattelutilanteen nau-
hoittaminen mahdollistaa haastattelijalle paremmat valmiudet tarkkailla haastateltavaa ja
keskittyä haastattelun aiheeseen ja sen kulkuun suunnittelulla tavalla. (2009,15.) Sanelimen
käyttö ei tutkijan havaintojen mukaan tuonut haastattelutilaisuuteen ylimääräisiä haittaa tai
estettä. Haastateltavat ymmärsivät sanelimen käytön merkityksen ja hyväksyivät taltioinnin
sovittujen ehtojen mukaisesti. Sanelimen käyttö helpotti tutkijan työtä huomattavasti ja salli
täyden keskittymisen itse haastattelutilaisuuteen ja sen tuomaan informaatioon.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2009) mukaan haastattelun aikana on periaatteessa käytössä saman-
laiset sanomattomat säännöt kuin missä tahansa arkikeskustelussa. Keskustelijat tietävät mil-
loin on sopivaa ottaa puheenvuoro ja milloin kuunnella. Säännöt muodostavat keskustelun
rakenteen, joita seuraamalla ja sovittamalla mahdollistetaan vuorovaikutustilanteen onnistu-
minen. Haastattelun aikana on käytössä omat erityiset osallistujaroolit. Haastattelija on tie-
tämätön tutkiva osapuoli ja haastateltavalla on hallussaan tavoiteltu tieto. Haastattelija oh-
jaa tai suuntaa keskustelua tarkoituksellisesti tiettyihin puheenaiheisiin. Tilanteen instituu-
tionaalisuutta korostavat sen tavoite löytää tiettyä tietoa sekä tilanteen tallentaminen nau-
hoitteelle tai muistiinpanoihin. (2009, 22-23.) Haastattelut etenivät pääsääntöisesti tutkijan
laatimien kysymysten mukaisesti, joiden oli tarkoitus ohjata keskustelua tietyille aihealueille.
Haastatteluiden aikana keskustelut saattoivat ajoittain harhautua aiheen ympärillä, mutta
toivat samalla uutta näkemystä ja katsantokantaa tutkittavaan aiheeseen.

Hirsjärvi ym. (2010, 206) mainitsevat, että haastattelijan on kerrottava haastattelun tarkoitus
totuudenmukaisesti ja pidettävä saamiaan tietoja luottamuksellisina. Ehdoton luottamukselli-
suus korostui vielä erityisesti tämän opinnäytetyön aiheen haastatteluissa ja sen taltioinneis-

sa. Ruusuvuori ja Tiittula (2009) painottavat myös luottamuksen rakentamisen tärkeyttä ja korostavat sen merkitystä oikean informaation saamisen edellytyksenä. (2009, 41-42). Tämän opinnäytetyön toteutuksen ja myös tulosten kannalta oli oleellista, että haastateltavien sekä haastattelijan välillä oli olemassa täysi luottamus. Keskusteluiden aikana tuli esille paljon luottamuksellisia asioita, joilla ei ollut varsinaisen tutkittavan aiheen kanssa olennaista merkitystä. Nämä asiat ja tiedot jätettiin myöhemmin tapahtuneen litteroinnin aikana ulos varsinaisesta tutkimusmateriaalista. Tutkija ei halunnut tarkoituksellisesti tehdä keskustelun aiheeseen tiukkoja rajoituksia tai raameja. Tällä tavalla oli mahdollista jatkaa vapaata keskustelua ja näin saada haastateltavilta mieleen muistuneita havaintoja parhaiten taltioitua.

5.7 Haastatteluiden analyysi

Kanasen (2015) mukaan laadullisen tutkimuksen aineisto on usein äänitteitä, tekstiä tai kuvia, jotka analysoidaan erilaisilla menetelmillä. Laajat aineistot, kuten äänitteet, yhdenmukaistetaan litteroimalla tekstimuotoon. Aineistoon tutustutaan tämän jälkeen lukemalla ja luokittelemalla ne asiasisältöihin. Tiivistyksillä voidaan saada aineistosta esille rakenteita, jotka voivat helpottaa tutkittavan ilmiön hahmottamista. Litteroinnin tarkkuus voi vaihdella sanataarkasta yleisluontoiseen, jossa vain haastatteluiden ydinsisältö ja tutkimuksen kannalta merkittävät asiat kirjataan ylös. (2015, 88-90.) Tässä opinnäytetyössä haastattelut taltioitiin sanelimelle ja tallenteet siirrettiin tietokoneelle heti haastattelun jälkeen. Varsinaiset nauhoitteet tuhottiin tämän jälkeen sanelimen muistista. Nauhoitukset litteroitiin Word tiedostoille jokaisen haastattelu erikseen. Litteroinnin aikana tutkija suoritti alustavaa analyysia, jonka perusteella vain tarvittava tutkimuksen kannalta oleellinen tieto litteroitiin kirjalliseen muotoon. Ennen haastatteluiden aloitusta oli sovittu, että haastattelun aikana esiin tulleita luottamuksellisia tai arkaluonteisia asioita ei käytetä ja ne jätetään työn ulkopuolelle. Tästä syystä sanataarkkaa litterointia ei tässä opinnäytetyössä käytetty ja vain tutkimuksen kannalta olennainen tieto litteroitiin. Varsinaisia analyysimerkintöjä ei tässä vaiheessa litteroituihin materiaaliin vielä tehty. Litteroinnissa kului yleensä useampi tunti, osittain juuri litteroitavan materiaalin rajoituksen vuoksi. Nauhoituksia jouduttiin kuuntelemaan useaan kertaan ja palaamaan välillä takaisin aikaisempiin kohtiin. Litterointi pyrittiin saamaan valmiiksi jo saman päivän aikana. Lopullista litteroitua tekstiä tuli haastattelusta riippuen noin 3-4 sivua.

Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2011) mukaan analyysi on mahdollista jakaa eri vaiheisiin mutta ne käytännössä limittyvät tiiviisti toisiinsa. Analyysin vaiheisiin palataan ajoittain yhä uudelleen niitä arvioiden ja tarkentaen. Aineisto tarjoaakin vain harvoin suoria vastauksia ja tästä syystä tutkijan on erilaisilla analyttisillä kysymyksillä yritettävä päästä dialogiin keräämässä aineiston kanssa. Dialogin syntyminen on mahdollista parhaiten vain silloin, kun tutkija tuntee keräämässään aineiston ja on saanut sen helpommin hallittavaan muotoon. Ruusuvuoren ym. (2011) mukaan litteroinnin tarkkuudessa onkin juuri kyse aineiston tuntemuksesta sekä sen tarkkuudesta suhteutettuna asetettuun tutkimusintressiin. (2011, 13-14). Litteroin-

nin aikana tutkijan oli tehtävä tarkkaa rajausta tutkimukseen kuuluvasta materiaalista. Nauhoitettua materiaalia kuunneltiin ja kerrattiin useaan kertaan ja sen sisältö tuli tästä syystä tutkijalle varsin tutuksi. Lopulliseen materiaaliin tehtiin korostuksia ja merkintöjä havainnoista ja huomioista.

5.8 Haastatteluiden tulkinta

Opinnäytetyön aihetta koskevaa teoriaa sekä tutkijan hankkimaa ammatillista näkemystä on käytetty hyväksi haastatteluiden analysoinnissa ja arvioitaessa niistä saatuja tuloksia. Kanasen (2015) mukaan laadullisen tutkimuksen aineistosta on mahdollista saada useita erilaisia tulkintoja tutkijan ja asetetun näkökulman mukaan. Tulkintaa ohjaavat pääasiassa ne tutkimusongelmassa esitetyt kysymykset, joihin tutkimuksella etsitään vastausta. Aineistoa voidaan tulkita ilmiön, sen tekijöiden tai ilmiön esiintymisen yhteyksien mukaan. (2015, 94.) Tutkittavaa materiaalia tulkittiin tutkijan aiheesta saamien kokemusten sekä tutkimuksen aikana hankitun teoreettisen tiedon ja näkemyksen perusteella. Teoreettinen tieto pyrittiin tulkinnaassa yhdistämään tutkimuksen aikana saatuun tietoon.

Alasuutari (2011) on kirjoittanut laadullisen tutkimuksen olevan käytännössä pohdintaa ja päätelmää, jossa tulkitaan samankaltaisia merkkejä ja etsitään uusia johtolankoja. Laadullisessa analyysissä tutkittavaa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, joka tuo tutkittavaan asiaan laajempaa ymmärrystä ja rakennetta. Kun aineisto usein koostuu useista erilaisista yksilöistä tai haastatteluista, ei argumentaatiota voi päätellä yksilöiden muuttujista tai tilastollisista yhteyksistä. Haastatteluissa yksiköiden rajallinen määrä ei usein yksin riitä tilastollisten todennäköisyyksien laskentaan. Pelkkiä haastatteluja on turha tehdä niin paljon, että aineistosta saataisiin tilastollisesti merkittävää. Alasuutarin (2011, 40) mukaan, ”laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta, jossa vaiheet ovat nivoutuneet toisiinsa”. Havaintojen pelkistäminen tarkoittaa aineiston tarkastelua vain tietystä, tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja asetetun tutkimuskysymyksen, näkökulmasta. Pelkistämällä on aineisto mahdollista saada hallittavaan kokoon ja yhdistää erilaiset raakahavainnot toisiinsa. Aineiston tarkastelussa pyritään etsimään yhteinen nimittäjä tai piirre, joka pätee koko aineistoon. Arvoituksen ratkaiseminen on laadullisen tutkimuksen toinen vaihe, jossa aineiston perusteella laaditaan merkitystulkintaa tutkittavasta aiheesta (2011, 40-41.) Hirsjärvi ym. (2010) ovat jaotelleet aineiston analyysitavat selittävään ja ymmärtävään tapaan. Selittävässä analyysitavassa käytetään tilastollista ja ymmärtävässä tavassa laadullista analyysia päätelmien teon perustana. Heidän näkemyksensä on, että laadullisessa tutkimuksessa on lähtökohtaisesti valittava sellainen analyysitapa, joka parhaiten selittää tutkittavaa ongelmaa. Laadullisessa tutkimuksessa voi erityisesti aineiston elämänlaheisyys tuottaa analyysivaiheessa haasteita. (2010, 218-220).

Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne ja Paavilainen (2011) hahmottavat tutkimuksen analyysin kokonaisuutta ja korostavat tutkijan avainasemaa tutkimuksen analyysin toteutuksessa. He korostavat, etteivät analyysitavat ole pelkästään tekniikoita, joiden avulla aineistosta saadaan esiin tiettyjä tuloksia. Tutkijasta pitkälti riippuu, kuinka hän poimii aineistosta esiin tutkimustuloksia ja miten hän tulkitsee sekä käsitteellistää aihetta oman ymmärryksensä valossa. (2011, 123.) Tutkimuksen aikana kerättyyn materiaaliin tehtiin merkintöjä, joiden perusteella pyrittiin löytää toisiaan tukevia samankaltaisuuksia ja yhteneväisyyksiä. Samankaltaisuuksien perusteella pyrittiin aineistosta etsimään uusia jäsenyyksiä ja merkityksiä, joita olisi mahdollisuus käyttää hyväksi johtopäätösten laadinnassa ja kehittämisehdotuksissa. Analyyttisten kysymysten tuleekin Ruusuvuoren ym. (2011) mukaan olla mahdollisimman avoimia ja ilman ennakko-odotuksia. Näin aineistosta on mahdollista löytää jotain uutta ja havaitsematonta, jonka avulla voidaan kehittää uusia tapoja tai tuoda uutta ymmärrystä tutkittavaan asiaan. (2011, 16.)

Hirsjärvi ym. (2010) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään ja tulkitaan useassa eri vaiheessa lähes koko tutkimusprosessin aikana. Aineiston analyysi voi edetä lineaarisesti, jolloin siinä on näkyvissä selkeä vaiheistus aineiston keräämisestä, luokittelusta ja yhdistämisestä sen lopulliseen analyysiin. Spiraalisessa mallissa aineistoa analysoidaan ja kerätään useassa vaiheessa, kunnes tutkimus on saavuttanut päämääränsä. (2010, 223-224.)

6 Tutkimuksen tulokset

Hirsjärven ym. (2010) mukaan, laadullisen tutkimuksen analyysi ei suoraan kerro tutkimuksen tuloksia vaan tutkijan tehtävänä on muodostaa tuloksista synteesejä, jotka kokoavat päätekiöt yhteen ja vastaavat tutkimuksessa asetettuihin ongelmiin. Johtopäätökset perustuvat synteeseihin, joissa tutkija pohtii tulosten merkitystä ja sitä, tuovatko ne mahdollisesti laajempaa näkökulmaa tutkittavaan asiaan. (2010, 230).

Varsinainen tutkimus toteutettiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa kerättiin tutkimuksen toteutuksessa ja laadinnassa tarvittavaa tietoa käytännön toteutuksen perustaksi ja lähtökohdaksi. Tutkija perehtyi mahdollisimman laajasti kirjallisuuteen ja hankki aiheesta laajempaa näkemystä tulkintojensa pohjaksi. Teoreettisella tietoudella pyrittiin mahdollistamaan tutkimuksen haastatteluiden tutkimuksellisten näkökohtien oikea kohdentaminen ja rajaaminen. Haastatteluiden perustana oli puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelut rakentuivat kerroksista edellisten haastatteluiden ja niistä saatujen tietojen ja näkemysten varaan. Tästä syystä oli tärkeää, että haastattelijalla säilyi haastatteluiden aikana oikea ja tarkoituksenmukainen perspektiivi asiaan.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa toteutettiin asiantuntijahaastattelut kahden erilaisen ammatilaisnäkökulman mukaan. Koska tutkimuksen aiheena oli tutkia ihmisten käyttäytymistä ja

vuorovaikutusta haasteellisessa ympäristössä, oli järkevää aluksi selvittää psykologian ammattilaiselta psykologista näkökulmaa tutkittavaan aiheeseen. Toisessa näkökulmassa tutkittavaa asiaa lähestyttiin henkilösuojausta tehneiden ammattilaisten ja heidän kokemustensa kautta.

6.1 Psykologinen näkökulma

Tutkimuksen toisen vaiheen ensimmäisenä haastatteluna toteutettiin psykologi Jan Stenbergin haastattelu. Tämän haastattelun tavoitteena oli tuoda tutkimukseen mukaan asiantuntijan näkemyksiä ja tietoutta psykologisesta stressistä ja sen ilmenemismuodoista. Haastattelun aikana haastattelija kuvaili henkilösuojaustoiminnan ympäristöä ja haasteita havaittavilla mahdollisesti esiintyvää psykologista stressiä. Stenbergin haastattelu toimi erittäin hyvänä lähtökohtana tutkimuksessa tehdyille muille haastatteluille. Lisäksi haastattelussa saatuja käytännön kokemuksia käytettiin hyväksi muiden haastatteluiden toteutuksessa.

Psykososiaalinen stressi voi olla alan terminologiaan perehtymättömälle vaikeasti hahmoteltava ja kuvailtava käsite. Stressiä ja sen ilmenemistä kuvaillaan erilaisilla terminologisilla nimetyksillä, ja psykologi Jan Stenbergin näkemyksen mukaan, juuri psykososiaalinen stressi terminä viittaa nimensä mukaisesti kohdennetusti sosiaalisissa tilanteissa ja ympäristössä tapahtuvaan stressiin sekä sen ilmenemismuotoihin. Termi sopii Stenbergin mielestä hyvin kuvailemaan myös henkilösuojauksessa esiintyvää psykologista stressiä. (Stenberg haastattelu 8.3.2017).

Tämän tutkimuksen yksi keskeisimpiä tutkimuskysymyksiä oli selvittää henkilösuojausta tekevän henkilöstön mahdollisuuksia todeta jo aikaisessa vaiheessa suojattavien henkilöiden kokemaa haitallisen stressitason nousua. Stenbergin mielestä, jotta voitaisiin tieteellisesti ja kurantisti todeta, onko jonkun henkilön stressitaso kohonnut jonkin tietyn toiminnan tai ajanjakson aikana vai ei, tulisi olla selvillä, millä tasolla stressi on ollut alkuvaiheessa tai ennen kyseisen toiminnan aloitusta. Alkumittaus tarkoittaisi silloin tilannetta, jossa henkilölle tilanteessa, jossa hän on ikään kuin suojausnatiivi ja kokematon henkilösuojauksesta sekä siihen liittyvästä toiminnasta, suoritettaisiin stressitason alkumittaus. Myöhemmin, kun henkilösuojaustoiminta on ollut jo jonkin aikaa käynnissä, suoritettaisiin uusi mittaus. Tällöin olisi stressimittarista mahdollista todeta havaittavissa oleva kohonnutta stressitason tai haitallisen vireystason nousu. Stressitason mittarina tulisi Stenbergin mielestä tällöin käyttää sellaista mittaria, jonka indikaattoreina olisi psykologinen käyttäytyminen kuten hermostuminen tai hajamielisyys. Tärkeää olisi nimenomaisesti havainnoida stressitason nousua eikä yksittäisen käyttäytymistason muutosta, koska Stenbergin mukaan eri tyyppisillä henkilöillä käyttäytyminen muuttuu eri tavalla. Pelkkä ulkoinen käyttäytyminen ei riitä, vaan sen täytyy olla suhteessa aikaisempaan toimintaan ja heijastella esiintynyttä stressiä. (Stenberg haastattelu 8.3.2017.)

Henkilösuojaustoiminnan yhtenä periaatteena on hienotunteisuus ja hienovaraisuus suojattavan henkilön yksityisyyttä ja oman elämän hallinnan kontrollia kohtaan. Henkilösuojauskella pyritään tuomaan mahdollisimman vähän ylimääraistä haittaa tai rajoitusta suojattavan normaaliin elämään. Stressin aistiminen henkilössä, jonka kanssa kanssakäyminen on rajallista tai lähinnä muodollista, on haasteellista ja perustuu pitkälti henkilökohtaisiin taitoihin aistia toisen henkilön tilaa. Stenberg peilaa kysymystä psykologisesta näkökulmasta käytäviin keskusteluihin, joissa vastatunteet ja peilisolujärjestelmien tuntemus sekä harjoittelu ovat merkittävässä roolissa. Peilisolujärjestelmä on aivoissa oleva visuomotorinen järjestelmä, joka koostuu visuomotorisista neuroneista. Vastatunteet tuottavat simuloitua kuvaa ulkomaailmasta ja sielä tapahtuvista tunteista. Jos ihmisen peilisolujärjestelmä toimii hyvin, hän kykenee aistimaan erilaisia tunteita ja tiloja toisessa ihmisessä. Tunnelmaa tiivistetään tai löyhennetään vuorovaikutustilanteessa aistittujen tunnevälitteisten merkkien mukaan. Stenberg toteaa, että tässä mielessä ajateltuna on henkilösuojausta tekevän henkilön kyky aistia ja kohdata toinen ihminen ja hänen tarvitsemansa tila enemmän taito kuin tieto. Taitoa voi toki kasvat-
taa mutta karkea jako Stenbergin mukaan on, että noin 1/3 ihmisistä omaa hyvät taidot jo aivan luonnostaan, 1/3 voi koulutuksen avulla oppia ja 1/3 osalle ihmisistä se ei vain tule koskaan luonnistumaan. Taitava ihminen aistii ja mukauttaa toimintaansa toisen ihmisen käyttäytymisen mukaan. Stenbergin mukaan kyseessä on toiseudentaju, kyky hyödyntää vastatunteita, empatiaa ja peilisolupohjaisia vastatunteita. (Stenberg haastattelu 8.3.2017.)

”Stressin syynä on yleensä aina jonkin totutun mukavan rutiinin särkyminen niin, että henkilö joutuu käyttämään tilanteen hoitamiseksi poikkeuksellisen määrän energiaa” Stenberg toteaa seikoista, jotka ovat usein aiheuttamassa stressiä ihmisten elämässä. Merkittävässä asemassa olevan henkilösuojattavan päivittäiset rutiinit ovat kiireisiä ja täynnä ohjelmaa. Jos yhtälöön lisätään vielä uusi entistä merkittävämpi tehtävä tai virka, kasvattaa se merkittävästi mahdollisuutta stressin kokonaiskasvun määrään. Uudet tehtävät tarkoittavat paljon uutta opeteltavaa ja omaksuttavaa. Uusien tapojen ja rutiinien omaksuminen voi muuttaa turvallisesti totuttuja vanhoja rutiineja odottamattomallakin tavalla. Uusien rutiinien hyväksyminen ja niihin tottuminen vie aikaa. Toiset sopeutuvat muutoksiin helpommin, toisilla mukautuminen voi kestää hyvinkin pitkään. *”Jos stressi pysyy siedettävissä rajoissa eikä nouse liian korkeaksi tapahtuu habituaatiota eli siedätystä”* Stenberg toteaa, ja jatkaa *”Jos stressi menee yli siedättävyysrajan, se muuttuu ahdistukseksi”*. *”Ihmisillä on jokin luontainen taso, jolla kestävät ahdistusta. Jos ärsytys nousee liian korkeaksi tullaan henkilökohtaisten persoonallisuus- ja temperamenttitekijöiden haavoittuvuuskysymysten äärelle”* Stenberg lisää. Ahdistusta lievennetään erilaisin henkilökohtaisin keinoin esimerkiksi pyrkimyksellä vähentää tai poistaa stressiä aiheuttavia tekijöitä toiminnallisin järjestelyin. Puuttumalla toimintoihin tai antamalla omia sääntöjä ja ohjeita, henkilö pyrkii lieventämään kokemaansa ahdistusta. Jos henkilösuojaustoiminnassa on mahdollista näitä sääntöjä riittävässä määrin noudattaa ja välttää suojattavan kannalta oikeita asioita, voidaan suojattava henkilö saada tottumaan tilan-

teeseen. Tilanteen helpottuminen vähentää henkilön kokemaa stressiä ja tuo henkilösuojausta tekeville mahdollisuuden ottaa yhden askeleen lähemmäksi suojattavaa. Stenberg puhuu siedättämisestä, jossa tulee olla äärimmäisen huolellinen ja varovainen. *”Jos siedättämisessä tapahtuu kerrankin paha ylilyönti, joku esimerkiksi rikkoo sovitun säännön, voi tämä palauttaa tilanteen jopa pahemmaksi kuin mitä se oli alkutilanteessa”*. (Stenberg haastattelu 8.3.2017.)

Ensimmäiset hetket uudessa korkealla arvoisessa virassa saa epäilemättä monenlaisia asioita juoksemaan mielessä. Virkaan astuneen henkilön elämä täyttyy nopeasti uusilla ihmisillä ja asioilla, jotka vaativat tarkkaavaisuutta ja vievät huomion osakseen. Alkuvaiheen massiivisen informaatiotulvan jälkeen tilanne rauhoittuu ja asiat alkavat asettua paikoilleen, elämä alkaa sujua hiljalleen eteenpäin omalla painollaan. Jotkin uudet asiat olivat ja menivät, kun taas toiset tulivat jäädäkseen pysyvästi. Merkittävään virkaan astuneen henkilön henkilösuojausta järjestetään ympärivuorokautisesti ja kaikkialla siellä, missä suojattava kulloinkin liikkuu. Tilanteen tajuaminen ja ymmärrys sen pysyvyydestä ja kokonaiskuvasta voivat aiheuttaa suojattavalle henkilölle epäuskoa, hämmennystä ja jopa stressiä. Stenberg toteaa, että *”kaikille jotka pääsevät tai joutuvat henkilösuojauksen piiriin, pitäisi järjestää jonkinlainen koulutus henkilösuojauksesta”*. Koulutuksen tulisi olla vakituinen käytäntö, jossa ei vain esiteltäisi ihmisiä toisilleen, vaan havainnollistettaisiin erilaisten materiaalien avulla mitä henkilösuojaus käytännössä tarkoittaa. Jos koulutus on vakiintunut malli tai proseduri, on sen esittäminen ja perusteleminen suojattavalle huomattavasti helpompaa. Tapaamisessa olisi hyvä tuoda esille viran hyvänä tai huonona puolena kulkeva turvallisuus ja siinä erityisenä tekijänä oleva henkilösuojaus sen erilaisine käytännön järjestelyineen ja vaikutuksineen. Henkilösuojaus, uhkatilanteet ja niiden käsittely ja niiden mahdollisesti aiheuttama psykososiaalinen stressi siihen yhdistettyyn psykososiaaliseseen tukeen psykologin muodossa tuotaisiin informatiivisesti esille. Kun asiat tuodaan etukäteen näkyviin, on niiden esittäminen huomattavasti helpompaa, kuin jos se tehtäisiin jälkikäteen tai akuutissa tilanteessa. Stenbergin näkemys on, että koulutus tulee järjestää mahdollisimman pian heti toiminnan alkuvaiheessa ja koulutuksen yhteydessä esitettävän informaation ulkomuotoon tulee kiinnittää erityistä huomiota. *”ihmisen kyky vastaanottaa sanallista merkityssellitteistä semanttista informaatiota on todella kapea”*. Tästä syystä informaation tulisi sisältää enemmän kuviin sidottua tietoa, kuin pelkkää sanallista ja kirjoitettua materiaalia. Kuvien avulla hahmotetut asiakokonaisuudet ovat huomattavasti helpompia ymmärtää ja jäävät parhaiten ihmisten muistiin. (Stenberg haastattelu 8.3.2017.)

6.2 Ammatillinen näkökulma

Tutkimuksen toisessa vaiheessa tutkija haastatteli viisi kokenutta ammatikseen henkilösuojausta tehnyttä henkilöä. Heidän työuransa henkilösuojausyksikössä vaihtelivat 30- ja 21- vuoden välillä. Ammatillista kokemusta voidaan pitää erittäin mittaavana ja kotimaisissa olosuh-

teissa ainutlaatuisena. Heidän nimiään ei julkaista tässä tutkimuksessa, mutta heidän taltioidut haastattelut sekä litteroitu haastattelumateriaali säilytetään tutkijan hallussa tutkimuksen julkaisusta seuraavat viisi (5) vuotta. Haastateltavilla oli ollut suojattavia henkilöitä neljä kappaletta eripituisina ajanjaksoina. Suojattaviin henkilöihin ei tässä tutkimuksessa lasketa suojattavien puolisoita, lapsia tai muita perheenjäseniä. Havainnot perustuvat vuosia kestäneisiin toimintajaksoihin, sekä niiden aikana tapahtuneisiin muutoksiin ja kehitykseen. Henkilösuojaustilanne on suojattavien osalta edelleen osittain akuutti ja ajankohtainen. Tästä syystä ei myöskään suojattavia henkilöitä kuvailla tämän tutkimuksen raportoinnissa. Tutkijan näkemyksenä on, etteivät edellä mainitut seikat kuitenkaan vaaranna tämän tutkimuksen onnistumista tai sen luotettavuutta.

Haastatteluissa keskityttiin pääteemoihin ja kysymysrunkoon, jotka olivat samanlaisia kaikissa haastatteluissa. Pääteemoja lähestyttiin erilaisista kulmista ja näin pyrittiin käsittelemään asiaan mahdollisimman laajalla perspektiivillä. Pääteemoina käsiteltiin haastateltavien huomioita suojattavien toiminnassa esiintyneisiin merkkeihin psykososiaalisesta stressistä, sopeutumisesta sekä persoonallisuuden ja temperamentin eroavuuksista. Pääteemassa pohdittiin myös suojattavien mahdollisesti jo ennen suojattavaksi tuloa saatujen kokemusten merkitystä psykososiaalisen stressin kehittymisen ja sopeutumisen kannalta. Oliko aikaisemmalla kokeimuksella tai sen puutteella positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia suojattavien sopeutumiseen. Haastatteluiden aikana selvitettiin, onko suojattavien henkilöiden temperamenttityyppjä mahdollista tunnistaa ja voisiko niiden perusteella laatia jonkinlaista käyttäytymisen tai reagoinnin ennustavaa temperamenttimallia. Tässä tunnistamistehtävässä tutkija käytti mallina opinnäytetyön teoriaosuudessa esiteltyä Keltikangas-Järvisen mallia temperamenttityyppien kolmijaottelusta.

Kaikki haastateltavat pitivät varsin selvänä ja hyvin ymmärrettävänä suojattavilla henkilöillä esiintyvää psykososiaalista stressiä. Uusien tehtävien yhteydessä tapahtuva henkilösuojaustoiminnan käynnistys voi haastateltavien mukaan olla yksi tekijä lisäämässä suojattavien tuntemaa stressiä. Stressiä lisääviä tekijöitä voi olla useita ja yksin henkilösuojausta ei pidetty ainoana stressiä aiheuttavana tekijänä. Suojattavien stressistä kertovia merkkejä havaittiin hyvin vaihtelevasti. Haastateltavat kertoivat, että heidän mielestään lähes kaikilla suojattavilla henkilöillä oli ollut havaittavissa jonkinlaisia merkkejä tai seikkoja, jotka viittasivat mahdollisesti kohonneeseen stressitilaan. Havaintoihin ja niiden tekoon vaikuttivat hyvin paljon suojattavan persoona sekä heidän persoonalliset toimintamallit. Stressiin viittaavat merkit saattoivat olla erittäin helposti tunnistettavia ja hyvinkin konkreettisia. Toisessa ääripäässä suojattavan persoonasta ei luettu tai tunnistettu juuri koskaan mahdollisesti piilossa ollutta stressiä. Ilmeettömyys ja eleettömyys kuvastivat haastateltavien mielestä parhaiten kyseisen persoonan tapaa suhtautua kaikkeen ympärillä tapahtuneeseen toimintaan ja elämään.

(...) pari ensimmäistä viikkoa oli aika stressaavaa myös hänelle. Ja sitten siihen tosiaan tuli uusi outo porukka ja alettiin tekemään henkilösuojaustyötä. Kyllä siellä näky näitä stressin merkkejä... Siinä meni aika pitkäänkin ennen kuin hän tottui siihen että tällainen porukka on koko ajan mukana. (...).

(...) Oli varmasti stressaavaa ja ei ehkä näkynyt meille... Hän toi paljon uutta mukanaan. Työntekeo muuttui meidän osaltakin melkoisesti (...).

(...) ei koskaan ilmeistään tai eleistään ei koskaan nähnyt että nyt on pojat paska päivä (...).

Stressin merkkejä tunnistettiin etenkin käytöksestä. Ärtynisyys, hermostuneisuus, äkkipikaisuus ja sanominen vastoin parempaa tarkoitusta, olivat osa niistä haastateltavien mielestä helpoiten havaittavissa olleista stressiin viittaavista merkeistä. Suhtautuminen henkilösuojaustoimintaa kohtaan oli melkein kaikilla suojauksen piiriin tulleilla aluksi varautunut tai jopa hyvin varautunut. Henkilösuojaustoimintaa pidettiin osittain tai lähes kokonaan turhana ja sen toimintamalleja, järjestelyjä ja lähtökohtia kritisoitiin ja kyseenalaistettiin joskus hyvinkin voimakkaasti. Haastateltavien mukaan kritiikkiä saattoi tosin saada, suojattavasta riippuen, myös heidän ympärillä olevat muut henkilöt tai muu tapahtuva toiminta ilman erityistä syytä. Persoonalliset eroavuudet ja tavat reagoida stressiin heijastuivat kuitenkin helpoiten suojattavien käytökseen ja oli näin parhaiten havaittavissa. Haastateltavien näkemys kaikkien suojattavien osalta oli, ettei kohonnut stressi kuitenkaan vaikuttanut merkittäväällä tavalla heidän tehtäviensä hoitoon.

(...) ettei turvaa välttämättä tarvita mukana ja haluaa liikkua yksin (...).

(...) oli selkeä tarve puuttua ja kontrolloida tilannetta. Hän halusi kyseenalaistaa myös muuten toimintaa (...).

(...) kaikessa taisteli vastaan ja hänen pitäis päästä kulkemaan yksinään ja näin.. kaikki ei tullut pelkästään turvaan vaan se kohdistui kaikkiin (...).

Suhtautuminen henkilösuojausta kohtaan muuttui kaikkien kohdalla lopulta hyvinkin suopeaksi. Joillakin ensimmäiset merkit suojaustoiminnan hyväksynnästä ja sen näkökohtien ymmärtämisestä alkoivat näkyä jo heti toiminnan alkuvaiheessa. Toisilla näitä merkkejä oli havaittavissa vasta noin kahden tai kolmen vuoden jälkeen. Huomion arvoinen seikka oli, että osalla suojattavista oli jo aikaisempaa kokemusta henkilösuojaustoiminnasta. Kokemuksen katsottiin olevan yksi merkittävä tekijä siihen, kuinka nopeasti varautunut suhtautuminen muuttui henkilösuojaustoiminnan kannalta positiiviseen suuntaan ja kuinka yhteistoiminta saatiin lopulta käyntiin kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla.

(...) En huomannut, että hän olisi mitenkään stressannut turvan läsnäoloa. Ehkä turvan laajuus on saattanut yllättää mutta hänellä oli aikaisempaa kokemusta turvasta... Se varmasti helpotti meidän tietä (...).

(...) Persoonana just semmoinen joka ottaa hyvin vastaan ja käsittelemään tilanteen, realiteetit että miksi tätä tehdään (...).

(...) hän osittain jo tiesi mihin oli tulossa. Peruselementit oli jo tiedossa, muutos ei ollut niin merkittävä. Tasoittui tosi nopeasti (...).

Persoonalliset erot tulivat esille haastatteluissa myös siinä, kuinka niin sanotusti ”lähelle” suojattavat henkilöt päästivät henkilösuojaustoiminnan. Tällä tarkoitettiin suojattavien tekemiä rajanvetoja siihen, kuinka paljon suojattavat sallivat henkilösuojaustoiminnan kosket-tavan heidän kokonaiselämänsä sekä siihen, kuinka läheisiksi henkilösuojausta tekevä henki-löstö loppujen lopuksi päästetään. Merkittävimmät erot ääripäiden välillä olivat erityisesti henkilösuojaustoiminnan alkuvaiheissa, mutta kaikkien kohdalla tapahtui jonkinlaista lieven-tymistä vuosien varrella.

(...) oli todella hyvät välit, paljon juteltiin ja aina hän kehui turvan toimintaa (...).

(...) aika etäinen mutta suhtautui turvaan aika hyvin. Mitään negatiivista ei muistaakseni tul-lut turvan suuntaan (...).

(...) tuli sitten osaltaan riippuvaiseksi vaikka hän ei halunnut sitä myötää (...).

(...) on tapahtunut sopeutumista ja se on aika hyvällä tasolla realistista (...).

Hyvän ja luottamuksellisen suhteen saavuttaminen katsottiin yhdeksi tärkeimmistä tavoitteis-ta henkilösuojaustoiminnan sujuvuuden kannalta. Kaikki haastateltavat totesivat, että henki-lösuojauksen toteutus ja järjestelyt tulee hoitaa niin, etteivät ne häiritse suojattavien omaa elämää kuin aivan välttämättömissä asioissa ja yhteyksissä. Järjestelyt tulee sovittaa niin, että suojattavat saavat keskittyä täydellisesti vain omien tehtäviensä ja asioidensa hoitoon. Suojaustoimet on järjesteltävä tarpeen vaatiessa näkymättömästi ja mahdollisimman huo-maamattomasti. Henkilösuojaus ja sen henkilöstö on välttämätön osa suojattavien sen hetkis-tä elämää, mutta pyrkivät olemaan hajuton ja mauton osa tätä kokonaisuutta. Suojattavasta ja hänen persoonastaan loppupelistä riippuu, kuinka suhde käytännössä toteutuu. Henki-lösuojaustoimet kuitenkin aina viimekädessä joustavat ja mukautuvat suojattavien elämään ja sen rytmeihin.

(...) oli kuin kello ja tiedettiin että nyt hän tekee sitä.. helppoa oli ja he eivät ottaneet stressiä. Hän teki sen oman juttunsa (...).

(...) mutta hänellä olikin ihan erilaiset rytmit ja jouduimme ne opettelemaan. En huomannut, että hän olisi mitenkään stressannut turvan läsnäoloa (...).

Haastateltavat totesivat, että henkilösuojaustyön yhtenä kulmakivistä on aina muistaa työn lähtökohdat ja sen varsinainen tarkoitus. Työn toteutus voi ajoittain olla mutkikasta ja haastavaa, mutta tästä huolimatta on aina pyrittävä muistamaan miksi ja ketä varten henkilösuojausta tehdään.

(...) he eivät ole meitä varten vaan me olemme heitä varten (...).

(...) päällikkö oli jyrkästi juuri sitä mieltä, että olemme täällä heitä varten (...).

Persoonallisessa kanssakäymisessä on syytä aina pitää sopiva ammatillinen ”etäisyys” suojattavan ja henkilösuojausta tekevän henkilöstön välillä. Suhdetta ei tule koskaan päästää liian kaverilliseksi, ellei suojattava itse näin halua tai toivo. Liian läheinen suhde vaikeuttaa työn toteutusta ja vie helposti huomion ammatillisista näkökulmista suojaustoiminnan kannalta epäolennaisiin asioihin. Mutta jos suojattavan persoona on kuitenkin avoin ja ystävällisen vuorovaikutteinen jo luonnostaan, olisi kohtuutonta edes ajatella, että henkilösuojausta toteutettaisiin kylmän ammattimaisesti ja vastaamatta suojattavan aloitteisiin tiiviimmästä vuorovaikutussuhteesta. Liian läheinen suhde suojattavaan katsottiin kuitenkin toisaalta epäedulliseksi tekijäksi kokonaisuutta ajatellen. Haastateltavilla oli joitain havaintoja siitä, että liian kaverillisella suhteella voi olla myös negatiivisia vaikutuksia. Erityisasema voi vaikeuttaa muun henkilösuojausta tekevän henkilöstön työtä ja hankaloittaa myöhemmin myös niiden asemaa ja elämää, jotka ovat tällaiseen ”erityisasemaan” päässeet tai siihen joutuneet.

(...) pääsi lähelle ja se oli muun porukan kannalta hirveän huono asia. (...).

(...) Olisi pitänyt pitää etäällä ja pitää pää kylmänä. Tämä on vain tätä työtä, pidetään rajat ja näin, henkisesti ei mennä liian lähelle. Se hankaloitti että hän otti ne pari siihen lähelle (...).

(...) Jotkut ovat voineet avautua liikaa ja näin myyneet sielunsa, toiset ovat taas pitäneet etäisyyttä ja sekin on voinut kostautua... mikä on sitten se oikea linja. Kasvoton ”sotilas” vai se että tullaan tutuksi ihmisen kanssa. (...).

Hyvä henkilösuojaussuhde perustuu äärimmäiseen luottamukseen. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen ei ole helppoa, vaikka toiminta käynnistyisi heti alusta lähtien hyvässä yhteisymmärryksessä ja hengessä. Missään vaiheessa tätä luottamusta ei saa menettää sillä suhteen uudelleen rakentaminen voi vaatia vuosien hienovaraista työtä.

(...) Yhteistyön rakentaminen on hyvin tärkeää ja se miten tätä meidän työtä lähtee myymään heille. Luottamus menetetään vain kerran (...).

Henkilösuojaustoiminnan käynnistys ja uuden luottamuksellisen suhteen rakentaminen on aina haasteellinen tehtävä. Se vaatii hienovaraisuuden lisäksi hyviä ihmissuhdetaitoja ja arviointikykyä. Ratkaisevassa asemassa katsottiin olevan erityisesti vuorovaikutustaidot sekä kyky aistia tilanteen mukaisia viestejä suojattavien henkilöiden olo- ja tunnetiloista. Ihmistuntemus, kyky havaita pienistä tai sanattomista viesteistä toisen ihmisen tuntemuksia, heijastuivat haastateltavien näkemysten mukaan juuri tilannetaajassa ja kyvyssä toimia tahdikkaasti ja diplomaattisesti silloin, kun siihen on tarvetta. Tarvittaessa on osattava olla rennosti tärkeiden ihmisten keskellä, mutta toisaalta on oltava kyky ja valmius tehdä koviakin päätöksiä ja toimia tilanteen sitä vaatiessa. Kulaisen keskitien löytäminen vaatii henkilökohtaista pelisilmää sekä kokemusta ja taitoa asettautua toisen asemaan. Ihmissuhdetaitojen oppimisessa nousi esille kokemuksen merkitys havaintojen teossa. Kaikilla haastateltavilla oli jo usean kymmenen vuoden ammatillinen kokemus henkilösuojaustoiminnasta. Pääsääntöisesti kaikkien kohdalla tuotiin esille havaintojen teossa niiden yksilölliset erot ja vaikutukset kokemuspohjaisiin tulkintoihin. Kokemusten ja iän myötä tulkintoja tehdään eri tavoin ja asioita arvioidaan uusista näkökohdista. Yksilöiden tulkinnat voivat olla täysin toisistaan poikkeavia mutta samalla tapaa yhtä oikeita, kuin miten toinen henkilö on sen tulkinnut. Kysymykseksi tällöin kuitenkin tulee, mikä tulkinta vastaa parhaiten sitä kokemaa, jota suojattavat itse tilanteessa tuntevat.

(...) olemme yksilöitä, havaitsemme tällaisia asioita aika suurella skaalalla (...).

(...) kysymys on tärkeä ja on yksi turvatyön kulmakiviä pystyä asettautumaan tai näkemään omaa toimintaa ulkopuolelta (...).

(...) Se on työn perusta lukea asiakasta ja hänen olotilaansa. Sen puute vaikeuttaa koko toimintaa. (...).

Suojattavat henkilöt tarvitsevat tilaa ja rauhaa oman yksityiselämänsä hallintaan. Tämä pyritään varmistamaan erilaisten toimenpiteiden ja järjestelyiden avulla. Suojattavat usein toivovat, että turvatoimissa pidetään riittävää etäisyyttä ja sopivaa välimatkaa suojattaviin henkilöihin. Tästä syystä etenkin yksityisissä ohjelmissa ja toimissa halutaan pitää suojaustoimet mahdollisimman huomaamattomina ja tahdikkaina. Suojattavien kulloinkin tarvitseman oman

tilan ymmärtäminen ja tilanteen luku heijastuu nopeasti siihen, kuinka suojaustoimet käytännössä järjestetään. Suojaustoimien oikean etäisyyden ja riittävyyden määrittely on ainoastaan henkilösuojausta järjestävän tahon ongelma. Se ei ole koskaan asia, mikä suojattavan tulisi ottaa huomioon omia toimia suunnitellessaan. Suojattavalle ei missään vaiheessa haluta aiheuttaa pienintäkään tunnetta siitä, että hän olisi jollain lailla velvollinen ilmoittamaan suunnitelmistaan tai halusta tehdä omia mieleisiään asioita. Jos suojattava kuitenkin omatoimisesti haluaa ilmoittaa menoistaan, on se henkilösuojaustoiminnan käytännön järjestelyiden kannalta hyvin optimaalinen tilanne.

(...) hän ei ilmoitellut menoista ja häntä ei vaivattu sillä, että niin olisi pitänyt tehdä... Soittaminen tarkoittaa itsemääräämisoikeuden menettämistä.. Kun osa itsemääräämisoikeudesta viedään, se ei tule meille takaisin positiivisena juttuna. (...).

Kaikissa henkilösuojaustoiminnan järjestelyissä pyritään aina kuuntelemaan suojattavien toiveita ja näkemyksiä. Haastateltavien tekemien havaintojen mukaan, viittasi suojattavan poikkeuksellisen voimakas tarve puuttua tai kontrolloida suojaustoimien käytännön toteutusta, selvästi suojattavan kokemaan stressiin. Haastateltavat pohtivat tämän mahdollisesti johtuvan juuri tarpeesta säilyttää tilanteessa oma itsemääräämisoikeus ja päätäntävalta. Suojattavan kokemaa stressiä pyritään lieventämään kaikin käytettävissä olevin keinoin ja toiminnan mukauttaminen suojattavan mieltymysten ja toiveiden mukaiseksi, on yksi tällainen keino. Haastateltavien näkemys oli, että suojattavien kasvanut kontrollin ja hallinnan tunne, toivat tilanteeseen selvästi havaittavaa tyytyväisyyttä ja rauhallisuutta.

(...) ja kun hänellä oli kontrolli niin hän oli tyytyväinen siihen että hallitsi tilannetta.(...)

Haastatteluissa tuli vahvasti esille, kuinka itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden menettäminen voi vaikuttaa voimakkaasti suojattavaan henkilöön. Mikään tieto henkilösuojauksesta ei koskaan vastaa sitä ymmärrystä, jonka tilanteen varsinainen kokeminen lopulta tuo tullessaan. Henkilösuojaustoiminnan laajuuden ja sen vaikutusten tajuaminen kaikille elämän osalueille vie aina aikaa ja voi olla lopulta omanlainen shokki suojattavalle. Jos pyritään ymmärtämään henkilösuojaustoiminnan kaikkia vaikutuksia suojattavaan henkilön elämään, on omaa toimintaa tarkasteltava ja arvioitava ulkopuolisin silmin. Haastateltavien mielestä oli varsin selvää, että myös suojattavat tekevät omia havaintoja ja tulkintoja henkilösuojausta tekevästä henkilöstöstä ja heidän tavoistaan ja tyyleistään toteuttaa käytännön järjestelyjä. Persoonalliset erot toimintatavoissa heijastuvat henkilösuojausta tekevästä henkilöstöstä suojattavien suuntaan. Vaikka henkilöstön toimintatavoissa ei olisikaan suuria eroja, voivat nämä hienoiset poikkeavuudet joskus, joidenkin tiettyjen tilanteiden tai tilaisuuksien kohdalla, vaikuttaa suojattavien toivomuksiin siitä, kuinka suojaustoimintaa suunnitellaan ja järjestellään. Kun henkilösuojausta halutaan toteuttaa suojattavien etunäkökohtia ajatellen ja niin, ettei-

vät ne häiritse merkittävästi suojattavien elämää, on myös tämän kaltaiset asiat otettava suunnittelussa jo etukäteen huomioon. Haastatteluissa selvisi, että kaikilla suojattavilla on ollut omat selkeät ajatukset ja havainnot henkilösuojausta tekevästä henkilöstöstä. Vaikka suojattavilla on aina ollut tasapuolinen ja reilu suhtautuminen henkilösuojausta tekevään henkilöstöön, on silti ajoittain tullut joitain toivomuksia henkilöistä joihinkin tiettyihin tilaisuuksiin tai tilanteisiin. Nämä toivomukset on huomioitu henkilöjärjestelyissä yhtenä stressiä vähentävänä toimenpiteenä.

(...) on meistä kaikista ihan omat ajatukset. Heillä on selkeästi joihinkin duuneihin suosikkeja vaikka ovat muuten tasapuolisia. Nämä on otettava huomioon (...).

Suojattavien persoonalliset eroavuudet olivat haastateltavien mielestä erittäin suuret. Persoonasta pitkälti juuri riippui, kuinka suojattavien psykososiaalista stressiä kyettiin havaitsemaan. Joidenkin persoonista ei juuri kyetty tulkitsemaan minkäänlaisia tuntemuksia missään tilanteessa, kun taas toisella pienetkin muutokset näkyivät selkeinä ja huomattavina reaktioina. Tämän tutkimuksen haastatteluosion ensimmäisessä haastattelussa tutkija haastatteli psykologi Jan Stenbergiä. Pitkälti juuri tämän haastattelun aikana nousi esille ajatus lähestyä henkilösuojauksessa ilmenevää psykososiaalista stressiä suojattavien persoonallisten temperamenttityyppien kautta. Kun tutkija oli jo aikaisemmin törmännyt tutkimuksen teoria osuutta laatiessaan temperamenttikäsitteeseen ja temperamenttien vaikutuksiin stressin ilmenemisessä, oli tutkimuksen kannalta mielenkiintoista selvittää, kuinka haastateltavat tunnistaisivat suojattavien temperamenttityyppejä ja kuinka he suhtautuisivat ajatukseen tätä kautta saadun tiedon käyttökelpoisuudesta.

Haastateltaville annettiin luettavaksi kaavake, jossa oli Keltikangas-Järvisen laatiman mallin mukaisesti kolme temperamenttityyppiä sekä näihin tyypeihin yhdistettyjen temperamentti-piirteiden kuvauksia. Haastateltavien tehtävänä oli luokitella suojattavat tämän tyyppijaon mukaisesti.

	HELPPO	HITAASTI LÄMPENEVÄ	VAIKEA
Suojattava 1.		* * * * *	
Suojattava 2.	* * * * *		
Suojattava 3.			* * * * *
Suojattava 4.		* * *	*

Taulukko 1: Suojattavien jako temperamenttityyppeihin

Haastateltavien tekemät luokittelut olivat lopulta varsin yhtenäiset ja noudattivat pääosin samaa logiikkaa. Vain yhdessä tapauksessa luokittelu poikkesi muiden arviosta. Haastateltavien antama arvio temperamenttityyppien mukaisesta tavasta jaotella suojattavia oli hieman kaksijakoinen. Suojattavien persoonalliset erot ja temperamenttipiirteet olivat pääpiirteittäin helppoja tunnistaa. Sen sijaan pientä epävarmuutta jaotteluun toi havainnot, joissa tyyppien mukaiset piirteet sekoittuivat tyyppiluokitteluista toiseen. Tämä vaikeutti joissain tapauksissa päätöstä mihin tyyppiluokkaan kyseinen suojattava olisi tullut sijoittaa. Kaikkein vaivattomammin arvioitiin helppo- temperamenttityyppi, jonka lähes jokainen haastateltava pystyi toteamaan kaikkein ensimmäiseksi. Samoin lähes yhtä vaivattomasti sijoitettiin toinen ääripää eli vaikea- temperamenttityyppi. Eniten pohdintaa aiheutti hitaasti lämpenevä- temperamenttityyppi, jonka piirteitä tunnistettiin eniten niin helposta, kuin vaikeasta temperamenttityypistä.

(...) Ei ihan yksinkertaista ja temperamentit menee vähän ehkä useampaan laatikkoon piirteiden osalta (...).

(...) Vaikea tämä on, ei o helppo laittaa näihin laatikoihin meidän suunnasta katsottuna (...).

(...) Nopeasti arvioituna näin, mutta jokaisesta löytyy jotain näistä kaikista laatikoista. (...).

Haastateltavat arvioivat temperamenttityyppien jaottelun käyttökelpoisuutta tietyin varauksin. Toisaalta olisi hyvä saada etukäteen tietoa siitä, millainen henkilö tai millainen persoona on tulossa henkilösuojauspiiriin. Jos olisi tieto, että henkilöllä on esimerkiksi taipumus kuormittua ja stressaantua helposti, voitaisiin se ottaa huomioon henkilösuojausta käynnistettäessä. Tällöin voitaisiin pohtia jo valmiiksi erilaisia malleja tai ratkaisuja, jotta henkilösuojaustoimet eivät enää omalta osaltaan olisi kasvattamassa suojattavan kokemaa stressiä. Haastateltavat pohtivat toisaalta, kuinka luotettavana etukäteen saatua arviota suojattavan temperamenttityypistä voitaisiin loppujen lopuksi pitää. Voitaasiinko tietoon luottaa niin paljon, että sen varaan voitaisiin laatia suunnitelmia tai tehdä johtopäätöksiä. Haastateltavat pohtivat, että tietoon ei välttämättä luotettaisi tai siihen ei uskottaisi riittävästi ja jokainen haluaisi tehdä kuitenkin itse omat arvionsa. Tätä pohdintaa tuki haastateltavien kommenttien olettamuksien virheellisyydestä ja siitä, kuinka jokainen henkilösuojattava on ollut omalla tavallaan erilainen, kuin millaiseksi hänet oli etukäteen kuviteltu.

(...) Totuus paljastuu usein vasta kun he tulevat. Kaikista on ollut jonkin verran erilainen kuva kuin mitä on ollut sitten, omalla tavalla erilainen, se on aina yllätys (...).

Haastateltavien kertomasta selvisi, kuinka paljon henkilösuojauspiiriin tulevien henkilöiden vastaanotto on muuttunut vuosikymmenien saatossa. Kun suojattava henkilö noin kolme

vuosikymmentä sitten otettiin vastaan, ei henkilösuojaustoiminnan käynnistysvaiheessa käytetty kovinkaan paljoa aikaa toimenpiteiden tai käytäntöjen esittelyyn. Henkilöstö esiteltiin työvuoron alussa kukin vuorollaan ja ilman sen suurempia virallisuuksia. Haastateltavat pitivät puutteena, ettei edelleenkään ole olemassa vastaanottoon erikseen laadittua tarkoituksenmukaista suunnitelmaa. Erityisenä miinuksena on ollut juuri psykologisen puolen huomioiminen ja siihen valmistautuminen. Haastateltavien yhteinen näkemys oli, että hyvin suunniteltu ja laadittu vastaanotto voisi mahdollisesti vaikuttaa positiivisella tavalla suojattavan henkilön kokemaan stressiin. Haastateltavat kuitenkin pohtivat, ettei edelleenkään ole varsinaista tietoa siitä, kuinka paljon henkilösuojaus itsessään aiheuttaa suojattavalle psykososiaalista stressiä. Asianmukaisesti hoidettu vastaanotto olisi kuitenkin varmasti yksi keino omalta osaltaan varmistaa, ettei näin pääsisi käymään. Erityisesti psykologisen puolen ja ihmisessä esiintyvien reaktioiden ja niiden syy-yhteyksien ymmärtäminen voisivat osaltaan helpottaa suojattavan sopeutumista poikkeukselliseen ja erityiseen tilanteeseen.

(...) Tulopaketti on ollut enemmän infopohjainen eikä ole sisältänyt henkistä osuutta (...).

(...) Jos alku tehdään väärin niin homma voidaan pilata jo siinä (...).

(...) Siinä voisi olla mukana myös koko prosessi kuinka se etenee. Esitellään, että tutkimusten mukaan alkuun harmittaa näin ja näin ja meillä on myös psykologi (...).

7 Opinnäytetyön etiikasta ja luotettavuudesta

Tieteellisen tutkimuksen arviointiperusteisiin kuuluu olennaisena osana sen luotettavuuden arviointi. Tutkimuksilla on aina olemassa niiden pätevyysalue, jossa tutkimuksella saavutettu tieto on yleistettävissä ja käytettävissä. Ronkainen ym. (2011) toteavat tutkimuksen arvioinnin perusteista, että ”Jos tutkimus ei ole pätevää eli laadukasta ja hyvin tehtyä, sen tuloksia ei voi käyttää mihinkään”. Tutkijan on kyettävä ymmärtämään ja arvioimaan tieteellisen tiedon pätevyyttä ja laatua hyvien tieteellisten käytäntöjen sekä tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti. Tutkimuksen laatua arvioitaessa tarkastellaan juuri tutkimuksen validiteettia ja reliabiliteettia. (2011, 129.) Tämän tutkimuksen osalta haastattelut pyrittiin kohdentamaan sellaisiin henkilöihin, joiden pääteltiin tuovan parhaiten esille tutkimuskysymysten kannalta tarvittavia seikkoja. Tutkimus pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman huolellisesti ja hyvin valmistellen. Tutkimuksessa oli huomioitava paljon erityisesti luottamuksellisuuteen liittyviä kysymyksiä ja haasteita. Aihe oli osittain arkaluonteinen ja käsitteli luottamuksellisia asioita ja näkökohtia. Nämä seikat on pyritty tuomaan avoimesti esille tutkimuksen raportoinnissa.

Ronkaisen ym. (2011) mukaan validiteetti viittaa tutkimuksen pätevyyteen eli siihen, kuinka tieto on tuotettu ja kuinka perusteltu ja sen saavuttamisessa käytetyt menetelmät ja ratkaisut

ovat olleet (2011, 129). Hirsjärven ym. (2010) mukaan validius tarkoittaa tutkimuksen tai sen menetelmän kykyä tutkia juuri sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoitus tutkia (2010, 231). Reliabiliteettia käytetään Ronkaisen ym. (2011) mukaan kuvaamaan tutkimuksen mittauksen luotettavuutta ja yhdenmukaisuutta. Reliabiliteettia pohdittaessa tarkastellaan tutkimuksen mittausten vakautta, pysyvyyttä ja toistettavuutta. (2011, 129-133.) Hirsjärven ym. (2010) mukaan tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa tulosten toistettavuutta ja sen kykyä antaa ei-satumanvaraisia tuloksia. Jos kaikki arvioijat päätyvät samaan tulokseen, voidaan tulosta pitää luotettavana. (2010, 231.)

Tässä tutkimuksessa todettiin haastattelu hyväksi menetelmäksi tavoittaa tutkimuksen kannalta oleellinen tieto. Tutkittava aihe ja siitä tehty kysymykset olivat luonteeltaan mentaalisia ja pitivät sisällään paljon omien tuntemusten ja havaintojen kuvailua. Perusteelliset kirjalliset vastaukset olisivat vieneet vastaajilta huomattavan paljon aikaa ja vaivaa. Kyselytutkimus ja sen yhteyteen laaditut kirjalliset kysymykset olisivat myös voineet valaista tutkittavaa kysymystä, mutta tällöin olisi kaikilta tutkimukseen osallistuneilta kysytty vain samoja asioita ja menetetty mahdollisuus aihepiirin laajempaan ja erilaisista näkökulmista lähestyvään tarkasteluun. Lisäksi kirjalliset vastaukset ja niistä saadut tulkinnot eivät olisi välttämättä vastanneet juuri niitä ajatuksia, joita vastaajat olivat niillä tarkoittaneet.

Haastattelun ohessa tutkija pyysi haastateltavia arvioimaan suojattavien temperamenttityyppejä ennalta laadittujen kriteerien perusteella. Arvioinnin aikana haastateltavat omaaloitteisesti perustelivat ratkaisujaan ja näkökohtiaan. Näin tutkija sai tallennettua myös arvioinnin perusteet mahdollisimman virheettömänä ja totuudenmukaisena. Nämä seikat, sekä haastatteluiden aikana tehty havainnot, tukivat tutkijan päätöstä pitää haastattelu ensisijaisena tutkimusmenetelmänä. Haastatteluiden aikana saavutettiin lopulta tavoiteltu tärkeä tieto suoraan sen haltijoilta muuttumattomana ja mahdollisimman aitona.

Validiteetti ja reliabiliteetti termit ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen yhteydessä ja vastaavat lähinnä kyseisen tutkimuslajin tarpeita. Tästä syystä on Tammen (2007) mukaan arvioitaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kiinnitettävä huomiota myös tutkimuksen kokonaisuuteen ja sen luotettavuuteen. Tammi puhuu tutkimuksen sisäisestä johdonmukaisuudesta ja kaikkien tutkimuksen eri osa-alueiden tasapainoisesta suhteesta toisiinsa. (2007, 151-152.) Saman suuntaiseen näkemyksen ja tulkintaan ovat päätyneet myös Hirsjärvi ym. (2010), joiden mielestä kokonaisuuden arvioinnin merkitys laadullisen tutkimustyön arvioinnissa on korostunut. Kokonaisuuden arviointia helpottavat tutkijan seikkaperäinen raportointi ja tarkat kuvaukset tutkimuksen kaikista vaiheista. Raportoinnissa on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä tutkija on tehnyt ja miten hän on lopulta päätenyt saatuihin tuloksiin. Hirsjärvi ym. lainaavat vielä Janesickin (2000, 393) päätelmää, jonka mukaan tutkimuksen validius merkitsee juuri tutkimuksen kuvausten ja siihen liittyvien selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta.

(2010, 232.) Tämän tutkimuksen toteutus on kuvattu mahdollisimman tarkkaan prosessityön kuvaus osiossa. Kuvauksessa on pyritty kertomaan kaikki tutkimuksen vaiheet aihetta koskevaan teoriaan tukien. Tutkimuksen aikana tehdyt haastattelut sekä litteroitu materiaali säilytetään tutkijan arkistoissa viisi (5) vuotta tutkimuksen julkistamisesta.

Opinnäytetyössä tutkittiin pitkälti ihmisten käyttäytymistä ja toimintatapoja tietyissä ammatillisissa tilanteissa. Tutkimusta voidaan siis hyvinkin pitää kasvatustieteellisenä tutkimuksena. Kasvatustieteellisissä tutkimuksissa eettiset kysymykset ovat varsin merkityksellisiä ja tärkeitä tutkimuksen onnistumisen ja tulosten kannalta. Soininen (1995) vastaa kasvatustieteellisen tutkimuksen eettiseen kysymykseen ”mitä eettisiä tekijöitä tutkijan täytyy ottaa huomioon suunniteltaessa ja toteuttaessaan tutkimustaan ollakseen loukkaamatta kenenkään yksityisyyttä?”. Soininen toteaa, että tutkittavalla on oikeus pysyä tuntemattomana ja anonyyminä ja tutkijan on pidettävä huolta siitä, ettei mistään ilmene sellaisia piirteitä, joista tutkimushenkilöiden identiteetti vaarantuisi. Tutkittavalla on oikeus salassapitoon sellaisesta informaatiosta, joka koskee häntä itseään. Tutkittavalla on oikeus luottamuksellisuuteen ja tästä syystä tutkijan on varmistettava, että tutkimusaineistoa käsittelevät vain siihen luvan saaneet henkilöt. Tutkittavalla on oikeus odottaa tutkijalta vastuuntuntoa oman tutkimuksen suhteen. Tällä Soininen viittaa tutkimuksen arkaluontaisiin ja hienotunteisuutta vaativiin tietoihin ja niiden käsittelyyn. Tutkimuksen eettisiin kysymyksiin kuuluvat luonnollisesti kirjoittamistyön rehellisyys ja kunnian antaminen sille, jolle se kuuluu. Tämä tarkoittaa, ettei toisten ajatuksia plagioida omina, vaan selkeästi ja rehellisesti viitataan alkuperäisiin lähteisiin. Soininen painottaa rehellisyyteen myös tulosten esittämistavassa ja raportoinnissa. Tulokset tulisi esittää sellaisessa laajuudessa, josta myös ulkopuolisen on mahdollista todeta johtopäätösten oikeellisuus. Tutkimustulokset on lisäksi esitettävä kaunistelematta ja sellaisenaan, kuin ne loppujen lopuksi ovat. Soininen viittaa vielä Uusitaloon (1991, 33) ajatuksessa, että tutkija on oman tutkimuksensa ensimmäinen kriitikko. Raportoinnissa on tällöin rehellisesti tuotava esille myös työn heikkoudet ja puutteet sekä mahdolliset kehittämiskohteet. (1995, 129-132.) Mäkinen (2005) käsittelee tutkijan ammattietiikkaa ja tuo esille Professori Juhani Pietarisen näkemyksen luotettavuudesta tutkijan merkittävimpänä edellytyksenä tutkijan ammattietiikassa. Pietarinen perustaa oman näkemyksensä tutkijan etiikasta Aristoteleen näkemykseen, jonka mukaan tutkijan tehtävänä on tuottaa luotettavaa informaatiota todellisuudesta. Tutkija ei saa tyytyä jo olemassa olevaan tietoon, vaan hänen tulee pyrkiä korjaamaan sitä ja kehittämään sen perusteella uutta yhä täsmällisempää tietoa (2005, 188-189.)

8 Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten henkisuojattavien psykososiaalista stressiä voidaan havaita ja miten se näkyy heidän toiminnassa ja käytöksessä. Oletusarvona oli, että stressi ja sen merkkejä olisi mahdollista havaita, ja että stressi vaikuttaisi vähintään häiritsevästi heidän elämäänsä. Tutkimuksen haastatteluissa selvisi, että haastateltavat olivat tunnis-

taneet suojattavilla esiintyvää stressiä, mutta niistä tehtyjen havaintojen kuvailu ja täsmennys oli ajoittain hankalaa. Selkeimmät kuvaukset pystyttiin kertomaan niistä merkeistä, joita haastateltavat olivat tehneet emotionaalisista tunnepitoisista reaktioista sekä suojattavien käytöksestä tai sen muuttumisesta. Kognitiivisia ajatteluun tai ratkaisukykyyn vaikuttavia huomioita ei ollut haastateltavien mukaan tosiasiallisia mahdollisuus edes tehdä. Kognitiivisten merkkien havaitseminen vaatisi huomattavasti läheisempää ja pidempiaikaisempaa kanssakäymistä ja vuorovaikutusta. Haastateltavien tekemien havaintojen mielenkiintoisuutta lisäsi havaintojen selkeä samankaltaisuus ja yhdistettävyyss samoille suojattaville henkilöille. Näiden seikkojen perusteella oli mahdollista laatia seuraavassa esitettäviä johtopäätöksiä.

Haastateltavien havaintoja stressiin viittaavista merkeistä:

- Puututaan suoraan siihen asiaan, mikä aiheuttaa stressiä
- Poissa oleminen
- Keskittymättömyys
- Ärtynisyys
- Pään pyörittäminen negatiiviseen sävyyn
- Etsitään katseella ”syllistä”
- Omien saavutusten korostaminen (itsetunto)
- Sanominen vastoin parempaa tarkoitusta, äkkipikaisuus
- Halu poistua tilanteista
- Naaman ilmeet ”nyt ei mennyt putkeen”

Yllä olevat havainnot ovat alkuperäisiä kuvauksia merkeistä, joita haastateltavat kertoivat pitäneensä jonkinasteisina signaaleina suojattavan henkilön mahdollisesti kohonneesta stressitilasta. Havainnot on lueteltu sattumanvaraisessa järjestyksessä ja toimivat mallina niistä tekijöistä, joita haastateltavilla oli mahdollisuus työn ohessa suojattavilta havaita. Niiden perusteella ei voi suoraan osoittaa tai todeta henkilön kohonnutta stressitilaa, mutta ne toimivat hyvinä lähtökohtina tämän suuntaiselle lähemmälle tarkastelulle. Havainnot tarvitsevat tuekseen tilanteessa mahdollisesti esiintyviä muita merkkejä ja stressiin viittaavia tekijöitä. Yhdistämällä kaikki erilaiset stressiin viittaavat tekijät, on lopulta mahdollisuus tehdä jonkinasteisia päätelmiä kohonneesta stressitilasta. Tämä havaintojen ja päättelynteon monimutkaisuus kuvastaa hyvin tilanteen vaikeutta ja haasteita arvioida suojattavien kokemaa psykososiaalista stressiä. Tutkimus selkeästi osoitti, ettei merkkejä stressistä ole tässä ympäristössä helppo eikä aina edes mahdollista havaita. Teemme havaintoja toisten ihmisten tunteuksista ja olotiloista omien kokemustemme ja taitojemme perusteella. Sanaton viestintä ja sen tulkintakykyyn hallitseminen näyttelevät merkittävää roolia näiden havaintojen teossa.

Suojattavien henkilöiden stressistä kertovien merkkien havaittavuuteen vaikutti erittäin paljon heidän persoonalliset piirteet ja tavat toimia. Suojattavan persoona ja temperamentti oli joissain tapauksissa niin ilmeeton, ettei siitä voitu juuri koskaan lukea tai päätellä mitään. Tunteiden ja eleiden tasaisuus kuvastivat kyseisen persoonan ja temperamentin ulkoista olemusta. Suojattavan temperamentti saattoi kuitenkin olla myös niin kuohuva, ettei tulkinnan vaikeutta juuri ollut olemassa. Vähäisetkin asiat näkyivät heti selvänä ärtymyksenä ja saivat aikaan kiivaita reaktioita.

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli löytää huomaamattomia, normaalin päivärutiinin ohessa toimivia ja käyttökelpoisia menetelmiä, todeta luotettavasti suojattavilla olevaa kohonnutta stressitilaa. Tutkimuksessa kuitenkin selvisi, ettei ole olemassa niin yksinkertaisia ja helppoja keinoja, joita henkilösuojausta tekevä henkilöstö voisi hienovaraisesti ja tahdikkaasti työn ohessa käyttää. Stressin mittaamiseksi laaditut luotettavat menetelmät perustuvat yleensä aina kohdehenkilön omaan suostumukseen ja yhteistyöhön. Tulkintojen avulla laaditut arvioit suojattavan henkilön stressitilan tulkinnasta vaativat hyviä ihmissuhdetaitoja, kokemusta ja ennen kaikkea suojattavan henkilön pidempiaikaista tuntemusta. Ilman henkilön aikaisempaa tuntemusta ja lähtökohtaa vertailulle, ei vertailevaa tulkintaa tai päätelmiä tapahtuneesta muutoksesta voi tehdä.

Tutkimuksessa tehtyjen haastatteluiden perusteella selvisi, että suojattavat ilmaisevat ajoittain varsin suoraan omat ajatuksensa ja huomionsa asioista, jotka vaivaavat heidän mieltään. Tämä on hyvä asia, sillä suorasukaisessa tavassa ilmaista tuntemuksiaan, ei jää juuri tulkinnan varaa siitä, ovatko kyseiset asiat aiheuttaneet stressiä vaiko eivät. Jos tähän suoraan ilmaukseen lisätään vielä kyseisen suojattavan persoona ja tämän persoonalliset kynnykset ilmaista mieltä painavia asioita, voidaan vetää johtopäätöksiä siitä, kuinka merkittävästä asiasta on loppujen lopuksi kyse. Samalla, kun asian tilaa korjataan suojattavan toivomalla tavalla, voidaan miettiä, mitä mahdollisuuksia tämän kaltainen tilanne antaa. Suojattavan selkeä ilmaisu voi antaa oivallisia merkkejä siitä, mikä tai minkälaiset asiat rikkovat hänen persoonallista stressin siedettävyytensä ja ylittävät kynnyksen ottaa käyttöön erilaiset stressinhallintakeinot. Kun tämä kynnyks on jo edes osittain tiedossa, on sen perusteella mahdollisuus pohtia toimintalinjaa muille vastaaville esiin tuleville asioille. Paras tapa linjauksien ja kynnyskysymysten selvittämiseen on tietysti avoin ja esteetön kommunikointi ja vuorovaikutus suojattavan kanssa, mutta tämän kaltaisia analyysikeinoja on otettava käyttöön etenkin silloin, jos vuorovaikutus ja kanssakäyminen osoittautuvat ongelmalliseksi. Jos kommunikointi suojattavan kanssa epäonnistuu, eikä mitään tietoa tai suuntaa toiminnan toteutuksesta saada missään vaiheessa, on suojaustoimien järjestelyjä hyvin vaikea toteuttaa pelkkien arvailujen varassa. Stressiin viittaavia johtopäätöksiä on mahdollista vetää myös niistä erityisistä vaatimuksista ja konkreettisista toimista, joita suojattavat voivat ajoittain esittää. Erilaiset uhkien tai riskien konkretisoitumismahdollisuuksien vuoksi esitetyt kysymykset tai toimintapyyntö

viittaavat jo sinällään ja selvästi hyvin pitkälle mietittyyn epäilykseen ja huoleen omasta tai läheisten turvallisuudesta. Turvatoimet, jotka näiden kysymysten perusteella tehdään, tuovat osaltaan suojattavalle positiivista kokemusta tilanteen hallinnasta ja mahdollisuudesta tarvittaessa kontrolloida tilanteen kehittymistä.

Haastateltavat eivät pitäneet suojattavalle henkilölle kasaantuvaa stressiä vieraana, vaan hyvin todennäköisenä ja odotettavissa olevana asiana. Ymmärrystä ja näkemystä tähän asiaan toivat ne pitkäaikaiset kokemukset ja havainnot, joita haastateltavat olivat saaneet kokea neljän suojattavan kanssa yli kolmenkymmenen vuoden aikana tapahtuneessa monipuolisessa ja tapahtumarikkaassa kanssakäymisessä. Henkilösuojaustoimien laajuus ja niiden vaikutukset suojattavan henkilön aikaisempaan elämään nähden ovat mittasuhteiltaan valtavia ja erittäin potentiaalisia lähteitä akuutille stressille. Stressi voi aiheutua monesta erilaisesta syystä, eikä henkilösuojausta pidetty yksin sen ainoana lähteenä, vaan sitä kokonaisuutta ja yhteisarvoa, johon suojattavan henkilön on lyhyessä ajassa sopeuduttava. Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että henkilösuojaustoiminta voi lisätä, mutta myös osaltaan lieventää suojattavan kokemaa stressiä. Merkkejä suojattavien kokemasta stressistä on ajoittain selvästi havaittavissa, mutta niiden varsinaiset syyt jäävät aina arvailujen varaan.

Henkilösuojaustoiminnassa pyritään aina mahdollisimman pitkälle noudattamaan hienotunteisuutta ja kunnioittamaan suojattavan yksityisyyttä. Suojattavan kanssa ei voi tuttavallisesti seurustella ja kysyä, kuinka stressaantuneeksi hän olonsa tuntee, vaan asia olisi pyrittävä hoitamaan muita keinoja käyttäen. Stressin mittaamiseksi sopivina vaihtoehtoina olisi havainnoinnin lisäksi somaattisia reaktioita mittaavien laitteiden käyttö tai erilaiset tutkimuskyselyt, joilla kokonaisstressitasoa voitaisiin mitata. Somaattisiin mittauksiin tai tutkimuskyselyiden täyttöön ei ole henkilösuojaustoiminnassa kuitenkaan mahdollisuuksia. Stressin tunnistamisen ainoaksi keinoksi jää näin ollen suojausta tekevän henkilöstön tekemät havainnot ja niistä tehdyt päätelyt. Ongelmana on kuitenkin päätelyssä tarvittavan vertailupohjan puuttuminen. Jotta henkilön käytöksessä tapahtuvat muutokset voitaisiin havaita, tulisi olla jonkinlaista vertailupohjaa ja tietoa henkilön aikaisemmasta tavasta toimia ja reagoida. Henkilösuojaustoiminnan alkuvaiheessa ei tällaista vertailupohjaa ole olemassa, eikä suojattavaa henkilöä tunneta useinkaan ennakolta riittävästi. Tässä tutkimuksessa ei saatu selville sellaisia havaintoja tai merkkejä, joiden perusteella olisi voinut tehdä varmoja johtopäätöksiä selkeästi stressiin viittaavista merkeistä. Tutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä onkin, että henkilöstön on kyettävä luottamaan omiin havaintoihin ja kykyyn tulkita suojattavan henkilön olotilaa ja siinä esiintyvää stressiä. Tutkimuksessa selvisi, että taito tunnistaa ihmisten välittämiä viestejä ja tuntee toisen ihmisen olotilaa, on osittain synnynnäistä ja vain osittain opeteltavissa olevaa. Jos taidollista pohjaa ja kykyä tähän ei henkilöllä ole, sitä ei voi koskaan riittävästi opetella. Henkilösuojausta tekevän henkilöstön rekrytointien yhteydessä tämän taidon ja kyvyn tunnistaminen on yksi tärkeimmistä ominaisuuksista henkilöstövalintojen yhteydessä.

Temperamenttitutkimusta ja sen käytettävyyttä testattiin osana tämän tutkimuksen toteutusta. Aihe todettiin mielenkiintoiseksi ja uudeksi tavaksi lähestyä henkilösuojaustoimintaa ja erityisesti sen psykologisen osa-alueen kehittämistä. Temperamenttipiirteiden tunnistaminen ja niiden yhdistäminen suojattaviin henkilöihin sujui testin aikana verrattain mutkattomasti. Mutta kuten stressimerkkien havainnoinnin yhteydessä todettiin, myös tässä havainnointi vaatii henkilötuntemusta ja pitkäaikaista kokemusta siitä, miten henkilön temperamenttipiirteet erottuvat ja näkyvät. Temperamenttipiirteet ja niiden jaottelu kolmeen erilaiseen päätyyppiin todettiin yhdeksi pohdittavan arvoiseksi mahdollisuudeksi ennustaa suojattavien henkilöiden toimintaa ja heidän reaktioita. Suojattavien rutiinit ja vakiintuneet tavat tuovat henkilösuojaustoimintaan kaukokatseisuutta ja parantavat huomattavasti sen mahdollisuuksia ennakoidaan turvallisuussuunnitteluun.

Psykologian professori Keltikangas-Järvinen on tehnyt pitkän ja merkittävän uran temperamenttitutkimuksen parissa ja on laatinut myös tässä tutkimuksessa käytetyn mallin Thomas & Chess mukaisesta temperamenttipiirteiden jaottelusta kolmeen temperamenttityyppiin. Tässä tutkimuksessa, sen haastatteluosuuden aikana, testattiin haastateltavien kykyä jaotella suojattavia henkilöitä kyseisen kolmijaottelun mukaisesti. Jaottelun tulokset olivat hämmästyttävän paljon toisiaan vastaavia ja osoittavat selvästi, kuinka samankaltaisesti tulkitsemme ja tunnistamme toistemme temperamentteja ja erilaisia piirteitä. Testi osoitti, että tällä lähestymistavalla on olemassa käyttökelpoiset mahdollisuudet henkilösuojaustoiminnan kehittämisessä. Testi toi esille sen mahdollisuuksien lisäksi myös paljon haasteita, jotka vaativat vielä tarkempaa tutkimusta ja selvitystyötä.

Suojattavien temperamenttityyppien mukaisessa luokittelussa erottuivat selkeimmin helppo ja vaikea temperamentti. Nämä osittain siksi, että helpon temperamentin kohdalla ei ollut juuri koskaan mitään ongelmia tai hankaluuksia, kun taas vaikean temperamentin kohdalla oli juuri täysin päinvastoin. Vastakohtat erottuivat selkeimmin ja olivat jääneet kaikilla siksi hyvin muistiin. Hitaasti lämpenevän temperamentin kohdalla oli havaittavissa oma mielenkiintoinen ongelmansa. Ongelman aiheutti temperamenttityypin peruspiirteisiin kuuluva, kohtalaisen vaisu ja negatiivinen suhtautuminen kaikkeen uuteen ja sen myötä muodostuva vaikeus tulkita temperamentin erilaisia reaktioita. Kun helpon ja vaikean temperamentin reaktiot olivat hyvin tunnistettavissa, ei hitaasti lämpenevän reaktioita kyetty havaitsemaan ollenkaan tai havaittiin vain hyvin vähän.

Tutkimuksessa selvisi, että ennakolta saatua arviota suojattavan henkilön temperamenttityypistä ei pidettäisi riittävän luotettavana. Temperamenttityypistä saatua arviota pidettäisiin lähinnä jonkun omana subjektiivisena tulkintana ja näkemyksenä kyseisestä henkilöstä. Haastateltavat pitivät liian suurena riskinä, että arvio osoittautuisikin virheelliseksi. Tutkimuksen

aikana selvisi, että haastateltavien ennakkokuvitelmat ja ajatukset suojattavien luonteista ja heidän persoonistaan olivat poikenneet paljon siitä, millaisiksi ne olivat lopulta osoittautuneet. Etukäteen luotu mielikuva oli vain harvoin osunut oikeaan ja varsinainen tutustuminen oli tuonut esiin aivan uusia piirteitä suojattavien persoonista. Temperamenttitutkimuksen tuntemus ja siihen perustuvan käyttäytymisen tietämys, voisivat kuitenkin helpottaa henkilösuojausta tekevän henkilöstön ymmärrystä suojattavien henkilöiden reaktioiden taustalla olevista syistä. Tällöin suojaustoimilla ei enää lisättäisi tilanteen kuormittavuutta, vaan annettaisiin henkilöille heidän tarvitsemaansa tilaa ja aikaa.

Henkilösuojaustoiminnan käynnistysvaihe on myöhemmän toiminnan kannalta hyvin herkkää vaihetta. Tällöin on hyvät mahdollisuudet saattaa asioiden kulku oikeaan tai väärään suuntaan. Kuten jo aikaisemmin todettiin, voisi temperamenttitutkimuksesta olla hyötyä henkilösuojaustoiminnan suunnittelussa ja valmistelussa, etenkin uuden suojattavan astuessa henkilösuojaustoiminnan piiriin. Riskinä kuitenkin pidettiin, että jos etukäteisarvio temperamenttityypistä osoittautuisikin virheelliseksi, ja jos tämän pohjalta laaditut suunnitelmat toiminnan käynnistämisen malleista olisivat vääränlaisia, olisi edessä pitkä taival saada asiat oikealle mallille. Kun sopeutuminen jo nyt on osalla suojattavista henkilöistä osoittautunut pitkäkestoiseksi, usean vuoden prosessiksi, kestäisi se ehkä täysin väärin arvioiden ja aloituksen myötä vielä entistä pidempään. Temperamenttitutkimuksen käyttöä ja sen tuomia mahdollisuuksia ei näistä huomioista huolimatta luettu pois käyttökelpoisten mahdollisuuksien joukosta. Temperamenttitutkimus vaatii kuitenkin vielä paljon lisäselvityksiä ja jatkotutkimuksia, ennen kuin sen kaikkia mahdollisuuksia voidaan henkilösuojaustoiminnan suunnittelussa käyttää hyödyksi.

Suojattavan henkilön nopea ja ongelmaton sopeutuminen ovat tärkeimpiä tavoitteita henkilösuojaustoiminnan aloitusvaiheessa. Uudet, normaalista ja totutusta poikkeavat toimintatavat sekä toimiminen vieraassa ympäristössä vievät suojattavalta paljon voimavaroja. Tämän tutkimuksen aikana selvisi, että niillä suojattavilla, joilla oli jo aikaisempaa kokemusta henkilösuojaustoiminnasta, tapahtui sopeutuminen uusiin henkilösuojaustoimenpiteisiin huomattavasti nopeammin kuin niillä, joilla tällaista kokemusta oli niukasti. Luontevaa sopeutumista tukee vahvasti myös suojattavan persoonallisuus ja helppo temperamentti, etenkin jos sen luonteenomaisiin piirteisiin kuuluu positiivinen suhtautuminen uusiin asioihin ja ihmisiin. Sopeutumisprosessia tuntui pidentävän aikaisempi kokemattomuus henkilösuojaustoiminnasta sekä hitaasti lämpenevän tai vaikean temperamentin piirteiden väisä tai negatiivinen suhtautuminen uusiin asioihin ja niiden rytmeihin. Sopeutumisprosessin rasittavuutta lievensi suojattavan toivomusten mukaisesti tehdyt henkilösuojaustoimien uudelleenjärjestelyt ja niiden joustavuus. Joustavuus palautti suojattavalle osan tämän menettämästä oman elämän hallinnan ja kontrollin tunteesta, ja helpotti havaintojen mukaan tällä tavalla myös sopeutumisprosessia. Nämä suojattavien sopeutumisesta laaditut päätelmät perustuvat haastateltavien ker-

tomaan ja heidän havaintoihinsa suojattavien sopeutumisesta ja sen edistymisestä. Tarkempia päätelmiä ja johtopäätöksiä varten olisi haastateltava suojattavia itseään ja selvítettävä heidän tuntojaan ja kokemuksiaan sopeutumisprosessin aikana.

Suojattavien sopeutumisprosessin kestoa on vaikea tarkkaan arvioida, mitään mittaria sen mittaamiseksi ei ole olemassa. Sivustaseuranneiden kokemusten mukaan se on vaihdellut kuukausista aina useisiin vuosiin asti. Tässä tutkimuksessa esitetyt päätelmät perustuvat kokemusperäisiin muistikuviiin siitä ajasta, jonka toiminnan saattaminen alkuvaiheen tasapainotellusta on vaatinut kulkeakseen sujuvasti eteenpäin omalla painollaan.

Vuosien tasapainottelu sopeutumisen kanssa on aivan liian pitkä aika kaikille osapuolille. Se syö voimia ja energiaa ja on omiaan aiheuttamaan kasvavaa stressitaakkaa. Tästä syystä olisi henkilösuojaustoiminnan käynnistysvaiheessa syytä kiinnittää erityistä huomiota suojattavan vastaanottoon ja valmistamiseen tulevaa varten. Vastaanoton suunnitteluun on uhrattava riittävästi aikaa ja resursseja. Parhaimmassa tapauksessa vastaanoton valmisteluun uhratut resurssit palautuvat takaisin nopean ja ongelmattoman sopeutumisen sekä hyvin alkaneen kanssakäymisen muodossa. Henkilösuojaustoiminnalla on suuret vaikutukset suojattavan elämään ja sen järjestelyihin. Vaikutukset ylettävät moneen sellaiseen asiaan, joita ei osaa tai usko niiden edes koskettavan. Tästä syystä asia tulee ottaa hyvin vakavasti huomioon ja toteuttaa asianmukaisella laajuudella.

Suojattavan vastaanottoon tulisi luoda formaatti tai käytäntö, joka pitäisi sisällään huolellisesti harkitun kokonaisuuden - aloituspaketin, joka esiteltäisiin suojattavalle välittömästi tai mahdollisimman pian heti toiminnan alkuvaiheessa. Paketin ja esittelyn tarkoituksena olisi osoittaa, kuinka vakavasti henkilösuojaustyötä tehdään, ja että se on kaikilla tavoin asianmukaisesti hoidettua. Henkilösuojauksen suunnittelussa huomioidaan kaikki tarvittavat henkilökohtaiset näkökulmat ja toiminta järjestetään parhaiten näitä tarpeita vastaavaksi. Mitään ei jätetä sattuman varaan ja tilannetta tarkastellaan jatkuvasti uudelleen. Suojattavalle osoitetaan selkeästi, että hän voi käyttää kaiken energiansa ja huomionsa tulevien tehtäviensä hoitoon.

Varhaisessa vaiheessa esittelystä aloituspaketista on hyötyä monessa mielessä. Samalla, kun luodaan hyvät kontaktit ja käynnistetään monipuolinen vuorovaikutussuhde, saadaan arvokasta tietoa suojattavan henkilön persoonasta ja hänen temperamentista. Hyvän vuorovaikutussuhteen käynnistäminen heti alkuvaiheessa on myöhemmän kommunikoinnin ja sen välittömyyden kannalta olennainen seikka. Kun välitön vuorovaikutussuhde käynnistyy heti alkuvaiheessa, on olemassa hyvät mahdollisuudet välttää väärinymmärryksiä ja epätietoisuuksista johtuvia karikoita. Hyvä vuorovaikutussuhde on myös edellytykset suojattavan persoonan ja temperamentin tuntemukselle. Kun aloituspaketti heti mahdollisimman pian toiminnan käyn-

nistämisen jälkeen esitellään, on mahdollisuus nähdä suojattava henkilö lähes nolla tason stressitilassa. Yhtä lähelle tätä tasoa on mahdollista päästä ehkä vasta sitten, kun sopeutumisvaihe on ohitettu ja tilanne normalisoitunut.

Aloituspaketin sisältö on mietittävä tarkkaan. Tämän tutkimuksen suosituksena on, ettei se sisältäisi liian suuria ja monimutkaisia tekstejä, vaan ennemminkin kuvallista materiaalia lyhyin kommentein. Psykologi Jan Stenbergin haastattelussa ilmeni, että ihmisen kyky vastaanottaa informaatiota on hyvin rajallista. Etenkin silloin, jos informaatio pitää sisällään suuren määrän tekstiä ja tilanne on vähänkin stressaava, on vastaanottokyky hyvin kapea. Ihminen pystyy kuitenkin muodostamaan kuvallisesta materiaalista selkeämmin käsityksiä ja kokonaisuuksia, jotka jäävät hyvin pitkäkestoiseen muistiin. Stenbergin toteamus oli, että tämän kaltaisessa aloituspaketissa tulisi tieto sitoa informatiivisiin kuviin, kuin rakentaa sitä pelkästään tekstin varaan. Aloituspaketin tulisi muodostaa riittävän lyhyt ja ytimekäs esitys siitä kokonaisuudesta, minkä suojattava tulee pian kohtaamaan. Paketissa olisi eväät ja lääkkeet tätä kohtaamista varten, niin käytännöllisessä kuin psykologisessa mielessä. Tutkimuksen aikana selvisi, että psykologinen puoli ja sen huomioiminen, on jäänyt henkilösuojaustoiminnan eri osaluilla muun toiminnan suunnittelun ja kehityksen varjoon. Aloituspaketissa tämä epäkohta voitaisiin osittain korjata esittämällä suojaustoiminnasta mahdollisesti aiheutuvat psykologiset reaktiot ja selvittämällä niiden olevan luonnollinen osa henkilön läpikäymää sopeutumisprosessia. Psykologi Jan Stenbergin näkemys oli, että psykologisen osuuden voi esittää kuka tahansa tarpeeksi vakuuttava henkilö tässä tilanteessa. Sen sijaan voisi tilaisuudessa tuoda esille tähän aloituspakettiin kuuluvana ”oikeutena” käyttää tarvittaessa myös ammattilaisen apua näiden asioiden läpikäyntiä varten. Stenbergin vahva näkemys oli, että jos tämä seikka tuodaan jo ennalta käsin suojattavan tietoisuuteen, mataloituu kynnys sen käyttöön merkittävästi. Jos vasta akuutin stressitilan tai muun vastaavan tilan ollessa jo päällä, tuotaisiin esiin mahdollisuus keskustella asiasta psykologin vastaanotolla, olisi vastaus todennäköisesti hyvin kielteinen ja omiaan lisäämään entisestään tilanteen vaikeutta. Tutkijan näkemys on, ettei tätä psykologisen puolen esittelyä ja ammattilaisen antaman avun mahdollisuutta kannata ainakaan suoralta käsin lukea pois aloituspaketin kokonaisuudesta.

Miten tutkimus ja sen toteutus onnistui tutkimuksen tavoitteisiin nähden? Löydettiinkö uutta tietoa? Tässä tutkimuksessa oli tarkasteltavana yhteensä neljän suojattavan henkilön temperamenttipiirteiden heijastumista psykososiaaliseen stressiin. Haastateltavia henkilöitä oli yhteensä kuusi, joista yksi oli psykologi, jolla ei ollut käytännön kokemusta henkilösuojaustyöstä. Tutkimuksen laajuutta ei voida pitää huomattavana ainakaan tilastollisesti ajateltuna. Tutkimuksen tuloksia voidaan kuitenkin pitää merkittävänä erityisesti haastateltavilta saatujen kokemusten ja havaintojen osalta. Haastateltavilla oli kaikilla erittäin pitkä kokemus henkilösuojaustyöstä ainutlaatuisessa ja vähän tutkitussa ympäristössä. Tutkimuksessa pyrittiin löytämään vastauksia kolmeen selvästi erottuvaan pääkysymykseen. Nämä kysymykset olivat

suojattavan henkilön kokeman psykososiaalisen stressin ilmentyminen, temperamenttitutkimuksen hyödynnettävyys sekä suojattavan henkilön valmistaminen henkilösuojaustilanteeseen. Mielestäni näihin kaikkiin kolmeen pääkysymykseen löydettiin selkeät vastaukset tutkimuksen aikana. Tutkimuksen menetelmiä ja sen käytännön toteutusta voidaan pitää hyvin onnistuneena. Tutkimus toi esille uutta tietoa ja uutta ymmärrystä vähän tutkitusta aiheesta ja herätti uusia mahdollisuuksia ja keinoja kehittää henkilösuojaustoimintaa tulevaisuudessa. Tosin, paljon sellaisia uusia tutkimusaiheita ja kysymyksiä nousi esille, joihin tällä tutkimuksella ei ollut vielä mahdollisuuksia vastata. Uutta tietoa on mahdollista hyödyntää henkilösuojauksen suunnittelussa ja järjestelyissä erityisesti tilanteessa, jossa uusi suojattava otetaan vastaan ja valmistellaan tämän vastaanottoa. Temperamenttitutkimuksen käyttöä voidaan pitää uutena, hieman totutusta poikkeavana lähestymistapana pohdittaessa suojattavien psykososiaalista käyttäytymistä ja heidän reaktioita. Tutkimus on laadittu lähinnä henkilösuojaustoiminnan näkökulmasta ja on pyrkinyt palvelemaan pitkälti siihen liittyviä kehittämistarpeita. Tutkimuksen käytettävyyttä henkilösuojaustoiminnan ulkopuolella voidaan pohtia psykososiaalisen stressin ja sen esiintymisen kautta muissa vastaavissa käyttöyhteyksissä. Psykologinen tutkimus, stressi ja temperamentti ovat asioita, jotka koskettavat meitä kaikkia tavalla tai toisella. Lukija voi hyödyntää tätä tutkimuksessa käytettyä ja tutkimuksessa todettua uutta tutkittua tietoa vapaasti omien käyttötarpeidensa mukaisesti.

8.1 Jatkotutkimukset

Tämän tutkimuksen aikana nousi esille paljon mielenkiintoisia kysymyksiä ja aiheita, joiden selvittäminen tämän tutkimuksen toteutuksessa ei ollut vielä mahdollista. Useat näistä kysymyksistä olisi mahdollista selvittää tutkimuksella, jonka onnistumisen edellytyksenä olisi suojattavien itsensä haastattelu tai osallistaminen jollain muulla vastaavalla tavalla mukaan tutkimukseen. Tutkimus voitaisiin toteuttaa myös kyselytutkimuksena, jossa olisi mahdollisuus antaa omia kirjallisia kommentteja ja kokemuksia vapaassa kirjoituskentässä. Tutkimusaiheita ja kysymyksiä olisi lukuisia, jotka kaikki palvelisivat merkittävässä määrin henkilösuojaustoiminnan suunnittelua, resursointia ja ennen kaikkea sen tärkeintä tehtävää, mahdollisimman häiriöttömän, turvallisen ja normaalin toimintaympäristön takaamista suojattavan elämässä. Tätä tarkoitusta palvelisi ennen kaikkea ne tärkeät tiedot ja näkökulmat, joita saataisiin tiedoilla suojattavilta itseltään. Tutkimuskysymyksinä voisi olla, kuinka suojattavat kokevat henkilösuojaustilanteen käynnistysvaiheen, lisääkö suojaustoimet suojattavan stressiä, onko suojattavien sopeutumista mahdollista helpottaa ja onko suojaustoimet järjestetty asianmukaisella ja toivotulla tavalla. Nämä kysymykset olivat vain osa niistä lukuisista asioista, joihin todellinen tieto saadaan vain kysymällä niitä suojattavilta itseltään.

Temperamenttitutkimus ja sen käyttömahdollisuudet henkilösuojausympäristössä vaativat vielä paljon lisätutkimuksia. Aihe todettiin tämän tutkimuksen aikana mielenkiintoiseksi, käyttökelpoiseksi ja uudeksi näkökulmaksi tutkia henkilösuojaustoiminnassa esiintyvää psy-

kososiaalista stressiä. Hienotunteisuus, kohteliaisuus ja muut vastaavat diplomaattisia periaatteita sisältävät toimintatavat pyrkivät varjelemaan suojattavien koskemattomuuden lisäksi heidän yksityisyyttään ja mahdollistamaan heille heidän normaalin elämän kulun niin hyvin, kuin se vain voi näissä olosuhteissa olla mahdollista. Näitä periaatteiden rajoissa on myös pohdittava niitä keinoja, joilla suojattavien olosuhteita ja heille tarjottavaa palvelua voidaan parantaa. Temperamenttitutkimus, ja sen avulla saadut käyttäytymistä ennakoivat ja sitä selittävät analyysit, voisivat olla yksi mahdollinen menetelmä lisää henkilösuojauksen suunnittelun ja kehittämisen keinovalikoimaan.

Lähteet

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. Painos. Vastapaino Riika.
- Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. 2. painos. AKATIIMI Oy, Hamina.
- Dunderfelt, T. 2012. Tunnista temperamentit. Väriä elämään ja itsetuntemukseen. PS-kustannus. Juva 2012.
- Ellonen, E., Nurmi, L., Raivola, P., Vältälö, T. & Vältälö, U. 1997. Poliisityön psykologiaa. Poliisin oppikirjasarja. Helsinki.
- Hammarlund, C-O. 2010. Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. 2. Päivitetty laitos. Tietosanoma Oy. Latvia.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Tammi. Helsinki.
- June, D. L. 2008. Introduction to Executive protection. Second edition. CRC Press.
- Jaari, A. 2004. Itsetunto, elämänhallinta ja arvot. Korrelatiivinen tutkimus Morris Rosenbergin itsetuntokäsitteen taustasta suomalaisilla työikäisillä. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Kauppila, R. A. 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Otava.
- Kananen, J. 2015. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Suomen Yliopistopaino Oy- Juvenes Print.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008a. Tunne itsesi, suomalainen. 7.painos. WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008b. Temperamentti -ihmisen yksilöllisyys . 3.painos. WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2009. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. 2.painos. WS Bookwell Oy.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2016. ”Hyvät tyypit”- Temperamentti ja työelämä. WSOY.
- King, J.A. 2001. Providing protective services. A practical guide for police & security.
- Lahikainen, A. & Pirttilä-Backman, A-M. (toim.) 1998. Sosiaalinen vuorovaikutus. Otava. Helsinki.
- Mattila, K-P. 2007. Arvostava kohtaaminen. PS-kustannus. Juva 2007.
- Mäkinen, O. 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Tammi Helsinki.
- Oatman, R.L. 2009. Executive Protection. Rising to the Challenge. 2009 ASIS International.
- Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Yläne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro Oy Helsinki.
- Ruusuvuori, J & Tiittula, L. (toim.) 2009. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. Painos. Vastapaino Tampere.
- Ruusuvuori, J & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2011. Haastattelun analyysi. Vastapaino Tampere.

Saarinen, M. 2001. Tunne älysi, älyä tuntevasi. Opas oman ja työyhteisön tunneälyn kehittämiseen. 2. Painos. Mikael Saarinen ja WSOY. Juva 2001.

Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Turku.

Wold, G.H. 2012. Basic Geriatric Nursing. 5 th Edition. Elsevier 2012.

Sähköiset lähteet

Henriksson, M & Laukkala, T. 2009. Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 29.4.2016

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112427/URN%3ANBN%3Afi-fe201504226663.pdf?sequence=1>

Lääkärilehti. Sykevälien mittaus on helppoa, tulkinta vaikeaa. Viitattu 16.3.2017

<http://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/sykevalien-mittaus-8232-on-helppoa-tulkinta-vaikeaa/>

Nijdam, M.J, Olff, M., de Vries, M., & Gersons, B.P.R. 2008. Psychosocial effects of threat and protection. Commissioned Report for The National Coordinator for Counterterrorism (NCTb). Viitattu 29.4.2016

https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjFL_zewrTMAhVGEiwKH-coLDW0QFggeMAA&url=https%3A%2F%2Fenglish.nctv.nl%2FImages%2FPsychosocial%2520effects%2520of%2520threat%2520and%2520protection%2520UK_tcm92-136150.pdf&usg=AFQjCNG1WYAEXHTpIXz87Da5ViJ9qdncw&bvm=bv.121070826,d.bGg

Wikipedia. Hans Selye. Viitattu 26.12.2016 https://fi.wikipedia.org/wiki/Hans_Selye

Taulukot

Taulukko 1: Suojattavien jako temperamenttityyppeihin	47
---	----

Liitteet

Liite 1: Haastatteluiden kysymysrunko	65
---	----

Liite 1: Haastatteluiden kysymysrunko

1. Taustaa. Kuinka kauan ja miten pitkään olet tehnyt henkilösuojausta ammatiksesi?
2. Kuinka monta suojattavaa henkilöä sinulla on tässä ajassa ollut?
3. Stressin tunnistaminen?
 - a. Oletko havainnut suojattavilla psykososiaalista stressiä?
 - b. Kuinka se on ilmentynyt?
 - c. Mitkä merkit ovat olleet mielestäsi selkeimmin havaittavissa?
 - d. Onko suojattavien stressin ilmentymisissä ollut havaittavissa eroja?
4. Minkälaisissa tilanteissa stressiä on ollut havaittavissa?
5. Näkemyksesi henkilösuojaustoiminnan vaikutuksista suojattavien kokemaan psykososiaaliseen stressiin?
6. Onko stressi havaintosi mukaan estänyt tai muuten vaikuttanut suojattavan tehtävien hoitoa?
7. Mitkä tekijät vaikuttavat stressin havainnointiin?
8. Onko suojattavien temperamenttityypit mahdollista tunnistaa ja luokitella?
9. Kommentit ja arvio temperamenttipiirteistä ja niiden luokittelusta?
10. Olisiko temperamenttityyppien tuntemuksesta hyötyä henkilösuojaustoiminnan suunnittelussa?
11. Kuinka suojattavat otetaan vastaan henkilösuojaustoimintaa käynnistettäessä?
12. Miten suojattavien sopeutuminen on onnistunut?
13. Näkemyksesi siitä, kuinka sopeutumista voitaisiin parantaa?